

KRUH MÉHO ČASU

Marie Šulcová

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Kruh mého času

Marie Šulcová

Znění tohoto textu vychází z díla [Kruh mého času](#) tak, jak bylo vydáno Západočeským nakladatelstvím v Plzni v roce 1989. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Marie Šulcová: Kruh mého času), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 14. 5. 2021.

OBSAH

KRUH MÉHO ČASU.....	6
Literatura – prameny	191
Doslov.....	193
Obrazová příloha	197

Byl leden roku 1917. Ferdinandova třída v Praze byla naplněna lidmi; lemovali z obou stran chodníky a zejména u Lažanského paláce a Národního divadla, odkud bylo dobře vidět na všechny strany, tvořili hloučky. Od Vltavy studeně fičelo; mrazivým vzduchem poletoval sníh, vířivě padal k zemi a lepil se na kabáty, čepice a klobouky zvědavých Pražanů.

Za mostem na smíchovské straně se ozvala hudba; poryv větru přinášel nejprve jen vzdálené tóny vojenského marše, ale brzy hudba sílila a na mostě u Střeleckého ostrova se objevily modrošedé polní uniformy vojáků.

Zástupy projelo vzrušení. Lidé se zastavovali a natahovali krky, chocholatí strážníci, kteří dosud netečně přecházeli kolem chodníků, jako na povel se rozběhli ke kočárům a fiakrům přijíždějícím od Spálené ulice i z nábřeží a vraceli je zpět. Také lidé ustupovali na chodník. Nebylo radno odporovat těmhle strážcům zákona, je-li válka. Zvláště je-li neklid, hlad a zima a dlouhé fronty před zavřenými obchody. Za tři roky již zvykli na ledacos. Jen na dlouhé kolony vojáků odjíždějících v pravidelných intervalech na frontu si Praha nezvykla a Pražany stále znovu a znovu vzrušovala podívaná na mladé, sotva škole odrostlé chlapce, kteří maširovali pražskými ulicemi do připravených vagónů na nádraží Františka Josefa. Lidé je chodili vyprovázet a povzbudit, zamávat jim na pozdrav i poplakat si.

Toho dne, kdy smíchovská kasárna znovu ze svých zdí propustila další batalióny vojska, měl přijít Karel Čapek k hraběti. V náprsní kapse měl pečlivě složený dopis s hraběcí korunkou a pečetí rodu, ve kterém mu bylo stručně oznámeno, že Jeho hraběcí Milost JUDr. Vladimír Lažanský z Bukové a Chyší prosí pana PhDr. Karla Čapka o návštěvu.

Prodral se zástupem a zamířil rovnou k Lažanskému paláci. Neměl rád tuhle podívanou. Čím dál tím víc jej děsilo násilí, maso-

vé odvlékání lidí do zákopů, páchané za asistence plukovní hudby. Kolik těch transportů a zoufalých tváří už viděl! Poslední válečné roky změnilly i složení vojska. Na začátku války vídal rukovat statné mladé muže, a jak léta šla a mladé pluky padaly, přišli na řadu udřeníní tatíci, a dokonce i dědkové, a když i ty spolykala zhrůzněná a krví zalyklá země, přišli na řadu ti nejmladší, sedmnáctiletí chlapani, kteří znali pušku jen z doslechu a kanóny z obrázků vojny prusko-rakouské. Vídal je, ty mladé, vytáhlé hochy, někteří šli s úsměvem, ale jakýpak to byl úsměv, když tvář svírala podivná křeč, víc pláč než smích, víc zoufalé hledání naděje než odhodlanost; čím déle trvala válka, tím méně se chtělo bojovat! Ostatně za koho bojovat!? Když se tak díval, jak pochodují v plandavých polních uniformách, vždy jej napadly dvě sloky básně Slavomíra Kratochvíla z Přerova, prvního z těch, nad nimiž třesky salvy vojenské popravčí čty:¹

*Jsmo Rakušany, císař nás volá!
Zanechte vnitřních s Němci rozbrojů,
spojme se s nimi! Nepřítel zdola
kazit chce plány jejich výbojů!
S milostnou skrání teď se k nám sklání;
ústupky činit jsou nám hotovi.
Však až nás pro ně většina padne,
připnou nám zase staré okovy!*

*Jsmo Rakušany, císař nás volá
a bude prý k nám také uznalým,
budem-li, sami zbiti již zpola,
vstříc kráčet šikům uštvaným
vítěznou zbraní: A když nás raní,
roztříští ruku nebo hnát,*

1 Slavomír Kratochvíl popraven 23. 11. 1914.

*dostanem za to kočičí zlato
s pentličkou pestrou na kabát.*

Bylo mu nanic z podívané, kterou nyní tak často poskytovaly pražské ulice, neboť kasáren bylo mnoho a rekrutů stále víc a víc. I lidé již mlčeli. Nikoho ani nenapadlo provolávat slávu jako v prvních letech. Ostatně jak si všiml, když rychle přecházel most, zelené výložky vojáků a mosazné knoflíky na šedých uniformách prozrazovaly, že újezdský 61. pluk z Albrechtských kasáren byl maďarský, a mladí, přisnědlí a černovlasí chlapci by českému volání stejně nerozuměli. I on již mohl být v zákopech – dávno byl u odvodu. Poprvé před dvěma lety. Byl tehdy 7. prosinec první válečné zimy a naštěstí nebyl odveden. Až jej mrazilo pomyšlení, že by právě tak pochodoval jako ti mladí hoši z újezdských kasáren, tornu na zádech, na řemeni pušku, na šňůrce plechové číslo pro případ, že by hlava a všechno ostatní bylo rozmetáno do všech úhlů světa a nikdo nikdy by se už nedozvěděl, co k čemu patří. Už jako dítě nenáviděl utrpení. Báł se otevřených ran a pachu krve. Asociace myšlenek jej vždy v takových chvílích přivedla zpět do Úpice: před domem stála bryčka měkce vystlaná senem, do domu nesli raněného. Ještě dnes mu v uších zněly bolestné výkřiky v otcově ordinaci. Utekl vždy ven, na zahradu za domem, vylezl do koruny velikého jasanu s nádhernými štíhlými listy a neslezl dříve, dokud někdo z domácích nezavolal: – Tak už pojd', Karlíčku, už je po všem.

Nyní, kdy se chystal k audienci u hraběte, myslel na to, že vlastně mohl mít už dávno domaširováno jako tisíce jiných. Jako básník Ervín Tausig. Naštěstí – byl nemocen. Naštěstí!/? Když byl před půl rokem u dalšího odvodu, plukovní lékař jej dlouho prohlížel. Dřep, vztyk, dřep, vztyk, předklonit se, záklon...! Was!? Vy máte něco s krkem, člověče? So jung? Aber sagen Sie doch nicht! Das ist unmöglich! Otočte hlavu vpravo!

Snažil se jí otáčet, ale ostrá bolest v zátylí znovu vyletěla a zakousla se mu do šíje. Zbledl. Na čele mu vyskočily kapky potu. Lékař vstal a obešel jej ze všech stran. Dřep, vztyk, dřep... Rechts schaut! Links schaut! Noch einmal und noch einmal! Mm... podezřelá diagnóza! Hnali jej na pár dní do nemocnice. To tak, aby Rakousko přišlo o dalšího vojáka! Dost na tom, že nemohou brát hrbaté a slepé. Nakonec jej přece jen propustili – měl nemoc pohybové soustavy, morbus Bechterew. Byl rád, že vypadl z nemocnice, ale sounáležitost s osudy těch druhých, kteří tam zůstali a z nichž mnohé najisto odvedou, v něm podivným řízením budila pocit zahanbení a viny.

Dunivý marš vojenské hudby se blížil a drtil ticho strnulých ulic velkoměsta. Nerozhlížel se již a zamířil k dubovým vratům paláce. Ještě než vešel dovnitř, pohlédl k Novotného lávce; věžní hodiny ukazovaly třetí, jeho čas audience.

Palác měl vysoký průjezd a široké kamenné schodiště zdobené sloupy; vysoko pod klenbou zahlédl emblém Lažanského rodu, loukoť se zlacenou korunkou. Vyšel, jak nejrychleji mohl, do prvního patra a snažil se soustředit všechny myšlenky na to, co jej zde očekává. Dokonce pocítil jemné mrazení v zádech. Nebyla to tréma. Nemíval ji ani při zkouškách na gymnáziu, ani u rigoróz na univerzitě. Ale pocit marnosti, který se ho zmocnil po měsících marného shánění místa, už zvolna narušoval jeho jemnou nervovou soustavu; cítil, že by už dlouho nevydržel takhle žít v nejistotě, v beznaději, v té tísní, která jej pronásledovala čím dál tím víc a nedala mu klidně pracovat ani spát. Nakonec nezamítl myšlenku spisovatele Jana Herbena stát se v rodině hrbat Lažanských vychovatelem.

Rudý plyšový koberec ztlumil jeho kroky do neslyšnosti a dovedl jej k vysokým dveřím se znakem rodu. Trhl stříbrnou rukojetí zvonku. Otevřel mu menší stařík v bílých rukavičkách a v livreji, a než měl čas se rozhlédnout prostornou halou, zpola zaplněnou čalouněným nábytkem a koberci, objevila se panská a s tváří sfingy přijala jeho navštívenku, zatímco jej komorník s naléhavou neústupností

svlékal ze zimníku a mámil na něm klobouk, rukavice a hůl, aby jej snad nenapadlo s holí vejít k hraběti a vzbudit tak v Jeho Milosti hned napoprvé nepříznivý dojem... Mírně se propadl do hlubokého křesla, když se opět vynořila panská se slovy, že Jeho Milost hrabě prosí...

V prostorné pracovně, s knihovnou za zády a s plechovým rytířem v koutě, seděl stařec s licousy. Seděl u velkého psacího stolu, prožloutlý ve tváři, hubený, zlatý cvikr na vestě a vypadal tak podivně strnule, jako by ho právě před chvílí vytáhli z jedné z těch velkých skleněných skříní podél zdi pracovny a připravili k uvítání.

Uklonil se hraběti a představil se. Stařec ožil jako na povel a natáhl k němu žilnatou ruku. – Á, pan doktor Čapek, zarachotil hrdelním er a shrnul obličej do drobných záhybů a vrásek; z vousů na Čapka vykoukla řada velkých zubů. Ale vzápětí, jako by starce cosi bodlo, svraštil čelo i huňaté šedivé obočí ještě víc a zlostně pohlédl k vysokému palácovému oknu; do pracovny pronikaly tlumené zvuky řízného plukovního marše.

– Na, co vy tomu říkat, doktore? Sagen Sie, siegen wir oder die anderen? – Ostré er mu v hubeném krku vrčelo jako rachotivý kolovrátek.

Čapek byl zmaten. Provokace? Slyšel dost o všelijakých nástrahách, i o těch, kteří se dali nachytat, jako ti kutnohorští studenti v dubnu patnáctého roku.

*Moskvani zabrali Haličskou zemi,
kéž bychom říkali Rakouska není!
Ať žije Baťuška!*

Neslavný profesor Trnka, němčinář, a ředitel gymnázia Mazal namočili do aféry celou třídu oktávánů, čtyři z nich byli odsouzeni k těžkému žaláři, a kdoví, zda se někdy z Terezína dostanou se zdravou kůží. Ostatně o další strastiplné historii slyšel nedávno.

Vy se, Ruse, na Rakousko zlobíte? zněla docela nevinně šprýmovná otázka nezkušených hlav. Smáli se jí, studentíci, roznášeli ji dál, ale šprýmovné rčení v očích bdělé c. k. policie dostalo punc velezra-
dy a studenti putovali do kartouzských kasemat. Jenže o hraběti Lažanském věděl, že je Čech, třebaže češtinu láme přes pořádné koleno. Slyšel také, že je nepřitelem rakouského císařského dvora. Pohlédl pátravě na starce a zvolna se zeptal: – Kteří my, pane hrabě? Myslíte Rakousko?

Stařec rozladěně svraštil čelo do zlobné grimasy a těžkým, po-
malým rozmachem mrtvicí raněného člověka mávl rukou: – Aber
nein! Přřrece my, Rusové, Francouzi! Poloochrnutá levička těžce
dopadla zpět na lesklou desku stolu a Čapek porozuměl: Pod okny
paláce pochoduje do zákopů nový kanonenfutr, ozvěna jeho kroků
proniká silnými zdmi až do hraběcích salónů a komnat a dráždí
starého vlastence.

Usmál se. – Pane hrabě, samozřejmě zvítězíme my! Kdo jiný také!
A třebaže se mu odpověď zdála šalamounsky opatrně neurčitá,
stařec k němu natáhl obě ruce a v modrých očích mu svitlo. – Na,
vemte si Platz, Herr Doktor Čapek. Já s vámi nejdřív mluvila o pre-
ceptor mého syna a potom Prokopíčka zavolat.

Audience u Vladimíra Lažanského, svobodného pána z Bukové
a Chyší, netrvala dlouho; starý pán dotčeně prohlásil, že bývalý
vychovatel syna Prokopa, doktor Černý, musel narukovat do téhle
zatracené vojny, a proto musí hledat náhradu, neboť nyní mladého
hraběte vychovává kdekdo, a francouzská společnice, slečna Lucie
Lemoine, na jeho výchovu už vůbec nestačí. Tuhle prý siamskému
kocourovi barona Nádherného, který bydlí o poschodí výš, přivázal
na ocas prázdné plechovky od laku, což se neobešlo bez strašného
kraválu, kocour se mohl zbláznit, když mu za zadkem ramplovala
taková paráda, podruhé na Žofíně, na Vltavě, otevřel sádky a loni
na podzim odvázal plavčíkům loďky; nein, už není možno, aby byl
Prokopíček so allein, bez dozor, proto on, starý otec, hledá někoho,

kdo by se chlapci věnoval. Praha je samozřejmě místem přechodného pobytu. Už v květnu, jen co se oteplí, všichni pojedou do Chyší u Žlutic, kde má hrabě zámek a veliké panství a kde je v dnešních pohnutých dobách pravá oáza ticha a míru. Pan doktor Čapek nebude litovat, přijme-li nabízené místo vychovatele. – Všichni moji lidé jsou u mne spokojeni, řekl nakonec a dodal, že pan Černý velice litoval, když musel na ta vojna.

V duchu se usmál slovům hraběte; neuměl si dost dobře představit někoho, kdo by rád rukoval do téhle mizerné války. Nicméně potlačil pousmání a dál poslouchal hraběcí lichotky. Stařec vysoce ocenil jeho titul doktora filozofie a vyslovil přesvědčení, že tak velice pilný a vzdělaný mladý muž zajisté přispěje k hojnému rozmnožení vědomostí mladého hrabátka, které – saprot – je prý poněkud roztěkané dítě. – Diese... nämlich die Pubertät, wissen Sie?

Čapek porozuměl. Vyčouhlé třináctileté hrabátko právě prodělává poněkud předčasnou pubertu. Neví roupama co dělat, a aby potvrdilo neblahý vliv bouřlivého růstu žláz s vnitřní sekrecí, na učení v c. k. gymnáziu kašle a rovněž i jinak a zcela nešlechticky se projevuje, takže není tak docela jisté, že složí na konci školního roku předepsané zkoušky z tercie.

Když po hodinové návštěvě u hraběte vyšel z paláce, kolona vojska dávno přešla; ulicemi zas jezdily tramvaje a fiaky, po Františkově nábreží se procházeli lidé jako za dob nejhlubšího míru. Napadlo jej, že nebýt té bídy, front před obchody a vojenských transportů s raněnými, které zaplavily všechny nemocnice a mnoho škol, nikdo by o válce ani nevěděl; život ve své nejhlubší podstatě běžel dál svým tempem, lidé chodili do práce, divadla, alespoň ta největší, hrála dál veselohry i shakespearovské tragédie, vycházely noviny. Ale kdesi hluboko vězel strach. Podivný živočišný strach z věcí, které přicházely náhle, jimž nebylo možno uniknout a měly společného jmenovatele – smrt.

Vracel se do Říční ulice, kde bydlel, přes Karlův most a Kampou, vracel se hluboce zamyšlen, límec zimníku ohrnutý až k uším, klo-

bouk do čela, nakopával zmrazky a uvažoval, zda učinil dobře, že místo vychovatele přijal. Chlapec se mu líbil. Byl vytáhlý, hubený, pravý nordický typ s protáhlou lebkou, pramen světlých vlasů mu padal do čela. Byl nápadně podoben otci.

– Jen na půl roku, řekl hraběti. Mám na podzim nastoupit odborné místo v Zemském muzeu. Řekl to úmyslně, ačkoliv ještě vůbec nevěděl, zda jej muzeum přijme, ale chtěl, aby jej hrabě nepřemlouval k dlouhému úvazku. Právě dopisoval knihu, dal jí název Boží muka, měl rukopis co nejdříve odevzdat nakladatelství, chtěl si tedy zachovat určitou volnost, aby mohl tvořit; nosil v hlavě všelijaké nápady a děje, kterým chtěl dát konkrétní podobu. Jen se příliš nevázat, myslel si, jen neustrnout a nezpohodlnět v závětrí nějakého zámku. Ostatně kdoví, jak ta panská služba bude vypadat, zda bude vůbec moci uskutečnit aspoň něco ze svých plánů; hrabátko, jak se zdá, by potřebovalo veletucet hlídačů, a on se svou nemocnou páteří... Nakonec si řekl, že v případě, nebude-li v muzeu přijat, časem přece jen nějaké zaměstnání najde a bude tedy dobré místo vychovatele považovat za provizorium, za úkryt a za snadnější zdroj obživy v těžké válečné době, neboť hraběcí statky jistě produkují tolik přebytků, aby jejich majitel a spolu s ním i služebnictvo neměli bídu.

Šel zvolna zimním podvečerním šerem a přemýšlel o všech událostech posledních měsíců. Třetího ledna si podal žádost o místo asistenta historické archeologie v Zemském muzeu. Nepochodil dobře. Místo dostal doktor Guth. Požádal tedy o bezplatné volontérství bez nároku na pozdější řádné umístění. Pak čekal. Přijmou ho, nepřijmou? Sdělili mu, že nemají čím topit a mají málo místa. A co takhle na podzim, napadlo jej. Snad se do té doby situace zlepší. Navštívil ředitele Zíbrta a ten se tvářil přístupněji. – To by šlo, pane doktore. Od prvního září, řekl. Budu na vás pamatovat.

Jenže bůhvíco bude za půl roku, zda se neobjeví zas jiné těžkosti. Hrabě se tvářil zklamaně, když mu pověděl o muzeu, ale nakonec

se dohodli a Čapek slíbil poohlédnout se po nějakém šikovném člověku, který by jej na podzim vystřídal. Rozhodl se, že ještě dřív než u hraběte místo nastoupí, znovu napíše Zíbrtovi i bibliotekáři Zemského muzea Františku Kholovi, kterého již loni prosil o pomoc, a on tu pomoc přislíbil. Zamotaná situace, zatracený život! Šel zvolna zasněženou Kampou, jen co noha nohu mine, a usilovně přemýšlel o tom, co bude dál a kam se tedy vrátit a kdy vlastně bude konec téhle sibérie. Život se mu zdál zpackaný a ničemný, dokonale oloupený o každou radost. Zatímco se mu do té doby v životě všechno dařilo a studia byla pro něho zábavou, dnem, kdy obdržel diplom doktora, jako by se mu smůla lepila na paty. Nikdy si nemyslel, jak těžce bude shánět místo, aby se uživil. Chtěl psát. Ale velmi brzy došel k názoru, že spisovatel není žádná existence, že člověk nemůže dělat jenom to, co by jej těšilo, ale především to, co jej musí živit. A on – marně celých patnáct měsíců hledá místo, které by mu dalo chleba. Původně chtěl do knihovny, do redakce nebo alespoň do některého úřadu, než se válka přežene. Jenže válka zuřila již třetí rok neztenčenou silou a sáhla svým drápem i do redakcí. Zanikaly časopisy, pohasly rampy menších divadel. Nebylo třeba fejetonů a kritik. Noviny odshora dolů zaplňovaly zprávy z bojišť a referáty o zásobování a výživě obyvatelstva. Zůstala jen beznaděje, hlad a dlouhé mlčenlivé zástupy před zavřenými obchody. Situace nebyla lepší ani v úřadech; nepostradatelní se třásli o svou nepostradatelnost a mladí, ti postradatelní, putovali do zákopů všech bojišť Evropy. A on? Jakou má naději na život? Je snad štěstím nebýt zdravý? Trýzní jej nemoc, docela neznámá a neprobádané cosi, které mu zvolna stravuje páteř a dává chmurné vyhlídky do budoucna. Jenže – není hrdinské se poddat osudu. Snad, snad bude jednou i on alespoň nakrátko užitečný tomu bolavému člověčímu světu, který se asi zbláznil a chce proměnit Evropu v rumišť dávného Kartága.

* * *

Byl začátek května roku 1917. Prašnou, jarním sluncem až do běla ozářenou silnicí, od chyšského nádraží ztraceného v polích, uhněl široký tmavý kočár s hraběcí korunkou. Na kozlíku seděl kočí v livreji a buřince, na měkkých plyšových sedadlech si hověli hrabě Vladimír Lažanský a jeho syn Prokop, naproti nim, na sklápěcím sedadle, se usadil Karel Čapek.

Když ráno vyjeli vlakem z Prahy a pak dál z Rakovníka k Bečovu, připadal si jako vyhoštěný. Trutnovsku se ani trochu nepodobal tenhle kout země, ani bílovecké krajině, kde byl za S. K. Neumannem. Bylo zde cosi jedinečného, zvláštního. Lesy a lesy a mezi nimi holé stráně a pole s červenou hlínou, která místy přecházela do žlutavého okru. Všude chmelnice. Hladké vysoké tyče s tenkým předivem drátů a na nich jak drobní zelení hádkové útlé úponky chmelu. Cosi tklivě krásného bylo v tom kraji. Pak uslyšel němčinu, tvrdý, ostrý dialekt, s jakým se dosud nesetkal. Marně se mu snažil rozumět. Vzpomněl na trutnovské němčení. Bylo spisovnější a měkčí. Čeští usedlíci měli vliv i na vývoj jazyka německých sousedů, kteří často přejímali do svého slovníku i česká slova. Zde patrně už zbyl jen německý živel, udržovaný a pěstovaný po víc než tři století. A přece se i zde setkal s ryze českými jmény obcí. Čím víc se vlak blížil k Chyším, tím více se mu zdálo, že jsou názvy železničních zastávek češtější: Malměřice, Blatno, Petrohrad, Lubenec, Libkovice... Městečko Chyšé doma dlouho hledal na mapě. Našel je pod věncem Doupovské vrchoviny, skromně přitisknuté k tmavé skvrnce hory Vladaře.

Nyní se ocitl v místech, o kterých mu Prokop mnohokrát a s patrnou pýchou vyprávěl. Krajina, do které ho přivezli, je krásná a tichá, plná pohody a míru; kola hraběcího kočáru mírně drkotají nerovnou silnicí, malé nádražíčko se pomalu vzdaluje a kočár míří k široké modravé podkově lesů, které městečko obklopují ze všech stran. Je v ní schováno jako v mušli, jen velký výstavný kostel na vršku dominuje kraji.

Kočár mezitím dojel k první bráně velikého zámeckého parku; Prokop vedle otce zpozorněl – zahlédl v železných kovaných vratech menšího přihnutého muže s čepicí v ruce; hlubokou úklonou zdravil hraběte, zatímco smečka psů všelijakých plemen, která jej doprovázela, spustila pekelný štěkot.

– Papá, psi nás poznali, vyskočil chlapec na sedadle a chytil starce za neduživou ruku. Fritz mě určitě poznal, viděls, jak skákal na bránu? Chtěl určitě ke mně, papá!

Hrabě se usmál a přikývl, že ví, ale usmál se i Karel Čapek. Chtě nechtě se mu v náhlé vzpomínce objevili psi z času dětství v Úpici, věrní přátelé a souputníci dětských her, charakterní spolutrpitele ve chvílích výprasku a žalu; kromě toho poznal, že jakákoliv setkání s hraběcí rodinou mu přinášejí vždy nová a nová překvapení, nový pohled do zákulisí velkého a bohatého domu šlechty, nové objevy, o jakých dosud neměl ani tušení. Také městečko jej překvapilo. Čekal malou zapadlou obec, kde lidská bída rozhoduje o levné pracovní a slabé kupní síle obyvatelstva, a zatím jej vítalo výstavné město se širokými patrovými domy. Když se kočár blížil k mostu nad hlubokým korytem dávného příkopu, hrabě ukázal holí na skupinu barokních soch, které zdobily jeho kované železné zábradlí: – To být Matyas Braun, doktore. Na zámku mám Brandla. Ein Meisterstück, wissen Sie?

Čapkovi se zdálo, že městečko hraběte očekává. Lidé stáli před domy, muži smekali čepice, ženy a děti volaly Küss die Hand, což hraběti patrně velice lichotilo, neboť se také ukláněl a cenil na ně své velké zažloutlé zuby. Vítání králů, napadlo Čapka, a rozhlédl se velkým čtvercovým náměstím; v pozadí z načechraného límce mohutných korun stromů vyčuhovala zámecká věž, na níž po štíhlé žerdi až na samý její vrcholek zvolna stoupala velká červenobílá vlajka.

Kočár prolétl ulicemi a zmizel ve vratech zámeckého parku. Čapka ovanulo dosud neznámé a nepoznané fluidum mohutného

šlechtického sídla. Na malém nádvoří, pod arkádou s antickými sochami, čekala hraběte v bílých, lesklých proužky pošitých šatech slečna Lucie Lemoine, vedle ní přešlapoval komorník Adolf. Oba znal z Prahy. Adolf byl prvním člověkem, který jej uvítal na prahu hraběcích komnat pražského sídla, Lucie, štíhlá francouzská společnice hraběte, žena neurčitého věku a nevypočitatelných nálad, jej zasvěcovala do zvyklostí mladého hrabátka a bděla Argusovými zraky hraběcí hospodyně nad počínáním ostatního hraběcího personálu, který se skládal z kočího, klíčnice, komorné, kuchařky, pradelny a čtyř služtiček.

Kromě Lucie a komorníka čekali hraběte na nádvoří zámku i panští úředníci: ředitel panství, malý kulatý človíček s pleší a plnovousem, kterého občas zahlédl v pražském paláci, skupina lesáků, statných chlapů s naleštěnými hlavněmi pušek přes rameno, i několik civilů v tuhých nákrčnicích a v krunyři tmavých obleků. Hluboké úklony, obřadné stisky rukou, pár vět o tom, jaké štěstí všechny potkává, že se Jeho Milost, hrabě Vladimír, vrací zpět na své sídlo, a jaký užitek nejen Jeho Milosti, ale i všem jeho poddaným z toho plyne.

Čapek by se byl od srdce rád zasmál přeuctivému vítání starého feudála, který sice uznává pokrok, ale nerad a jen do té míry, která nepřesáhne staré výsady jeho rodu a nebude jej chtít nějakým způsobem revidovat. Aby zakryl rozpaky nad hraběcím uvítáním, raději se rozhlížel nádvořím a v duchu hodnotil zámeckou architekturu. Čekal nevýraznou stavbu, malý zámeček, jaký před několika dny viděl v Chotovinách na panství barona Nádherného, který pozval hraběte Lažanského na své letní sídlo. Nevynikalo ničím pozoruhodným, slohem trochu zabíhalo do baroka, ale s přilehlým parkem tvořilo dobrý architektonický celek.

Chyšský zámek jej překvapil vznešenou mohutností a majestátem. Anglická gotika. Vysoká lomená okna, zubatá věž, kterou právě zlatily paprsky odpoledního slunce. Malé, buxusem zdobené nádvo-

ří zvolna klesalo k podjezdu a tísnilo ve svém středu staletou lípu. V jejím stínu stála skupina děvčat, zámecké služtičky. Načesané, navlečené do dlouhých tmavých šatů a širokých vyšívaných zástěr vypadaly jak suita guvernanteček.

Hrabě neměl za války mnoho služebnictva; před sarajevským atentátem byly na zámku dvě komorné a dva komorníci, klíčnice a kuchařka s celou řadou pomocnic, byli dva kočí k panským kočárům a podkoní, Prokop měl anglickou vychovatelku a učitele tělocviku a rohování. – On musí mít všecko, aby vyrostla v pořádný chlap, rachotil hrabě a hladil blondátou hlavičku modrookého chlapečka ve tmavém námořnickém oblečku s širokým límcem. Plavovlasý andílek prospíval na duchu. Aby jaksepatří prospíval i na těle, byla k tomu účelu v zámeckém parku postavena hrazda, kladiny, bradla i kruhy, na větve buků byla zavěšena šplhací lana. Pan učitel tělocviku neměl mnoho práce. Odcvičil a odboxoval s hrabátkem předepsané hodiny a pak se věnoval svým radovánkám v podobě záletů a toulek, zatímco hrou zdivočelý Prokop týral okolí, jak nejvíce mohl. Boxoval děvčata zcela záměrně do citlivých míst, až plakala bolestí i rozpaky, v kuchyni se pletl kuchařce Mary do vaření, stavěl z hrců pyramidy, které vzápětí s pekelným řinčením boural, a vůbec vymýšlel nejrůznější alotria. Stačila krátká doba zácvičku a už se uměl, k úžasu vychovatelky, jak ze řetězu puštěný opičák přehoupnout přes zámeckou zeď a prchnout za partou chyšských kluků z deputátnické kolonie velkostatku. Vracel se špinavý a vyválený jako venkovský Amidor stejnou cestou, kudy zmizel, k úděsu hraběcího papá a celého zámeckého ansámblu, který vždy slídlil po jeho blondáté čupřině po celých Chyších a přilehlém okolí jak horda ohařů všude tam, kde nemohl být nalezen. I byl k Prokopovi přibrán další vychovatel, který uměl krotit jeho vášeň pro úniky za zámeckou zeď a dovedl přes ni lézt stejně dobře jako on.

Válka mnoho změnila. Zákopy hned na samém jejím začátku pohltily komorníka Loudu, mladého zahradníka Hampla a kočího Fialu.

Brzy došlo i na podkoního, i na učitele boxu, a v tenatech c. k. odvodní komise ve druhém roce války nakonec uvízl i vychovatel dr. Černý. Zůstala jen Lucie, korpulentní kuchařka Mary, vrátný Březina a starý neduživý komorník Adolf s františkánským věnečkem bílých vlasů, andělsky trpělivý a mírný, dar nebes mrzoutskému poloochrnutému hraběti, který by bez jeho pomoci nevstal ani z postele. Zůstala i zámecká děvčata. Vysoká, tmavovlasá Mařenka Štenglová, mladší Anička s Milkou a šestnáctileté stvoření, trochu přisražená, trochu šilhající Růžena. Všechny pomáhaly v kuchyni, praly haldy panského prádla a drhly zámek od půdy až po průjezd a nesměly ho opustit ani na chvíli, aby byly vždy po ruce a k službám. Jejich den začínal za svítání a končil za tichých letních večerů na zámeckém nádvoří tklivou písní pod lípou, v zimě v čeledníku, kde při slabém světle petrolejky draly peří. Truchlivá a těžká byla jejich služba a ještě truchlivější se stala po odchodu mladých zaměstnanců hraběte. Když tedy zahlédly v kočáru Čapka, vítaly ho v duchu s nadšením a tichou nadějí, že se jim snad trochu dostane náhrady za zrekvírované mládence, kteří bůhví na které frontě bojovali za nenáviděné Rakousko. Nebyla náročná ta dřičská ušlápnutá zámecká děvčata; většinou sloužila na zámku jen proto, aby se trochu otrkala v lepší společnosti a pak se lépe vdala za někoho z panských služebníků.

Mařenka znala Čapka již z Prahy; zaradovala se, když jej viděla slézat z panského kočáru, a neopomněla děvčatům prozradit, že ten pán, co si tak divně zakloněn prohlíží zámeckou věž, zatímco se všechno točí kolem comte Vladiho, je doktor, ale čehosi jiného než medicíny, že není nafoukaný ani vejtaha a že ji vždycky zdravil, třebaže byl za to hrabětem několikrát pokárán, protože prý nény zvyk zdravit sloužící, pane.

Vychovatel Čapek tedy ještě dřív, než stačil zaregistrovat jejich přítomnost, náramně stoupl v ceně zámeckých děvčat; vítací stafáž pod lípou byla scénou okukovací, která se večer v čeledníku a ve společné ložnici rozvine v hodnotící diskusi.

Kromě zámeckých děvčat si Čapka nikdo nevšímal; nebylo zvykem vítat i hraběcí vychovatele. Byl tomu rád. S většinou sloužících se znal již z Prahy, po dalším seznámení netoužil. Chtěl zůstat nenápadný a skrytý všem slídivým zrakům, které pohoršovala jeho červenolící tvář a mládí. Co ten tu dělá, četl v očích mnohých. Proč není na vojně jako druzí? Ten ale musí mít protekci! Prchal vždy, jak mohl nejvíc, před závistivými pohledy a slovy neschopen obrany, pokořen až do hloubi své citlivé duše.

Když všichni odešli do zámku, zůstal stát na nádvoří a díval se; vrátný odnášel zavazadla a kočí ošetřoval koně, pár nádherných štíhlých hnědáků s očima laní. Náhle si s úlekem uvědomil, že Prokop záhadně zmizel, že seskočil ze sedadla ještě dřív, než kočár zastavil, a uháněl kamsi k podjezdu. Znepokojen se rozhlédl a bezradně obešel keře buxusu.

– Hledáte pana Prokopa, pane? zavolal na něj kočí. Šel támhle do konírny.

Prokop byl opravdu v konírně; stál na žlabu, oběma rukama objímal malého hnědáka s dlouhou černou hřívou, a když spatřil ve vratech stále Čapka, pyšně řekl: – To je moje Vlasta, doktore. A támhle je Emil. To bude kůň pana Foustky, až přijede. Víte, že mne poznali? Podívejte, jak se na mě smějí.

Čapek ještě nikdy neviděl smějící se koně, ale tentokrát byl ochoten přiznat, že se koně opravdu smáli. Dívali se na Prokopa velkýma očima, natahovali k němu hlavy a mezi svislými černými pysky jim žlutě probleskovaly velké obroušené zuby. Vzal chlapce za ruku a táhl jej z konírny. Prokop se vzpouzel, jednou rukou se držel žlabu a druhou se chtěl vykrotit z vychovatelovy ruky. Čapek mu domlouval a snažil se o nejmírnější tón rozmluvy, jaké byl právě schopen, neboť z podvědomí vypluly na povrch dávný úlek a strach, i nedobré zkušenosti dětských let, kdy byl svědkem všelijakých zranění z pokousání anebo pokopání zjankovatělých koní. – Pojd'te, Prokope, hovořil k chlapci. Otec by se hněval. Nejdříve se musíte

převléknout a pak teprve smíte ke koním. Jen se na sebe podívejte, jak jste se ušpinil. Máte plevy ve vlasech a čpíte koninou.

Konečně se mu podařilo Prokopa vytáhnout z podjezdu. A v té chvíli zrozpačitěl: v oknech zámeckého přístavku stála zámecká děvčata, dlaně na ústech, a tiše se smála. Připadal si jako v manéži. Jak vzácné zvíře, které předvedli k prvnímu vystoupení a jež má ukázat, co dovede. Zpod arkády se k nim řítíl komorník Adolf. Vrhł se k Prokopovi, klekl k němu a začal mu ze šatů oprašovat slámu a plevy a nešťastně hořekoval: – Um Gotteswillen, pánové, račte do salónu, myslel jsem, že jdete za hraběcí Milostí. Hraběcí Milost se již sháněla po panu Prokopovi.

Modré oči staříka přitom nešťastně mžouraly na Čapka, jako by jej chtěly obvinít z nedopatření, neboť on, vychovatel, má přece hrabátko na starosti.

Pěkné uvítání, pomyslel si. Copak teď bude následovat? A šel za Prokopem a komorníkem písčítým nádvořím zámku a pečlivě se vyhýbal pohledu do oken přístavku, kde tušil rozesmáté oči děvčat. Mýlil se; děvčata již odlepila zvědavé nosy od skleněných tabulek a vůbec se nechtěla posmívat jeho trápení s Prokopem. Zato si všimla jeho legrační štětičky vlasů výhruzně vztyčené na temeni hlavy. Takovou neměl nikdo. Ani hrabě, ani Prokop, ani lesáctí adjunkti, kteří přicházeli na zámek a česali se nanejvýš švihácky a módně. Považovala proto Čapkův účes za poslední výkřik pražské módy a bavila se pomyslením na údiv Antona Imlaufa, místního lazebníka Jeho Milosti, který šlechtí také ostatní zámecké hlavy a bude chtít ozdobu nového vychovatele zajisté ostříhat.

Opozdilci mezitím došli k mramorovému schodišti zámku. Tu a tam viselo paroží a staré zbraně, na odpočívadle v mezipatře stály černé vyřezávané židle s vysokými opěradly, z výklenku, jako zjevení dávného světa, vykouklo naleštěné brnění rytíře se spuštěným hledím. Tlustý plyšový koberec tlumil jejich kroky. Zato hraběcí salón hýřil barvami; byl obrácen na západní stranu; odpolední slun-

ce prozařovalo celou místnost, zjasnilo čalounění křesel i tmavý vykládaný nábytek, takže celý salón se zdál být velice útulný a teplý. Obrovský perský koberec kryl parkety téměř od jedné zdi ke druhé a dodal celé místnosti punc nevšední bohatosti a lesku.

Sotva se Čapek s Prokopem objevili v salóň, přišla slečna Lucie Lemoine a nakvašeně spustila: – Už jsem slyšela, Prokope, že jste v konírně hubičkoval Vlastu. Budete si ho muset lépe všímat, pane doktore. Zámek není Praha a pan Prokop tuze rád utíká.

Aby snad nebylo pochyb, jak je jí proti mysli, že musela hraběti omlouvat chlapcovu i vychovatelovu nepřítomnost, a aby si také ten mladý a věčně zamyšlený doktůrek nemyslel, že se bude starat jen o Prokopovo učení a jí přenechá všechnu starost o jeho výchovu, dodala: – Ach, vy čpíte koninou, Prokope. Jako nějaký handlír! Honem se běžte vykoupat. Pan doktor bude tak laskav a připraví vám koupel. Jinak vás papá nepustí ke stolu!

Čapek ostře pohlédl na Lucii; nedělal si vůbec žádné iluze o nějaké její náklonnosti, nebo dokonce přátelství; vysoká štíhlá Francouzka se k němu chovala chladně a kromě vzkazů a příkazů hraběte s ním za celé dva měsíce v Praze promluvila sotva několik zdvořilých a nic neříkajících vět. Domníval se, že tak činí z plachosti, pro svou drobnou vadu chůze, že se ho, napohled zdravého člověka, ostýchá, ale později vypátral jinou příčinu. Lucii Lemoine měla na mušce c. k. policie, podezřívala ji ze špionáže, takže hraběti dalo hodně práce, aby ji prostřednictvím Thuna ochránil před ustavičnou kontrolou c. k. komisařství a učinil konec policejním výpadům. Lucie proto kromě hraběte nikomu nedůvěřovala. Vídal ji zamyšlenou nad novinami. Když náhodou vešel do místnosti, rychle je odložila, odpověděla na jeho pozdrav jen mírnou úklonou hlavy a odkulhala do jiného salónu, aby snad neměl příležitost pustit se s ní do nějakého rozhovoru. Těsně před odjezdem do Chyší mu hrabě prozradil zajímavou historku: Lucie při operaci kolena v pražské nemocnici vykřikovala z narkózy prokletí všem nepřátelům Francie. Lékaři

se bavili. Slyšeli již všelicos; narkózou omámené mozky pacientů produkovaly všelijaká souvětí, ale Luciina slova přes všechnu komičnost situace je hluboce dojala. A třebaže nikdo z nich nic neprozradil, Lucie se přece jen dozvěděla o svém vystoupení v bezvědomém narkotickém spánku a svěřila se starému ochránci.

Čapek proto chápal její nedůvěru k nově příchozím obyvatelům paláce, tušil, že on, mladý a zdánlivě zdravý, patří ve fantazii Francouzky k okruhu lidí podezřelých, neboť kdoví proč právě on byl hraběti doporučen za vychovatele a proč právě on, který by měl být na vojně jako doktor Černý, se pohybuje v její blízkosti. Nicméně dnešní Luciina podrážděnost se ho dotkla. Takhle si přece jen své preceptorství nepředstavoval; v pracovní smlouvě nebyla ani zmínka o jeho asistenci v Prokopově koupelně, ani o drhnutí hraběcích zad. Pohlédl rozladěně na Lucii a řekl: – Zajisté, madam. Pan Prokop se ihned vykoupe. Ale protože je již téměř dospělým mužem, je samostatný, a proto snad má přítomnost v koupelně není tak nevyhnutelně potřebná.

Uklonil se a vyšel ze salónu. Pomalu se vracel nádherným mramorovým schodištěm zámku a za ním klusal komorník Adolf, aby mu ukázal pokojík preceptora.

* * *

Pokoj, který mu dali k obývání, byl ponurý, vedle hlavní zámecké věže a vedly k němu úzké dřevěné schody, které jej nejdříve zavedly k zámecké kapli a pak se točily výš až k předsínce jeho bytu.

Byl zklamán. Čekal lepší ubytování; zámek byl rozlehlý, s desítkami světlých vzdušných pokojů, s dvěma vchody, z nichž jeden vedl nádherným štukovým salónkem přímo do parku, druhý ústil pod arkádou. Těšil se tedy na jednu ze vzdušných čistých místností s vysokými lomenými okny, a zatím má komůrku s jediným oknem, které, zpola zakryté nepřiliš čistým závěsem, propouštělo do místnosti pramálo světla.

Adolf postřehl Čapkovu skleslost a soucitně na něho pohlédl. Také nečekal, že tomu mladému, sympatickému člověku, který jej na rozdíl od ostatních hraběcích úředníků vždy první uctivě zdravil, dají k obývání nejtmaavší a nejméně vlídnou zámeckou místnost, ještě ke všemu nad studenou zámeckou kaplí! Pomyslel si, že sice dřívější vychovatel, doktor Černý, také nejlépe nebydlel, jeho pokoj měl okna do nádvoří a sousedil s pokojíky komorníků a služek, nicméně byl alespoň světlý a teplý. V duchu se styděl za to, že jej sem musí vést. Tušil záměr hraběte: pokoj sousedí s komnatami mladého hrabátka, stačí v rohu místnosti dveře otevřít... Jako v dobře chráněném hnízdečku bude nepokojný vikomtek, už nebude moci prchat na tajné noční výlety jako loni v létě, kdy žaloby na zámek jen pršely... Prokop očesal s partou kluků na farské zahradě rané hrušky, Prokop vypustil rybník, Prokop dole u řeky Střely kouřil doutníky a vypil s kluky basu piva... Starý se zlobil, rozčileně kulhal salómem a zlostně ťukal černou ebenovou holí do parket: – Ist nicht möglich! Všecko je zugesperrt! křičel na žalobníky a na důkaz pravdy lomcoval klikou u dveří hlavního schodiště, zatímco žalobníci stáli s pokorným žmouláním čepic na prahu komnaty a rozpačitě čekali hraběcí rezultat. Odbyl je několika zlatkami a poučením, že jeho syn by se k takové lumperei nikdy nesnížil.

Horší jednání bylo s kulatoučkým farářem Finkem. Dal hraběti ohlásit svou návštěvu a začal pěkně zeširoka Jeho Milosti vykládat zásady a význam sedmého božího přikázání, které zakazuje i šlechtickým synkům lézt po cizích stromech jako opice a rvát tak krásné a šťavnaté plody, jaké svému faráři skýtá farská zahrada. Hrabě se rozzuřil. Praštil holí do parket, vypouličil na faráře bledě modré oči a mocným hlasem Finkemu doporučil, aby si nepletl zámek s kazatelnou, že mu hraběcí pokladna ročně vyplácí dost zlatek za odsloužené mše za v Pánu zesnulé členy hraběcí rodiny, a jestli pan farář bez těch hrušek, které mu bůhví kdo očesal, nemůže být, at' si na revanš vleze do hraběcího skleníku třeba na palmu datlovou – jen musí ein bisschen počkat, jestli na ní něco uzraje.

Nakonec všechno prasklo. Klíčnice Březinová pohřešila jednoho dne klíč od zadních vrat a v záhonech trvalek pod zámeckou věží byly vypátrány šlápoty chlapeckých bot... V zámku nastal poprask. Hrabě soptil a vynadal klíčnici, zatímco komorník Adolf putoval na faru s podříznutou husou a lahví koňaku.

Ale čím víc Prokopa hlídali, tím víc jim unikal. Nyní hrabě vymyslel jiný plán: z jedné strany jeho budoáru usadí jednoho vychovatele, z druhé strany dalšího. Dva budou hlídat nepokojné ptáče, aby zase neuletělo a nerušilo svými kousky klid starého neduživého otce.

To vše si nyní komorník uvědomil a bylo mu Čapka líto. Všiml si dobře, jak se zklamaně rozhlédl místností, jak zvolna a jakoby váhavě šel k oknu, otevřel je a vyhlédl do parku. Pak se opřel o těžký dubový stůl uprostřed místnosti, pohlédl velkýma, tmavýma a dětsky udivenýma očima na komorníka a mlčel. Adolf pochopil trapnost situace a nesmyslnost přání hraběte. Vždyť ten mladý člověk je nemocen, napadlo jej. Vždyť ani hlavou nehne, dobře si všiml jeho toporné chůze, jakoby raněné náhlým ústřelem. Je docela určitě prolezlý revmatismem, když ho ani na vojně nechtěli, a teď má bydlet ve studené kobce, kde staré zdi čpí syrovostí a vlhkem. Bezradně pokrčil rameny. – Jeho Milost rozhodla, pane doktore, řekl nešťastně. Ale poradím vám. Až přijede druhý pan vychovatel, řekněte Jeho Milosti, že tady nemůžete bydlet, pane. Že se vám nemoc horší.

Usmál se na starce, cítil jeho sympatie. – Nu, uvidíme, řekl. Zatím to tady zkusím. A uvědomil si, že si ho všímají, jeho pohybů i chůze, že jej možná i litují. První okouzlení a radost z krásné tiché krajiny a neobyčejného prostředí zvolna vyprchávaly a znovu si uvědomil bezútěšnost svého postavení. Byl rád, když Adolf brzy odešel. Pak znovu vyhlédl do parku. Pod oknem zahlédl keře rododendronů, opodál pod hradbou tmavorudých buků modral šerík a rozkvétaly kaštany. Napadlo jej, že vlastně přišel do nového jara, že všechno to, co okouzleně prožíval v Praze, ve vsí slávě a kráse prožije

zнову a ještě neopakovatelněji, zatímco v Praze stromy odkvétaly, v Chyších příroda hnala do květů.

Mařenka Štenglová, zámecká služtička, tedy nelhala. Když se v Praze služebnictvo s Lucií chystalo na cestu do Chyší o několik dnů dříve než on s hrabětem, loučila se s ním slovy: – V Chyších se vám bude moc líbit, pane doktore. Park je nádherný, a počkejte, až uvidíte louky! Takové nejsou nikde. Když začnou kvést, jsou samá kopretina a samý blatouch a v těch lukách je řeka Střela a tam jsou pstruzi, lovíte ryby, pane doktore? Z líčení dosud nepoznané krásy skočila rovnou do praktičnosti všedních věcí, ale nevadilo mu to.

– Ryby, víte, já se raději dívám na ryby, jak si pěkně plují po proudu, na to lovení nejsem. Ale ušetří-li mi hraběcí kuchyň sem tam pěkně pečeného pstruha, nepohrdnu, to zas ne.

Zasmála se jeho přiznání a odběhla, ale Čapek teprve nyní viděl, kolik pravdy bylo v ujištění, že bude Chyší překvapen. Jaro v parku bylo učesanější než na lukách a stráních, kde všechno bujelo v překotné honičce za sluncem; stačila krátká jízda kočárem z chyšského nádraží, aby poznal, že zdejší jaro asi nezačíná vůní fialek, ale je náhlé, jako velká voda, která vpadne do kraje a celý jej zaplaví, že asi k té proměně stačí pár vlašiček a teplých nocí. Zámecké jaro, jak si všiml, sešněroval zámecký zahradník do bílých, pečlivě uhrabaných cestiček, takže se vyznačuje nově zastřiženými kornouty jalovců a tújí, piplanými záhony tulipánů, narcisů a nezapleveleným trávnikem. Náhle byl rád, že bydlí právě zde, nad zámeckou kaplí. Kdoví, jaký výhled by měl v jiném pokoji, třeba by měl okna do nádvoří s podjezdem. – Snad to tu přežiju, bručel v tiché samomluvě, když se znovu odlepil od okna s překrásným výhledem do parku a začal z proutěného cestovního koše vytahovat obleky, nákrčníky a vesty a všechno pečlivě věšel do těžké dubové skříně. Trp, kozáče, trp, budeš atamanem! Kdoví kde bys trčel, kdyby tě byli odvedli. A protože se již naučil brát život i z té humorné stránky, tiše si pohvizdoval jakousi neurčitou melodií a v jejím rytmu vytahoval z hlubin kufru

kapesníky, košile i knihy, kupu papírů a zápisník. Ten pečlivě odložil na noční stolek; byly v něm adresy přátel a jeho ztrátu by nesl nejtěžji, neboť by znamenala další odloučení od člověčího světa.

Měl bych napsat Foustkovi, vzpomněl na přítele z kavárny Union, když zavřel prázdný koš a vystrčil ho do předsíňky pokoje. Slíbil přece, že přijede.

– Umíte rajtovat na koni, pane doktore? zeptal se jednou Čapka hrabě Vladimír. Neumíte? Saprlot, to nény dobře. Prokopíček musí rajtovat a kuň a jeho žokej musel nach vojna.

Tehdy si vzpomněl na mladého čtyřicetiletého medika, plavolasého krasavce s tělem atleta, kterému válka stáhla opasek na minimum a hrozila jej zeštíhlit ještě víc. Jednou v dubnu, když si zas stěžoval na hořké kafe a vysoko do žlabu, jej oslovil: – A hele, vašnosto, nechtěli by oni takhle na chvíli změnit povětrí? Něco bych pro nich měl, ale museli by umět rajtovat na šimlu. – Medik s nadšením nabídku přijal. Nebylo sice jisté, zda vůbec někdy na nějakém koni seděl, ale zvědavou otázku veselý mládenec přešel mávnutím ruky. – To se spraví, Karle. Hlavní věc je vylézt na kobylu. I klimpr budu kluka učit, vyřid'te to starému, jen když mi dá žvanec. Dostal bych tuberu, člověče, a já chci doštudovat.

Comte Vladimír přijal tedy do svých služeb i medika Jiřího Foustku jako druhého vychovatele a společníka, učitele hudby a žokeje hrabátka Prokopa. Čapek se na svého přítele těšil. Jeho příjezd byl příslibem, že společným osudem nějak lidštěji přežijí tuhle zatracenou dobu a budou si oporou v leckdy nepříjemné situaci panských služebníků.

* * *

Zámek dostal nové obyvatele. Právě se Karel Čapek s Prokopem vraceli z odpolední procházky parkem, když na nádvoří zahrčel kočár a z měkkých sedadel a hromady škatulí se vyhoupla malá korpulentní osůbka v dlouhé mantile, krajkový šáteček na kulaté

prošedivělé hlavě, v ruce pompadúrek a paraplíčko. Usmívajíc se na celé zámecké osazenstvo, odcupitala se svou neméně korpulentní průvodkyní do svého budoárku pod zámeckou kaplí.

– Hraběnka Natalie Huynová, zašeptal Čapkovi do ucha komorník Adolf. Jezdí k nám na letní byt se svou komornou Rózou.

Přikývl, že hraběnku zná. Byl v Lažanského paláci v Praze sotva měsíc, když jednoho dne přijela odněkud z Hradčan ve starém vy-sloužilém kočáře ústavu šlechtičen, vydrží čepičku a vydrží pelerínku na obnošeném plášti, vše staříčké a stavovsky distinguované, jak se sluší a patří na bývalou dvorní dámu vídeňského císařského dvora, kterou nové Veličenstvo, císařovna Zita, odložilo, neboť císařský dvůr svou reprezentaci potřeboval omladit. Stará zbožná dáma z bůhvíkterého kolena uherského a Lažanského rodu se příliš nehoršila nad nevděčností světa. Objevila se v Praze a její návštěvy neméně starého bratránka Vladimíra byly příjmnou změnou v ustáleném a na změny nebohatém způsobu jeho života. Vítal sestřenku zubatými úsměvy a jeho přátelské halekání se podobalo vítěznému troubení jelenů. Za ní jak věrný stín kráčela Róza, komorná a kuchařka v jedné osobě; nesla proutěný košík s pletením anebo cosi tajemně zabaleného v silném režném plátně. Byly to obrazy, neboť paní hraběnka malovala.

Čapek měl jen jednu možnost posoudit její díla a ustrnul. Barevní andílkové se nevázaně proháněli bledě modrým nebem a sypali růže na poutově barevné Marie Panny. Vykulil oči nad tolikerou krásou a mlčel. Nemohl, neměl odvahu kritizovat dílo vroucí lásky. Mlčky se stařeně uklonil. Přijala tu poklonu jako hold dílu a odměnila jej laskavým úsměvem a ujištěním, že panu doktorovi – jen co všichni přijedou do Chyší – ukáže celou galerii neméně pěkných obrazů, které malovala, a bude-li trpělivý a počká, jistě mu nějaký daruje.

Na to vše si vzpomněl, když nyní míjel vysoké bílé dveře jejího budoáru; rychle proklouzl kolem nich, aby se snad neotevřely a on

nebyl vtažen dovnitř k přehlídce dalších, barevně vyvedených výtvorů staré dámy.

Příjezdem Natalie Huynové se naplnil počet těch, kteří zde měli trávit celé léto a snad i podzim a jimž jedinou zábavou a povyražením měly být vyjížd'ky kočárem, četba francouzských románů a šachy.

Čapek doufal svůj volný čas utrácet užitečněji. Chtěl psát. Nosil v hlavě neurčité děje a chtěl jim právě zde dát konkrétní podobu. Kromě toho si přivezl Apollinaire a Charlese Vildraca i Baudelairovy básně, z příruční kabely vytáhl tlustý francouzsko-český slovník a vše krásně urovnal i s hraničkou na osmerky rozřezaného papíru na širokém dubovém stole hned vedle lampy petrolejky a řádky pěkně ořezaných tužek, dvou kalamářů a dvou úzkých špičatých per. Zatím nepřeložil ani jediný verš, nicméně doufal, že příští dny a týdny, až se mu podaří Prokopa lépe zaměstnat, až přijede Foustka, bude moci i on v tichosti a klidu psát, překládat a tvořit, rvát se a prokousávat nesnadností a krásou Vildracových veršů, jejichž překladem chtěl vyzpívat všechen svůj obdiv a sympatie s krvácející Francií, která oplakávala statisíce mrtvých synů na Sommě a u Verdunu.

Chtěl se podívat na některé verše, ale podvečerní šero v pokoji zhoustlo tak dokonale, že stěží rozeznal písmena. Bezradně pohlédl na petrolejku i prázdný dvouramenný svícen na desce prádelníku, pak odevzdaně pokrčil rameny a vyšel na chodbu. Rozhlédnu se zámkem a projdu park, řekl si, ale vzápětí si uvědomil, že nastává čas večeře a že není radno se příliš vzdalovat z dosahu ozvěny zámeckého gongu; visel vedle obrovského benátského zrcadla v průčelí hlavního schodiště a podobal se tvarem i matným leskem zašlého bronzu štítu bojovníka války peloponéské. Zamířil tedy pod arkádu a k otevřeným dveřím malého štukového sálu. Velká kovaná brána v jeho průčelí byla dokořán, takže svěží, provoněný vzduch proudil do místnosti a lehce povíval listy palem, dekorativní vý-

zdobou salónku, který ve svém středu ukrýval vzácnou fresku, dílo mistra českého baroka Petra Brandla. Nádherná štuková výzdoba stěn a částí stropu svou bělostí ostře kontrastovala s tlumenou barevností nástropního obrazu. I v podvečerním stínu místnosti postřehl Brandlův příznačný šerosvit: kat přináší králi Davidovi zsinanou hlavu syna Saulova. Jemné, mistrné tahy štětce daly vyniknout mrtvolně bledé tváři mrtvého i údivu hříšného vladaře. Nač asi myslel nešťastný malíř, když uvízl zde, v zapadlé krajině, před kým prchal? Před svou ženou Helenou? Nebo jej pronásledovali věřitelé? Zajisté jej zde ukryl dávný majitel panství. Pod jednou podmínkou: že mu svým neobyčejným dílem vyzdobí šlechtické sídlo.

Vzpomněl na bratra Josefa. Maluje? Anebo píše? Nejspíš dělá obojí, také sám a opuštěn, vtažen do divného soukolí současného světa.

* * *

– Dnes odpoledne máte volno, pane, řekla Lucie, a její hlas byl měkčí než v Praze. Přesto jej mrzelo, že mu to oznamuje ona a nikoliv sám hrabě, ale nakonec byl rád; kdoví co by si zas starý vymyslel, kdyby jej viděl nečinného, zda by nechtěl hrát šachy nebo předčítat. Funkce vychovatele se mu totiž zcela nepozorovaně začala rozrůstat o jiné, podružné funkce. Střídal se s Lucií v roli společníka, předčitatele i samaritána, neboť hrabě dokázal zaměstnat každého, kdo se kolem jeho křesla jen ochomýtl; postižený nevyhlášeným neduhem byl nevrlý, nedůtklivý a podezíravý, schopen kdykoliv a pro cokoliv se rozčítit až k nepřítčetnosti. Jedině Lucie jej dovedla uklidnit a odvést jeho pozornost jiným směrem, ale neméně dobře s hrabětem vycházel i starý komorník Adolf, tichoučký a trpělivý, s povahou asketického světce.

Když Čapkovi tak nečekaně spadlo do klína celé volné půldne, napadlo jej, že by se mohl podívat po městě. Byl v Chyších už hez-

kých pár dnů a dosud se nedostal ani za bránu zámeckého parku, jen z věže zámku přehlédl obec i celý okolní kraj. Sebral tedy své tmavé listrové sáčko, popadl hůl a vyšel z temné podsíně pod hlavní věží na širokou písčitou cestu.

Vrátný Březina, sotva jej spatřil, vylezl z ponuré kukaně vrátnice jako vyplašený brouk a běžel, cinkaje klíči na kožené smyčce, k vysoké kované bráně se dvěma kamennými lvy; jeden z nich svíral v prackách erb hraběny Terezie, svobodné paní z Breittenbachu, druhý nesl emblém Lažanského rodu – zlomenou loukoť s hraběcí korunkou.

Náměstí Chyší bylo stavěno do pravidelného čtverce; mělo patrové měšťanské domy s tmavými síněmi a průjezdy, bylo vydlážděno malými kulatými oblázky a s mohutnou kamennou kašnou uprostřed tvořilo neobyčejně harmonický a úpravný celek. Když viděl kašnu poprvé – a to bylo v den příjezdu, kdy kolem ní proletěli, jako by je honilo stádo bizonů –, div nejasal; kamenné kašny již byly vzácné. Viděl ženy s dřevěnými vahadly na ramenou, na každém konci hák pro džber vody; šly důstojně a tiše, jak to činily jejich matky, báby a prabáby, a nemyslely na to, že by tomu snad mělo anebo mohlo být jinak, neboť mastná, žlutá, jílová zem kolem Chyší svedla všechnu vodu rychle do potoků a řeky, aniž ji propustila do věčně polovyschlých studní.

Zdánlivě bez povšimnutí přešel kolem hloučku žen. Zvědavě, úkosem si ho prohlížely a z jejich pohledů čísel chlad. Čech! Mladému hraběti už nestačí francouzská vychovatelka, ženská, kterou hrabě Vladi bůhví kde vyhrabal, přitáhne si ještě českého vychovatele, jako by chlapec ani neměl německou matku! Cítil jejich bodavé pohledy až v zádech, proto rychle přešel k dolní části náměstí, kde jako nakynutá kvočna trůnila veliká patrová budova s věžičkou a hodinami. Řada oken se leskla čistotou a nad tmavým jícnem vchodu roztahovala pařáty černožlutá orlice: Rathaus. Poslední článek rakousko-uherské monarchie. Před radnicí v od-

poledním slunci se na nízké lavičce vyhříval starý policajt; tmavomodrá vyrudlá uniforma na něm visela uboze a zplihle, čepice s tuhým štítkem mu zakrývala neholený obličej i vychrtlý žilnatý krk mu trčel z límce kabátu jako oškubaný krček kuřátka. Ta póza unaveného člověka ho dojala; jistě patřil k těm, které už ani císař pán nechce, a městu sloužil, aby měl kdo bubnovat vyhlášky a roznášet cedulky s hlavičkou c. k. hejtmanství o další rekrutýrce.

V rohu náměstí si hrály děti. Cvrnkaly hnědé nevzhledné kuličky po nerovném dláždění do hrbolatého důlku; byly to kuličky uválené z obyčejné nepálené hlíny, neboť válka nepřála ani dětským hrám a proměnila i hračkářské dílny v předzásobárny munice. Když je míjel, děti zmlkly a zdravily jedno po druhém: – Küss die Hand, küss die Hand.

Ošil se. Takový pozdrav nečekal a přepadl jej nepříjemný pocit vnucené nadřazenosti. – Guten Tag, Kinder, odpověděl jim. Jsem honorace, blesklo mu hlavou. Jsem honorace, patřím k zámku, tak se mi tu projevuje povinná oucta. To bude Foustka mrkat, ten se rozřehtá na celé kolo! A usmál se na nejbližšího chlapce; hoch zčervenal a v rozpacích sklonil hlavu.

Město činilo dojem vylidněné obce – kromě žen u kašny a hloučku hrajících si dětí jen tu a tam zahlédl něčí postavu. I zde válka odvedla muže do zákopů a zanechala doma jen starce, ženy a děti, poloosiřelá hospodářství a pole, které bylo třeba obdělát.

V ulicích a na náměstí bylo několik obchodů: zelinářství, koloniály, obchod střížním zbožím, vše poloprázdné, zchudlé válkou, jen vývěsní štíty se jmény majitelů byly pěkně zdobené, psané kurentem i latinkou, jeden vedle druhého bez konkurenční chtivosti a touhy vzájemného ničení. Hans Bilek, Wenzel Buchar, Trude Koblizek... O kus dál, na úzkém mostě, barokní sochy českých světců, pod mostem val a mohutné zbytky hradeb a opevnění středověkého města. Za mostem bylo rozcestí: šipky na černožluté tabuli ukazovaly, že vlevo je silnice nach Mokrau a Waletsch, vpravo vede do Gablonau

a Lubau. České názvy, ukryté do zkomolenin, poněmčené v první polovině osmnáctého století, kdy český kraj kolem Žlutic ovládla němčina.

Město ale nebylo tak vylidněné, jak se Čapkovi na první pohled zdálo; všiml si, že jej lidé pozorují zpod záclon, ze zákoutí kamenných domů i škvírami pootevřených dveří; tiché páry zvědavých očí se odlepovaly od oken, aby přivolaly další...

Obec byla rozlehlá. Dávno přerostla středověké hradby, rozběhla se do kopce ke kastelu i do údolí k řece a s dominantou zámku a věžemi dvou chrámů tvořila architektonicky dobře sladěný celek.

Pustil se nejdříve do kopce ke kostelu. Původně chtěl městem jen projít a zamířit k lesu, ale zpotvořená česká jména na vývěsních štítech obchodů jej provokovala k zvědavosti. – Stopy v kameni prozradí tvé otce, řekl si a zamířil rovnou na hřbitov, kde zeď porostlá vlašovičnickem dělila živé od světa mrtvých.

Ale stopy, které zde doufal najít, nebyly české; potomci kolonistů doby pobělohorské ze Šváb a Bavorska v drtivé většině převažovali nad jmény Kudláčků, Bílků, Koblížků a Kokešů. Německý živel je zahltil, staré české rody dávno splynuly s rody Hassmannů, Schermaulů, Zimmermannů a Hennekampfů. Jen jména osad a vesnic, názvy hor, pohoří a řek prozrazovaly slovanský prapůvod dávných obyvatel těchto odlehlých míst.

Ale přece jen se mu podařilo cosi objevit: do hřbitovní zdi byl přímo u samých vrat vložen velký náhrobní mramorový kámen s vytesanou postavou ženy. Pozorně luštil gotická písmena a zjistil, že nápis není německý, jak se v prvním okamžiku domníval, že je český. – V roce 1590 v neděli na sv. Víta zemřela ctihodná paní Maruše Albínová též Kručinka zvaná, manželka znamenitého pána Maxmiliána Albína, a je zde pochována. Necht' ji Bůh vezme mezi své vyvolené. – V zamyšlení postál před náhrobkem. Tak přece jen výrazná stopa po českém osídlení města. Musela to být velmi významná žena, jestliže jí byl darován náhrobek z růžového mramoru, snad byla manželkou některého

z purkmistrů. Takhle napsat Štechovi, aby přijel a podíval se na jeho objev i na zámeckého Brandla. Mluvil s ním nedávno o Manifestu českých spisovatelů; připojili s bratrem pod dlouhý sloupec podpisů svá jména, jen nevěděli, kdy vyjde, které noviny se odváží... Národní listy sotva, ale bylo už načase nenechat poslance dělat prorakouskou politiku. Náhle si uvědomil, že je tu vlastně jak odříznutý od živého světa, že pořádně nic neví o celé řadě přátel; Langer je na vojně, Neumann také, Dyk měl oplétačky s policií, odvezli ho až do Vídně, narukoval Mahen, ale co ti ostatní, které vídával v kavárně Union, spousta se jich rozprchla a jen náhodou se dozvídá o jejich osudech.

Pomalů se vracel zpět, ale ve hřbitovní bráně se ještě otočil a zaloclonil si oči: slunce ozařovalo celé mohutné průčelí chrámu i obě věže a dalo vyniknout kamenným postavám světců ve výklencích chrámové zdi. Svatý Václav, svatá Ludmila, svatý Vojtěch a svatý Vít. Byl spokojen; jejich jména byla úzce spjata s dějinami české země a neobjevila se v německém kraji náhodně.

Když znovu procházel městem, všiml si, že defilé skrytých očí pokračuje, také vědra na vahadlech zcela záměrně putovala ke kašnám a zase zpět k tmavým kamenným domům. Na konci jedné ulice zahlédl velký mosazný disk a firemní nápis: Anton Imlauf, Reichsgräflich Lažansky'scher Kammerfriseur.

Pohládl si bradu, aby zakryl úsměv: nejenom Vídeň a Praha, i Chyšé mají dvorní dodavatele a dvorní holiče. – Přeje si pan doktor upravit účes? ptal se ho před několika dny komorník Adolf. Nepřál si nic, považoval svou kštici za dostatečně krásnou, třebaže postřehl veselá světélka v očích zámeckých děvčat; kdykoliv jej potkala, neopomenula pohlédnout na jeho hlavu a pak si navzájem sdělovala cosi důležitého. Pana kammerfriseura zahlédl později; vracel se od hraběte, elegantní kufřík v ruce, dlouhý bílý plášť přes ruku. V nažehleném tmavém obleku, s nakroucenými kníry, s hladce vyholenou tváří a pečlivě ulíznutou patkou tmavých napomádovaných vlasů vyhlížel jako pražský elegán.

Jedno však Čapek přece jen netušil – přítomnost neviditelných tamtamů. Nemohl vědět, že dávno před jeho příjezdem do Chyší bylo město zpraveno o jeho úloze, vzdělání i vzhledu. Kuchařka Mary pošeptala tajemství jeho příjezdu Direktors und Obersförsters Frau. Obě dámy v příhodné chvíli pověděly novinu kloboučnici Frau Melichar a obchodnici paní Braun, takže jakýkoliv omyl byl vyloučen, a zvědavé pohledy chyšských měšťanů, které jej věrně provázely ulicemi a náměstím obce, byly jen potvrzením skutečnosti: Prokopův nový učitel je mladý, není příliš krásný, ale je doktorem a píše. Čapkovy skromné, trochu oblýskané sáčky v nich probudilo sympatie.

* * *

Hned nazítří, kdy měl comte neobyčejně dobrou náladu, protože se mu podařilo v šachu několikrát vyhrát nad bystrým a pohotovým Čapkem, využil preceptor jeho nonšalantní blahovůle a požádal jej o možnost vypůjčit si z veliké zámecké knihovny francouzské slovníky. Hrabě vypouklil na Čapka vodově modré oči a zarachotil:

– Vy račte číst francouzsky, doktore? Na so was! A vy nyc neřeknout!

– Studoval jsem nějaký čas na Sorbonně, odvětil klidně. A nyní bych rád cosi přeložil. Po večeři, samozřejmě, dodal vzápětí, aby se starý nedomníval, že si čte francouzskou literaturu a zanedbává Prokopa.

– Na so was, a že vy nyc neřeknout, opakoval znovu. Slečna Lucie bude mít radost. Já musím jí říct, že vy překládat. Selbstverständlich, sebrala ony, co potřebovala z knihovna. Ale petrolej, doktore, nedostat – já mít málo petrolej. A co on bude přeložit, ha? Nejaký román? Nebo snad básnyček?

– Zajímám se o Charlese Baudelaira, Jeana Arthura Rimbauda, Apollinaira, také o Charlese Vildraca a další francouzské básníky

nové doby, odpověděl, domnívaje se, že hraběti těch několik jmen význačných autorů postačí; neměl v úmyslu jej zasvěcovat do dávného plánu několika svých přátel v Praze, ostatně hraběte básně nezajímaly, dával přednost románům.

Z jeho ochoty se ovšem velmi zaradoval – splnilo se mu přání, které nosil v hlavě od chvíle, kdy zjistil, že v zámku je nádherná knihovna; jen nevěděl, jak se k ní dostat. Pomohl mu ji objevit Adolf. Stačilo pár nesmělých otázek a komorník se usmál a pak jej vedl dlouhými chodbami zámku podél řady kavalírských pokojů s peršany a těžkým stylovým nábytkem. Knihovna byla ve druhém patře, s okny na západ a s nádherným výhledem na malé jezírko v parku, kde kolem fontány s tryskající křišťálovou vodou majestátně plul pár bílých labutí.

Očekávání Čapka nezklamalo. Vysoké leštěné skříně sahaly až k samému stropu a ukrývaly stovky knih v nejrůznější vazbě. Bílé, černé, hnědé hřbety se zlatými ořízkami, jak je nashromáždily celé generace Lažanského rodu, prastaré tisky v dubových, vepřovicí potažených plotnách, tlusté svazky latinsky psaných spisů i útlé brožury, slovníky a encyklopedie. Goethe vedle Schillera a Heineho, Brehmův Život zvířat i Haeckelovy spisy, o kus dál Ottův slovník naučný, slovník Jungmannův i Palackého Dějiny národu českého, oddělení anglické literatury, pak mahagonová skříň s obrovským gramofonem a diskotékou a před tím vším přepychový, perletí vykládaný stůl s rudým plyšovým křeslem.

Chodil od jedné skříně ke druhé, až objevil celou řadu francouzských slovníků a vedle nich spisy Rollanda, Romainse, Rousseaua, Anatola France, Zoly, Henriho Francka, Apollinaira a Vildraca, vše netknuté a čistounce krásné, jako by všechna ta díla právě vyšla z rukou tiskaře. – Jaká pastva, jaká radost, říkal si v duchu. A komorník, vida jeho zaujetí, mu šeptal: – Hrabě ty věci nechte, pane doktore. Ale Její Milost, zesnulá paní hraběnka byla vášnivá čtenářka, proseděla tady v tom křesle celé hodiny, i v zimě tu sedala, museli jsme kvůli ní topit v krbu, aby nenachladla. Chtěla číst jen tady, prý ji to povznášelo.

– To si myslím, usmál se. Ale já bych tu pracovat nemohl. Ta pros-
tora, ta mohutnost, a ke všemu veliký lesklý stůl ruší nablýskaným
povrchem. Měl rád malé intimní koutky, kde mohl být sám se svými
osmerkami papíru, stačil mu obyčejný kalamář a obyčejné pero
a trochu klidu, aby se mohl soustředit.

Nyní měl po čem pátrat, objevil i Rimbauda, knihu básní, kterou
si před lety přivezl z Paříže, ale zapomněl ji v Praze, a tak velice
mu zde scházela, že si o ni chtěl napsat Pečovi². Celý se rozzářil
nad tím objevem, dokonce z něho spadly chmury ze samoty, která
se jej pokoušela sevřít ze všech stran a zaplavit mu duši smutkem.

Tak jej také zastihla Lucie Lemoine. Vešla tiše, ani ji nepostřehl;
stála u dveří, zatímco listoval v knize veršů Jeana Arthura Rimbauda,
básníka, jehož dílo znamenalo revoluci ve francouzské poezii.

*Je m'en allais, les poings dans mes poches crevées,
Mon paletot aussi devenait idéal.*

Četl tiše, opřen o lenoch plyšového křesla, zahloubán do krásy
a hudebnosti rýmu. Došla téměř k němu, ruce na prsou sepnuté.

Nesměle s ním začala recitovat:

*J'allais sous le ciel, Muse, et j'étais ton féal:
Oh là, là, que d'amour splendides j'ai rêvés!*

Otočil se tak rychle, až se mu ostrá bolest zahryzla do šíje a vy-
šlehla k samému mozku, div nezasykl. Hleděl na Lucii s údivem
a překvapením. Postřehla, že jej vyrušila.

– Odpusťte, pane doktore, omlouvala se. Hrabě mi pověděl. Dojalo
mne, velmi dojalo, že ani válka neumlčela verše našich básníků. A že
se najdou vznešené duše, které jim dají zaznívat i v německém kraji.

2 Peča = bratr Josef Čapek.

Mírně se uklonil a zrudl v rozpacích, jako by jej přistihla při zlém činu. Má jí povědět o tom, co chystá? Vlastně – co zráló už dávno, před šesti lety, kdy spolu s bratrem běhali o překot Paříží, z jedné galerie do druhé, kdy vymetali knihovny a muzea, procházeli Louvrem i uličkami Montmartru?

– Posad'te se, prosím, řekl nesměle a nabídl jí hraběcí plyšové křeslo. A prosím, nedomnívejte se, že se věnuji překladům francouzské poezie jenom já sám. Je nás víc, dokonce mnohem víc, než tušíte. Začal jí pomalu vyprávět to, co vyplulo na povrch už před dvěma lety, kdy společně s Viktorem Dykem, Prokopem Miroslavem Haškovcem, Hanušem Jelínkem, Arnoštem Procházkou a mnoha dalšími začali chystat velkou kolektivní antologii francouzské lyriky. Byla již ustavena redakční rada, která určila literární osnovu chystaného díla a postup práce, dokonce již podepsali nakladatelskou smlouvu s nakladatelstvím Borového, takže první díl budoucího dvousvazkového díla měl být již tento měsíc připraven do tisku.

Poslouchala jeho slova s netajenou radostí, celá ožila a zrůžověla vnitřním napětím, rozzářená jako dítě, které náhle objeví krásnou a nevidanou hračku. Za celé dva měsíce, kdy žila v jeho blízkosti, ji takovou neviděl. Byl rád, že ji mohl potěšit.

– Bohužel, slečno, práce se zdržela, pokračoval po chvíli, neboť hledal slova, která by ji nejméně ranila: Básník Viktor Dyk byl zatčen a je právě vězněn ve Vídni, také za dnešní situace byly velké těžkosti s obstaráváním francouzských originálů a pramenů, zkrátka – ta zatracená válka, madam, ta má na svědomí všechno zdržení. Ale práce neustala, to zas ne, jen o nějaký rok se pozdrží...

– A proč, doktore, proč české básníky tolik zaujala právě francouzská poezie? zeptala se, ruce na hrudi.

Trochu se zamyslel. Nerad dával někomu nahlédnout do svých citů a myšlenek; málokdo, kromě bratra, dohlédl až k jeho duchovnímu obzoru; bál se, že zůstane nepochopen a cizí. Ale tahle Francouzka, tahle opuštěná vlastenka vydaná na milost a nemilost

nepřátelské cizině, jistě porozumí. Jistě se potěší, takže aspoň na chvíli zapomene na podivný, bludný kruh života, který ji – ale i jej – uvěznil na chyžském zámku a čeká vykoupení.

– Slečno Lemoine, začal tiše a téměř plaše hovořit. Váš národ, slečno, je spolutvůrcem velkých a bohatých kulturních tradic a hodnot. A tahle práce, ta je projevem duchovního spojenectví s Francií, je vyjádřením víry ve vítězství spravedlnosti v téhle hrozně válce. Nevím, zda porozumíte, je to totiž zvláštní, řekl bych mystický pocit, že tím jaksi aspoň trochu pomáháme těm na Sommě a u Verdunu.

Mlčky mu stiskla ruku. Aniž mu pohlédla do tváře, šla pomalu ke dveřím knihovny, ruce na hrudi, a rameny jí podivně škubalo. Poznal, že tiše pláče.

* * *

Konečně mohl chvíli překládat! Přinesl si ze zámecké knihovny Rimbaudovy verše a jako první si vybral právě ty, které s ním recitovala Lucie. „Ma bohême“, Mé bohemství, zvolil pro ně název.

*Tak šel jsem, v děrách kapes ruce sevřeny;
můj svrchník s sebe málem skutečnost už shodil;
tvůj přítel byl jsem, Muso, pod nebem jsem chodil,
lala! co skvělých lásek znaly moje sny!*

Drobné písmo se rozběhlo po bílé osmerce papíru. Tu a tam se podíval do slovníků, měl na stole rozloženy dva, svůj stručnější a podrobnější hraběcí, ale práce mu nešla dost dobře od ruky, často škrтал, doslova se prokousával překladem a hledal jeho rytmické, intonační uspořádání, které by lahodilo duši i sluchu a obsahovalo co možná nejpřesnější vyjádření. První sloka básně se mu povedla, nyní se mořil s druhou:

Mon unique culotte avait un large trou.

Trpělivě hryzal konec násadky, pak ji odložil a prstem vytukával rytmus francouzského verše:

Petit-Poucet rêveur, j'égrenais dans ma course

To je ono, napadlo jej. A bude to přesné! A dokonale odpovídající názvu básně. Vstal ze židle, chodil zvolna kolem stolu a tiše si bručel:

*Široce roztrženou měl jsem kalhotu.
Paleček zasněný, já louskal jsem si v běhu
rýmy. Ve Velkém voze byl jsem na noclehu.
Mé hvězdy skvěly se tam v sladkém šustotu.*

Překlad byl dynamický a dobrý, zdálo se mu, že už na něm nebude třeba nic měnit. Ještě se k tomu vrátím, umínil si. Zatím nechám verše odpočinout, časem dozraje to, co snad jim ještě schází.

Sklapl slovníky, odsunul hraničku papíru a vytáhl z tuhých papírových desek nový list. Napíše Foustkovi, ať konečně přijede, sám hrabě jej o to prosil, a také Prokop ho již netrpělivě očekává. Dokud totiž nepřijede, není možné, aby ze stáje vyvedli koně Emila a Vlastu, na které by se mohl vyhoupnout a ujíždět s větrem o závod. Mladý podkoní dávno narukoval, on sám do sedla nemůže, stáli tedy smutně oba koníci u kamenných žlabů konírny a neméně smutný byl i Prokop, kterého nejvíce ze všeho bavilo sedlo na koňských hřbetech.

Prokop se mstil za maření své nejmilejší záliby. Ignoroval Čapka a odmítal se učit. Ani Lucie na tom nebyla lépe. Šel ráno kolem hudebního salónku, nahlédl dovnitř a ustrnul: Lucie stála nad klavírem, tence předzpěvovala a tleskala rukama do taktu – jedna dvě tři čtyři, jedna dvě tři čtyři, C, D, G, D, C, G, D; Prokop vytukával jedním

prstem melodii a otráveně civěl do not. Lucie na něho zoufale pohlédla: – Pane doktore, povězte mu něco. Vždyť on vůbec nedává pozor, co mu říkám. Už aby tu byl ten váš přítel.

V jejích slovech byla výčitka i naděje, že se přece jen najde někdo, koho Prokop poslechne. Musel se usmát takové naději, byl přesvědčen, že Prokopa již nepřevychová ani tucet vychovatelů. Nicméně si umínil, že Foustkovi co nejdříve napíše. Nevylíčí mu zámecký život příliš černě, aby si snad slib nerozmyslel, ale aby pocítil touhu co nejdříve sbalit kufr a přijet. Na bílé ploše papíru se objevil nadpis:

Slavnému Československému abstinentnímu svazu v Praze.

Zálibně se na nadpis zahleděl – byl si jist, že Foustka, až ho přečte, zařičí jak hřebec, svalí se do křesla, hodí nohu přes nohu a pak teprve bude pokračovat v dalším čtení.

– Milý Jiříčku,

oslovil Foustku a přisunul si kalamář.

Přijel jsem teprve ve středu z Chotovin a dnes je pátek, nemám tedy těch dojmů tak mnoho. K Vaším otázkám mohu zatím sdělit:

1. Vzhledem k odvodům koňů je tu jen dvacetiletý pony Vlasta, Prokopův Emil a 2 kočároví koně. Ted' už se o Vás tolik nebojím, že byste se zabil.

2. Strava dělá dojem výborný, dokrmovat se netřeba. Mléko ale dostávat nebudete. Např. dnešní oběd: štika s bramborem, chřest a buchtičky se šodó a černá káva. V tom ohledu buďte bez starosti.

3. Co se týče not, je jich tu celá knihovna, jejíž katalog jsem v rukou neměl. Klasikové zastoupení hodně. Pan hrabě

říkal, že když už s sebou něco chcete vzít, tož raději moderní věci, ale ne příliš moderní! Umírněnost! Jeho láska je i lyrická, sentimentální hudba. Snad Novák, Suk, Rusové, mladší Francouzové. To tu schází. Mimo to je tu gramofon. Destinka, Caruso, Hej Slované apod.

4. Zámek je veliký, park překrásný; zato Váš pokoj (zatím pravděpodobně vybraný) za mnoho nestojí, ale hraničí s mým. Dostal byste lepší ve 2. patře, ale ježto mají málo služebnictva, nelze už jim ztěžovat práci větším běháním. Pokoj je malý, ale na přespání stačí, pracovat budete v mém pokoji nebo v parku. Prozatím stanovený rozvrh hodin je: vstává se v 6 – 6 ½, snídaně v 7 ½, od 8–11 náleží Prokop mně a čas Vám; 1–2 Prokop jezdí a jste volný od 12–1 koupel, můžete být volný nebo se koupat. 1–2 oběd, po 2 hod. klavír nebo francouzština, různé hlouposti, které Vás zaměstnají. O 4 ½ svačina, v 5 se jede ven v kočáře, někdy budete muset i Vy s sebou. 8 ½ – 9 večere. Potom se jde spát. Petrolej nedostanete.

5. Les je porůznu kolem, více méně daleko, asi ¼ hodiny, ale sám park je skutečný háj starých stromů. Koupel = bassin na mlýnské strouze, zřízený zvláště pro panstvo, pěkný.

6. Jak říkám, dokrmovat se netřeba. Hraběcí úředníci jsou veskrze dobří Češi, krom zahradníka a kočího.

7. ... Knihovna existuje.

8. ?

9. Jede se Beroun–Rakovník–Blatno–Chyš (na Bečov) 5,53 ráno až 1,16 poledne nebo 1,43 odp. až 9,46 večer; nebo Praha–Plzeň–Blatno–Chyš (čas týž); nebo Praha–Lužná–Rakovník–Blatno–Chyš, 2,23 odp. – 9,46 večer; nebo Praha–Žatec–Blatno–Chyš. Pište, kdy přijedete, přijdu Vám naproti.

10. Nemohu se ptát hraběte, je-li cesta hrazena, ale snad ano. Kufr pošlete napřed drahou. Vezměte jen menší tlumok.

11. Klavír (křídlo Förster) je ve velkém salóne v přízemí, druhý špatný klavírek v Prokopově studovně. Billard v salóneku v 1. patře.

Prosím Vás, kupte mi v Praze obyčejné plavky, 1 mýdlo, 1 pastu (kostku) Thymolin a přivezete mi od bratra Meumann „Ästhetik der Gegenwart“ a „Ästhetik“ od téhož; jsou to maličké knížky. Těším se na Vás už velice; schází mi trochu hudby a člověk k mluvení. Budete-li chtít, pošlu Vám další informace, ostatní Vám povím ústně. Přijedte jen co nejdříve. Těším se opravdu. Pozdravujte bratra a kamarády. I Prokop se už na Vás těší. Máte-li svou ručnici, vemte ji s sebou.

Váš Karel Čapek

Vložil dopis do obálky, nadepsal adresu a odnesl ho na poštu. Zas jedna starost z krku, pomyslel si, když se pustil podél hradeb ke mlýnu, kde prý byl ve strouze hraběcí bazén. Ještě ho neviděl, jen slyšel od Mařenky Štenglové, že je ve slepém rameni mlýnského potoka, je pečlivě ohrazen plotem a vrbami, aby Jeho Milost nikdo nezahlédl v plavkách a nedělal si z Jeho Milosti legraci. Napadlo ho, že se do mlýnského náhonu bude Foustka asi sotva obtěžovat, že ze všeho nejdříve vyzkouší studenost jezírek v hloubi zámeckého parku, že do nich vláká i Prokopa, jen aby nemusel jako nějaká guvernanta nosit propriety hraběcího synka. Obhlédl proto jen z dálky hraběcí koupaliště a v dobré náladě se vracel k zámku. Netušil, že ještě toho večera si pro něj hrabě vymyslí další funkci: zavolá, sotva se navečeří, Adolfa, poručí mu přinést jakési účty, a když Adolf přicupitá, předloží mu na stříbrném podnosu kupu všelijakých papírů.

– Budete tak laskav, doktore? Toto patřila důchodnímu Šimlovi. Já vás pověřit vedením Prokopíčkových účtů, ja?

Udiveně pohlédl na hraběte, ale comte, aniž uznal za vhodné cokoli mu vysvětlovat, vstal a odkulhal z jídelny.

Tak tedy i účetního budu dělat, pomyslel si. Nejenom vychovatele, samaritána, společníka, i poslíčka si z něho udělají.

Znechuceně odsunul papíry a vstal, nečekaje, až některá ze zámeckých děvčat vezme z podstavce jednu z tepaných stříbrných petrolejových lamp, dovede jej k prahu jeho pokoje a zase se s rozsvícenou lampou vrátí, aniž ji zanechá v místnosti, neboť pálit drahý petrolej bylo zakázáno a svítit si směl jen hrabě.

Seběhl tmavým, jen spoře osvětleným schodištěm do nádvoří a zamířil do parku. Náhle jej posedl podivný smutek. Cítil, že nikoli on, ale kdosi neznámý rozhoduje o jeho osudu, že se ocitl v kruhu, ze kterého zatím není úniku. Hrůza a dosud nepoznaný strach posedl svět. Transporty na frontu, dlouhé vlajky plné raněných. Když jeli do Chyší a v Rakovníku přestupovali, bylo na nádraží boží dopuštění. Lidé nebrali na vědomí protesty průvodčího, že jedno kupé vlaku je vyhrazeno hraběti Lažanskému a jeho doprovodu, cpali se do vagónů hlava nehlava, drali se ze všech stran, viseli na schůdkách a hlučeli jako roj podrážděných včel.

Pak se v podkově lesů vynořily Chyše, ostrov pokoje a klidu, a slibovaly záchranu. Ale za to, že se může dosyta najíst, zatímco jiní hladovějí, za to, že usíná v čisté posteli, zatímco jiní bdí nad hlavními děl bez naděje na návrat, za to budeš ponížen, člověče, abys vychutnal trpkost života a tvrdost panské služby.

Obešel skupinu rododendronů a zamířil k jezírku. A tu si ve večerním šeru povšiml bílých kovových štítků, které tu a tam visely mezi větvemi keřů. Rhododendron catawbiense. Vzácnost, kterou zde nečekal. Keře dosud nerozkvetly; tuhá poupata byla uzavřena v zelené sukénce okvětí, jen tu a tam pukala a dala tušit nádheru květů. Napadlo jej, že všechny stromy a keře v parku nebyly vysázeny náhodně, že patrně celý ten nádherný háj podle plánu a s vrcholným vkusem zakládal odborník, znalec dřevin a umělec, který s neobyčejným citem a zájmem přenesl do polozapadlého kraje kouzlo knížecích zahrad. Prastaré štíhlé modřínky, platany, tmavé duby, buky a tisy,

celá skupenství smrků a borovic, keře jasmínu a hradba šeřku pod zámekem, pestré záhony květin, chráněné zastřiženým živým plotem buxusu, anglický trávník, cestičky vysypané bílým říčním pískem, to vše bylo neobyčejně harmonickým a krásným celkem. Uprostřed stál zámek. Světlý, vznosný, neobyčejný, obrostlý břechtanem, lemovaný záhony tulipánů, narcisů a pivoňek. Fiehmannovo dílo, napadlo Čapka. Skromný starý zahradník, kterého poprvé zahlédl se psí smečkou v kovaných vratech parku, když přijížděl v hraběcím kočáře do Chyší. Dosud neměl čas ani příležitost se s ním seznámit, jen jej pozdravil a on uctivě smekl, vyndal z úst krátkou zahnutou fajfku a pak se za ním díval. Jen co přijede Foustka, říkal si, jen co ze sebe střesu aspoň část svých povinností, hned za ním půjdu a pochválím mu tu piplavou, jistě s vypětím všech sil udržovanou krásu. Cosi mu napovídalo, že bude asi jedním z mála, s kým si tu bude rozumět.

Zamyšleně došel až k jezírku na druhém konci parku. Voda do něho přitékala úzkým potokem z nedalekých luk a opět odtékala hlubokým korytem bývalého hradního příkopu. Na hladině jezírka se v podvečerním šeru zrcadlilo několik smutečních vrb, nakloněná střemcha střásala po proudu zbytky květů; točily se chvíli na vodě, pak je drobný vodní vír stáhl pod betonové okružní.

Zvolna se vracel k zámku; z křovin vanul chlad a mísil se s omamnou vůní květin. Pod mírným svahem zahlédl zahradníkův domek. Fiehmann seděl na lavičce pod okny, u nohou mu leželi lovečtí psi. Když se k nim cestou blížil, hnědobílý ohař vstal a zavrčel, ale zahradník jej vzal za obojek, plácl psa přes tlamu a trhl řemeny: – Tfu, Hektor! Was ist denn los!

– Dobrou noc, pozdravil zahradníka a přidal do kroku; zámek byl už celý ponořen do tmy, jen vzadu nad lesy, nad horou Vladařem, se chvěla modravá záře; z hlubin vesmíru vycházel měsíc.

Na chvíli se zastavil a vnímal hluboké, téměř absolutní ticho, nesmírný klid, nerušený ani zapípáním ptáka v křoví, ani křivkou jeho letu. Neobyčejná hodina tajných milenců a sebevrahů.

Sledoval modrý přísvit a na okamžik jej opět uchvátil stesk. Neznámý, nedefinovatelný stesk z prostoru a času, stesk z beznaděje posledních měsíců a let; stal se molekulou masý drčené soukolím tohoto světa, byl jeho zajatcem. Vydal se na pouť životem a jeho první cesta vede do bludného kruhu, v němž bude žít dlouho, dokud vlídná hodina některého z mocných nerozhodne také o jeho osudu.

Přešel dlaní čelo a zamířil do tmavého podjezdu v útrobách zámecké věže, jen spoře osvětleném blikavým světlem olejového kahanu, poznamenán tíhou vlastního uklopýtaného lidství.

* * *

Ředitelství panství nebylo v areálu zámeckých budov, ale v bývalém klášteře karmelitánů za horní částí náměstí. Klášter připomínal pevnost; byl uvnitř spojen křížovým klenutím a chodbami s kostelem a byl vystavěn roku 1627 nad hlubokým korytem hradního příkopu, kterým bylo město ve středověku i s mohutnými valy obeháno. Ale řád karmelitánů se v Chyších příliš neohřál. Za další půldruhé stovky let byl za Josefa II. zrušen a od té doby celé jeho jižní i východní křídlo sloužilo necírkevním účelům.

Sem tedy Karel Čapek zamířil s hrstí účtů v kapse. Obešel zámecký pivovar, přilehlý k parku, prošel uličkou nízkých domků a na konci uličky odbočil k další chyšské kašně, nad níž byl vchod do bývalé klášterní fortny.

Důchodního Šimla poznal okamžitě; vyhlížel přesně tak, jak mu ho komorník Adolf vylíčil. Vysoký, hubený, asi pětatřicátník s hustým, ale už notně prokvetlým plnovousem. Trochu jej zmýlila lesácká uniforma; čekal nažehleného vrchnostenského úředníka v tuhém nákrčníku, a zatím jej vítal fořt.

Také Šiml poznal Čapka, slyšel o něm vyprávět. – Mladý člověk, řekl o něm ředitel, když se jednou vrátil z Prahy od hraběte. Chce dělat vychovatele jen půl roku, jen z nouze, než se mu naskytne něco

lepšího. To je divné, že není na vojně. Asi notná protekce. Jmenuje se Čapek. Neznáte to jméno, pane Šiml? Prý je spisovatelem.

Ale důchodní neznal Čapka spisovatele. Nesledoval jména nových autorů a hvězd na českém literárním nebi. Byla válka a jiné starosti, a zvláště tady, v Chyších, kde není čas na čtení, ale i kdyby ten čas byl, nejsou peníze na nové knihy, ale i kdyby peníze byly, není tu knihkupce, který by české knížky prodával. Nečekal proto Čapka spisovatele, ale těšil se na Čapka vychovatele a doufal, že mu bude spojkou mezi vnějším světem v zapadlém lesnatém kraji, kde není mnoho naděje dozvědět se něco víc o světě, o situaci na frontách, o všem, co hýbe českým světem, neboť i sem dolehly zprávy o velké naději na státní samostatnost. Dolehly jen nepatrně, jen jako ozvěna. Místní Němci neradi slyšeli o požadavcích Čechů, a pokud o nich hovořili, tedy jen v souvislosti s autonomií, která by se jim prý musela udělat.

Když důchodní spatřil ve dveřích mladého tmavovlasého muže, vstal od psacího stolu a podal mu obě ruce. – Pan doktor Čapek? Vítám vás, pane doktore. Já jsem Šiml.

Čapek, již trochu ochočený etiketou zámeckého panstva, čekal škrobené vystupování i zde, a byl proto příjemně překvapen srdečným přivítáním důchodního. Šiml mu bez okázalosti nabídl své prosezené kožené křeslo a sám se posadil na roh velkého psacího stolu. – Čekal jsem vás, pane doktore, řekl. Ředitel mi pověděl, že přijdete. Tuhle službu dřív vykonával komorník Louda, ale když narukoval... Zkrátka, spadlo to na vás. Ale kdyby se vám sem nechtělo, chodil bych si pro ty účty sám, abyste nemusel...

Honem zatřepal pravicí. – Ne, prosím vás, to ne! Jsem rád, že někam vyrazím... A byl opravdu rád, že se tak nečekaně seznámil s člověkem, s kterým snad bude možno trochu si popovídat, jen jej napadlo, v jakém asi poměru je tenhle vyčouhlý lesák k zámecké vrchnosti; byl by nerad, aby se hrabě dozvěděl, o čem spolu hovoří, a že se tu necítí nejlépe.

Zdalo se, že Šiml vytušil jeho rozpaky; spiklenecky na něho mrkl. – Já vám rozumím. Jste rád, že na chvíli vypadnete ze zámku, vidíte? Pak si přisunul nohou židli a obkročmo se na ni posadil. Něco vám povím, pane doktore, řekl tiše. Žádný med tu mít nebudete, hrabě je divný pavouk a Prokop je sto rarachů v pytli. Není zlý, to ne. Ale rozmazlený. Um Gotteswillen, ten je rozmazlený! To víte, jediné dítě starého otce, a ke všemu nešťěstí od svých osmi let bez matky, vychovával ho kde kdo. Perná služba tedy, perná. Ale dobrý úkryt tu mít budete. A bude-li třeba, hrabě vás vyseká i z vojny. Mne také vyreklamoval, já byl původně na polesí Nový Dvůr, také to tam poznáte, hrabě tam jezdívá. Abych nemusel na vojnu, musel jsem praštit lesařinou a jít sem, za důchodního. A tady to přečkám. Totiž – doufejme, že tu sibérii přečkám, že mne nakonec přece jen neodvedou. Co myslíte, jak dlouho ještě? Půl roku, rok?

Usmál se naději toho člověka. Znal dobře všechny pověsti, které kolovaly Prahou i českým venkovem: Rakousko je na rozpadnutí, chystá se české království a nejspíše s anglickým králem v čele, když to s ruským carem Mikulášem nevyšlo.

Upřel oči na Šimla. – Tak brzy to nebude, pane důchodní. Před měsícem vstoupila do války Amerika, v Rusku se cosi chystá, je tam neklid. Ale slyšel jste o legiích, ne? Masaryk prý objíždí Dohodu. V březnu měl být v Rusku.

Šiml vstal, vrazil ruce do kapes kalhot a dal se na pochod napříč místností. Tak vida, ono se přece jen cosi chystá! Dozvídal se všechny věci značně opožděně, ale přece jen všichni věděli i zde, v zapadlém kraji. Zastavil se před Čapkem. – A co my? Co dělají naši poslanci? Mně se zdá, že ti nedělají nic. Ti jsou jak zapšklí, co? Ti počítají s Rakouskem. Rašín s Kramářem byli v base, čekali, až si pro ně přijde kat, a ostatní – eh, darmo mluvit!

Čapek přikývl. Ale věděl víc než Šiml. Než odjel do Chyší, přišel za ním a Josefem v redakci Národa Otakar Theer, zatáhl je stranou, ukázal prstem na list papíru a řekl: – Podepsali byste tohle?

Ale rozmyslete si to ještě, na to může být kriminál. Sklonili se nad textem – byl to Manifest spisovatelů. Podepsali se oba. Podepsali i další, známí už spisovatelé; zahlédli podpis Jirásků, Baara, Březiny, Dyka, Šaldy, Demla, Vojtíška, nechyběli oba Štechové, a všichni otevřeně žádali pro země České a Slovensko svobodu a samostatnost. Nedovedete-li učinit zadost všemu, čeho národ po Vás žádá a co Vám ukládá, vzdejte se raději svých mandátů prve, než na říšskou radu vejdete, a odvolejte se k své nejvyšší instanci: k svému národu. Byla to jasná výzva a otevřená vzpoura proti Rakousku. Oba tehdy připojili pod Manifest své podpisy a Theer zas utíkal celý udýchaný k dalším přátelům.

– A co, poslanci! Národ je revoluční, řekl Šimlovi. V lidech to vře od samého začátku a teď se přidali spisovatelé.

– Vy si myslíte, že to bude mít nějaký vliv, že to bude něco platné? Vídeň si stejně dělá co chce, namítl Šiml. Ale Čapek zatřepal pravicí. I jen se nebojte. Význam to má veliký. Jsme sice malý národ, tři sta let poroby něco znamená, vždyť jsme byli jeden čas už jako pohřbeni – jenže dnes se o nás ví, cizina se o nás zajímá, prý sám prezident Spojených států severoamerických Woodrow Wilson. Uznají nás, uvidíte. Jenom... jenom království, víte, to ne. Musíme být moderní.

Šiml se hlasitě rozesmál a plácl se do stehů. – Pane doktore, tak jste náš! Na mou duši! My totiž – my všichni tady nic jiného nečekáme než republiku. Jen hrabě Vladi... Ale on je korunní Čech, tak myslí na krále.

Myslel, bůhvíjakou novinu tomu mladému sympatickému člověku nepoví, ale Čapek znal smýšlení hraběte. Bylo tehdy předjaří, byl sotva pár týdnů u Lažanských. Březnovým vzduchem ještě poletoval sníh, na Vltavě odplouvaly ledy. Hrabě stál u okna paláce, hleděl k Hradčanům, s novinami v ruce. – So was! vyrazil náhle a otočil se k Čapkovi. Co ti Rusové myslí, nechtít cara? To je násilí, ten abdikace! To naše český šlechta si bude vážit českýho krále,

nicht wahr, doktore? A aniž čekal nějakou odpověď, rozčileně kulhal podél salónu a zlostně ťukal holí do parket.

Šiml byl trochu zklamán, že se Čapek pranic nediví názorům hraběte; sáhl do kapsy pro klíče, otevřel jím pečlivě zamknutou zásuvku stolu a zpod hraničky spisů vylovil složenou mapu Evropy. Rozložil ji na stole a tiše vzhlédl k Čapkovi. – Tady sleduji ten rozpad armád, vidíte? Největší strach jsem měl o tohle a bodl ukazovákem k severovýchodní hranici Francie.

Čapek se sklonil nad mapou a pozorně si ji prohlížel; téměř na celé její ploše byly stopy po vpichu špendlíkem, tu a tam spatřil zakreslené kroužky; Flandry, severní Francie, řeka Maas, Verdun... Zde se odehrávaly nejtěžší boje minulého roku. Bitvy vyvrhly ze zákopu statisíce mrtvých, zmrzačených a zohavených těl vojáků dvou armád: francouzské a německé, z nichž poslední se nepodařilo prorazit opevnění a prchá...

– Můžu? zeptal se a vytáhl z kapsy mohérového kabátku tužku. Bojuje se už tuhle a přikreslil na hranicích Francie několik červených kroužků.

Šiml si pohladil plnovous a přimhouřil oči. – To musela být hrůza, pane doktore. Říkají, že Verdun stál milión mrtvých. Představte si – milión! Nedávno se vrátil z lazaretu mladý Kraus, bydlí támhle za pivovarem. Obě nohy pryč až po kolena. Prý ho hlídají, aby se neoběsil.

Čapek zamyšleně položil tužku na stůl. Milión mrtvých! Jen u Verdunu! Ale to jsou ještě jiná bojiště. Těžké boje v Rusku, v Haliči, v Itálii, celý svět je v ohni, jen Řecko ještě schází, ale bezesporu se také přidá. Angličané vyrobili samohyby, tanky tomu říkají, a Němci před nimi prchají jako bezhlaví, a aby se pomstili, zas rozsévají letadly jedovatý plyn, yperit se ten prevít jmenuje, a kdo se ho nadýchá, zničí si plíce, pokožku, všechno. Mlčky složil mapu a podal ji Šimlovi. – Válka, to je... víte, to je největší zločin proti lidstvu. Když se to tak vezme – podívejte před nějakými padesáti lety. To

se vedla vojna šavlemi a takovými obyčejnými kanóny na kartáče, nadělalo to paseku, to se ví, ale válčilo se támhle za kopcem a kus dál už nikdo o válce nevěděl. A dnes? Co bomba, to stovka mrtvých! Uvidíte, ona ta technika půjde zatraceně rychle kupředu, za nějakých padesát let – ale co, padesát, možná už za třicet let se začnou lidi vraždit na zmáčknutí nějakého knoflíku.

Šiml uložil zas mapu pod hraničku spisů a pátravě hleděl na Čapka. Ten mladík to vidí nějak moc černě, pomyslel si. Kdepak nová válka! Lidé budou šťastni, až se téhle zbaví! Nedalo mu, aby neřekl: – Ale pane doktore, co vás nemá! Až bude mír, každý bude rád, že je konec masakru a že zas bude co jíst, a nikdo nebude chtít o nějakém válčení ani slyšet. Leda za sto let, až tahle a příští generace zapomene na hrůzy, hlad a bídu. A do té doby...

Čapek uznal, že nemá smysl se přít. Snad ano, snad má ten člověk pravdu, národy utopené v krvi si budou přát věčný mír a zatratí každého, kdo by ho chtěl znovu narušit. Jenže dějiny nelžou. Kdosi vypočítal, že v celé historii lidstva bylo jen nějakých tři sta let bez válek, a čím vyšší technika... Podal Šimlovi svazek účtů a pak se díval, jak je důchodní zapisuje do velké účetní knihy. Žasl, jaké má přímo kaligrafické písmo, lesák s upracovanými rukama. Zato jeho rukopis – blešky, samé blešky, když ho Peča čte, dopis nebo něco jiného, bere si lupu.

Důchodní dopsal, založil doklady a znovu se obrátil na Čapka. – To naše setkání musíme zapít, pane doktore. Počkejte chvíli, skočím pro něco domů. A aniž čekal, co tomu host řekne, zmizel na chodbě.

Rozhlédl se kanceláří. V jednom rohu místnosti stála velká kovová pokladna, několik registratur a skříní, pár ošuntělých křesel, která už zámek nemohl pro svou reprezentaci potřebovat a poslal je sem do výslužby. Okna vedla k náměstí. Kupodivu, cítil se zde ve vlídném tichu starého kláštera mnohem volněji než v zámku. Zase vzpomněl na bratra. Jistě čekal, co mu napíše, zda je tu alespoň trochu spokojený. Nu, nezvykl si zatím. Jen kraj se mu líbí, je kouzelný,

líbezný v rozpuklém jaru, i lidé jsou dobří. Ale kruh, ten každodenní bludný kruh jeho času jej svírá ze všech stran a zatím z něho není úniku.

Šiml se vrátil za chvíli. Nesl dvě broušené sklenice a z kapes mu trčely láhve piva. Zasmál se na Čapka: – Já tady bydlím, víte? Přes chodbu. Ono nás tady v klášteře bydlí víc. Je tu sice ředitelství panství, ale zadní křídlo obývá farář Finke, také ho poznáte, chodívá do zámku za Gräfin Huyn. Víte, že pražský arcibiskup je její bratr? Ale starý ho nemá rád, dělá mu, když sem přijede, všelijaké naschvály – však poznáte, všechno poznáte, milý doktore. Šiml za hovoru naplnil obě sklenice tmavým pivem, pěnilo vysokou čepicí světlehnědé husté pěny. Pobídl Čapka: Tak na zdraví. Ať to tu mezi námi šťastně přežijete. Ať brzy oslavíme naši samostatnost! A jako by chtěl napravit opomenutí, dodal: – Hrabě vaří pivo, abych nezapomněl. Jestli totiž o tom nevíte.

Věděl o hraběcím pivovaru, starý comte se jím v Praze často chlubil a s despektem a opovržením odsouval sklenici smíchovského, kterou mu Adolf naservíroval. – Chutná vám, doktore? So ein Gepantsche? U mne vy poznat pivo, moje pivo! Budete sich wundern! rachotil u stolu a divil se, že vychovatel nebyl solidární a sklenici také neodmítl. Byl tenkrát spolu s ním i Foustka. Přišel se hraběti ukázat; kopl pod stolem Čapka do kotníku, div nezasykl, a šeptal: – To víš, pivo! Vaří ho z bukvic nebo z kvasnic, rád se podívám na to jeho pivo!

Ale chyšské pivo bylo opravdu dobré. Vzpomněl na Foustkovy pošklebky a těšil se, jak bude vyvalovat oči, až je ochutná a podívá se džbánu hluboko na dno.

Šiml otevřel další láhev a pozvedl sklenici proti světlu. – Nu, co říkáte, pane doktore? Dobré, že? Před válkou bylo ještě lepší, teď se jen paběrkuje. Ale po válce, jen počkejte, to bude zlatý důl. Panství má chmelnice, hlavně za Lubencem, hrabě také odněkud přitáhl výborného sládku, platí mu královsky, jen aby si ho udržel, a on si tu sedí v závětrí a dělá, jen co musí.

Když se Čapek v poledne vrátil do zámku, řekl v jídelně hraběti: – Ochutnal jsem vaše pivo, hrabě. Je opravdu vynikající. Už se nedivím, že vám pražské nechutnalo. A pomyslel si, že by neškodilo, kdyby mu ho dali k obědu. Ale hrabě trpěl cukrovkou, lékař škrtl sladké husté pivo z jeho jídelníčku, domníval se tedy, že ho nemusí pít ani preceptor. Nicméně stařecká ruka se lžící se po té chvále zastavila mezi talířem a ústy, vybledlé, trochu basedovsky povystouplé oči zamrkaly: – Kdepak jste ho pil, doktore? zarachotil a jeho er mělo o poznání měkčí modulaci. – Trochu jsme popíjeli u pana Šimla, odpověděl.

Stříbrná lžice zazvonila o talíř, v prožloutlé tváři hraběte se objevil zubatý úsměv. – Aáá, der alter Fuchs! Na ja, Šiml! To já věřit, doktore, to věřit! Moje pivo... Na! Já ho vařit čtyry tisíc hektoliter, teď jen dva tisíc. Ale až bude po válka, až my vyhrát ta vojna... Nedořekl, co bude, až se ta vojna vyhraje, ale Čapek porozuměl: Až si uděláme království, budem toho piva vařit třikrát tolik a budem ho vozit až do Bavor!

Mezitím Šiml zamkl kancelář a vrátil se do bytu ke své ženě. Vzal z kolébky novorozeného synka, chodil s ním po kuchyni a chovaje ho v náručí, řekl: – Tak už za mnou byl ten nový vychovatel ze zámku. Příjemný člověk. A hodný, jak se zdá. Ale asi bude marod. Jako když mu tuhle v páteři něco sedí. Jako když má hexenšus.

* * *

Vyšel manifest spisovatelů. Byl reakcí na prorakouské vlastenectví některých českých poslanců na říšské radě. S novinkou přijel medik Jiří Foustka, který měl hrabátku Prokopovi nahradit žokeje, učít jej hrát na klavír a zaměstnat chlapce tak, aby ho přešly všechny choutky na páchání šlechtice nedůstojných alotrů.

Vyhrnul se z vlaku jako velká voda, v ruce objemný cestovní koš, Národní politika mu vyčuhovala z kapsy kabátu, široký úsměv ve

štíhlém pobledlém obličejí. Hnal se k čekajícimu Čapkovi, a sotva si potřásl rukama, sáhl do kapsy a vytáhl noviny.

– Už víte? Ne? Tak se podívejte, co vyšlo!

Čapek hvízdal a brnkl holí o klobouk. – I podívejme. Tak už je to venku! Že už včera vyšlo ve Večeru³, to jsem slyšel. Ale že cé ká cenzura nezavětrí, to jsem nečekal!

Uvelebili se v kočáru a medik nedočkavě vyprávěl všechny novinky a klípky z pražské kavárny Union a z politických kruhů. Ale Čapek jej překvapil značnou informovaností a prozradil, kdo byl iniciátorem Manifestu. – Začal s tím Kvapil, řekl, když zvolna opouštěli malé nádraží. Koncipoval Manifest jako naléhavou a nabádavou výzvu k obhajobě především národních zájmů s ohledem na příští demokratickou Evropu svéprávných a svobodných národů; buďto budou poslanci hájit skutečné zájmy národa, anebo ať se vzdají svých mandátů. Žádné politikaření, žádnou jejich prorakouskou politiku národ nepřijme! Původně měl Manifest podepsat jen Jirásek a asi dvacet předních osobností, ale jak se začalo podepisovat, byla z toho hotová lavina. K nám s Manifestem, bylo to koncem dubna, přiběhl Theer, a to už bylo pod textem asi sto padesát podpisů; dnes je jich dvě stě dvaadvacet. Někteří se ptali, jaký je smysl všeho. Já bych to řekl tak: Pozvednout to naše zdeptané národní sebevědomí a říci do očí politickým tlachalům na říšské radě, že nehledáme svou sílu a budoucnost v Rakousku.

Foustka poznamenal. – A co policie? Nebude zavírat? Když se to tak vezme, je to velezrada a v Praze se dost bojí.

Usmál se. – Áá! To by nás museli pozavírat všechny, kamaráde. To řekl i doktor Šámal. Ostatně – národ je revoluční. Celý. Víte přece, co zpívají naše kumpanie, když rukují. To máte písničky Červený šátečku, kolem se toč, my jdeme na Rusy, nevíme proč, a nakonec refrén My to nevytrhnem... Znáte tu parodii hymny z Mostecka? Ne? Tak poslouchejte:

3 Agrární Večer 17. 5. 1917, Národní politika 18. 5. 1917.

*Zachovej nám, Hospodine, trpělivost, chladnou krev,
ať se z míry nevyšine podrážděný lidu hněv.
Militarismus, kartely hrozně hubí chudý lid,
hubí obce, zem, stát celý, těžko zachovat už klid.⁴*

Tak tohle je odezva téhle ničemné války, proto ať páni poslanci aspoň mlčí – nálada je jiná! I tady to je cítit, sám to poznáte. Jen hrabě – to se zasmějete! Místo republiky by nejraději nového Jiříka z Poděbrad. Starý korunní Čech, víte?

Povídali si, sdělovali nejrůznější poznatky posledních týdnů, kdy se neviděli, a Čapek se ohlédl po kočím Kheilovi, zda je neposlouchá. Ale Kheila ani nenapadlo věnovat pozornost vychovatelům. Myslel na Milku, hezkou zámeckou služtičku s obličejíčkem Raffaelových Madon, kterou se mu konečně podařilo přemluvit, aby se ho tak tuze nebála a počkala na něj dnes večer v altánu, v nejzadnějším koutu zámeckého parku.

Když dojeli do zámku, Jiří se přivítal s Prokopem, s komorníkem Adolfem, zasmál se na zámecká děvčata, která zvědavě vykukovala z čeledníku, a pak odklusal za klíčnicí Březinovou do prvního patra, kde měl již připravený pokojíček.

Čapek, zvědavý na medikovu reakci a jeho přiléhavý komentář, šel pomalu za ním. Tušil, že veselému, ale výbušnému chlapci se místnost sotva zalíbí; byla nejen tmavá jako jeho, ale navíc měla výhled na nádvoří, zatímco on se díval do východní části zámeckého parku. Foustkovu nespokojenost poznal okamžitě. Sotva medik vkročil do místnosti, rozhodil ruce, pak se posadil na přinesený cestovní koš a rozčileně gestikuloval: – Tak podívejte, co mi dali! Tu nejhorší hladomornu, jakou tu mají. Vždyť tu je tma! A zima k tomu! Tepich na cucky a nábytek – jen se podívejte, každý pes jiná ves! Já tu nebudu, Karle! To já radši do tý věže tamhle naproti. Aspoň má fazónu a pořádný výhled!

4 Otto Urban, Česká společnost 1848–1918, str. 587 (výňatek).

Medikova bouřlivá reakce zneklidnila klíčnici a přivolala kuchařku Mary, která cosi zablekotala, Jeho Milost si přála, aby pan Foustka byl mladému hraběti nablízku, však pan doktor je také hned vedle, ale když si pan Foustka přeje, pohovoří s hrabětem... – To bych řekl, poznamenal Foustka hubatě. Jinak balím kufr. Vzápětí se rozesmál, neboť jej ještě neměl rozbalený a právě na něm seděl; nicméně poznal, že je třeba se nedat a uplatňovat svá svatá preceptorská práva.

Také Čapek se tvářil pobaveně. Uznal, že mladý muž se už značně porozhlédl, když v tak mizivě krátké době stačil zaregistrovat všechny zámecké přístavky a věže. I on se po východní věži nejednou zálibně podíval a pomyslel si, že by nebylo marné bydlet v jejím pětistěnu s vysokými lomenými okny.

Přítáhl si židli, uvelebil se na ni, a když ženské odešly, smířlivě poklepal medikovi na rameno. – To jo, to jo, Jiříčku, bylo by tam náramné bydlení. Výhled na všechny strany, dole kytky, labutě, srnky si přimyslíte... jenže Prokopíček nám frnkne. Víte, co já se natrápím s jeho hlídáním? On jen šup přes zed' a honem mezi kluky. Víte, jak to tu vypadá? Tady jste vy, pak má pokoje Prokop a pak mám já svou hladomornu. Jojo, příteli, nadarmo štiky jíst nebudeme, ani pít kafe se šlehačkou. Ale řekneme Mařence, té děvečce, co mi uklízí a bude asi uklízet i vám, ona už cosi vymyslí. Pak vstal, vyhlédl z okna, tahal z kapes sáčka všelijaké papírky a žmolky a v rozpacích drmolil: A nemohli bychom si tykat, vašnosto? Když už jsme na jedné lodi? Že by nám to líp slušelo. Tohle vykání je pro starší pány, když se sejdou na biliáru.

Foustka se zasmál, srazil paty jako vojenské ucho před oficírem a řekl: – Se mi zdá, vašnosto, že nám to tykání půjde k duhu. Ale než s tím začneme, pověz mi, Karle, kde tady má hrabě špajz. Já mu ho na revanš za ten kutloch zruinuju, ať ve zdraví přežijeme. S tuberou by se špatně budovala republika.

Ještě ten den provedl Foustku celým zámekem, aby se v novém prostředí lépe zabydlel a orientoval. V hraběcí knihovně se usadili do hlubokých plyšových křesel, na chodbě Foustka zaklapal přilbou rytířského brnění, před jídelnou vyzkoušel zámecký gong a něžné antické krásce ve výklenku arkády u zámeckého nádvoří uvázal na krk svůj hedvábný šátek, aby měla přece jen něco na sobě a nenastydla. Jeho počínání vyvolalo salvu dívčího smíchu v čeledníku a uznání staré hraběnky Tante Huyn; šla právě kolem svého budoárku a s povděkem mladému muži řekla, že ona už dávno Vladimu říká, aby ty nahaté ženské nechal obléci anebo je postavil někam, kde na ně to dítě, Prokopíček, nebude vidět. Že dobře viděla, jak si je prohlíží a okukuje, což mladý muž činit nemá.

Tvářili se velice vážně a horlivě staré dámě přizvukovali, ale jen zašla do tmavé chodby, Čapek se tiše rozesmál. – Prokop? Ten si za chvíli sáhne na jinou ženskou než zrovna na tu z gypsu. Jestli už to neudělal – krk bych za to nedal. Vzápětí poznamenal: – Klid tady je, to je něco báječného. Ale nenechají tě, nenechají. A já myslel, že něco napíšu a že si tu odpočinu. Zatím... To bys nevěřil, jak lze uvěznit myšlenky a city. Jak přinutit člověka, aby myslel a cítil jinak, než je mu shůry dáno. Jen si všimni starého Adolfa. Vsadím krk, že se už za ta léta v panské službě odnaučil myslet vlastním mozkiem. Víš, co mi tu nejvíc scházelo? Člověk k mluvení. To hraběcí vlastenčení s vidinami trůnu není nic, to je prázdnota, která k ničemu nevede a nic nevytvoří.

* * *

Bolevec! Ještě před několika dny neznal jméno této malé obce na mapě Čech, a náhle se její existence za periferií Plzně stala děsivou aktualitou a zahřměla i do zámeckých komnat jako uragán, když se zčistajasna snese nad slunečným krajem.

Toho dne, v pátek 25. května, gong přivolal k obědu do zámecké jídelny stolovnický o něco dříve než obvykle, protože kuchařka Mary vzkázala Lucii, že pečeně, kterou pekla v široké troubě kachlových kamen s měděncem, si utvořila křupavou kůrčičku dřív, než čekala, a že je čas, aby byla snědena, než vychladne.

Čapek s Foustkou přijali hlas gongu s rozkoší vypoštěných krků, a když nasýtli prázdné žaludky, uvelebili se do stínu arkády, kde u malého stolku možná rozloží svá klubíčka bílé příze i Tante Huyn a bude půltuctem různých háčků vyrábět podivné krajky.

Ale Foustkovi nebylo dopřáno odpolední lenošení. Prokop chtěl na koně. Čapek tedy seděl v proutěném křesle sám a obdivně hleděl na Foustku i Prokopa, jak uzdou a pouhým stiskem kolen ovládají Emila a Vlastu, a v duchu uvažoval, že on by se sotva na takovou projížd'ku kolem zámecké lípy zmohl. Ale přece mu nedalo, aby se neviděl v sedle s úzkou uzdou v ruce, jak jede dolů ke Střele; až sugestivně cítil, jak pod ním štíhlý hnědák tančí, jak jej mírně natřásá a jemu je volně, volně...

Ze snění jej vytrhl zlostný hlas Prokopův: – Pane, Vlasta mě přestala poslouchat! Nechce chodit po zadních. Co mám dělat, aby chodila po zadních?

Potichu se zasmál; dvacetiletá herka Vlasta si měla počínat jak lipicánka cirkusových stájí! Foustka pohlédl svrchu na Prokopa a procedil: – Prosím vás, Prokope, co byste na té chuděře chtěl? Buďte rád, že vás nese. Kdyby měla víc koňského rozumu, tak hodí zadkem a jste až dole u labutí.

– Ale Vlasta chodila po zadních, nedal se Prokop.

– Jo, to je možné, ušklíbl se Foustka, protože se mu vůbec nechtělo jezdit, a závistivě šilhal po prázdném křesle pod arkádou. Jenže to bylo, když vám chůva přestala dávat cumel.

Čapek se bavil jejich rozhovory, se zájmem sledoval Foustkovu plavnou jízdu na Emilovi a Prokopovu cvičnou na hřbetě obstarožní Vlasty a chvílemi se nechal unášet do klukovských let, které ho přičarovávaly k poutovým kolotočům na hronovském náměstí.

Rafije velkých hodin na zámeckém nádvoří pomalu opustila půldruhou. Znenadání k nim dolehlo temné dunění, jako když sto frontových kanónů zvedne hlavě a vypálí salvy do poklidného světa, Čapek vstal z křesla a vyšel zpod arkády, také Foustka s Prokopem stanuli na koních a zvedli hlavy k obloze.

– Tak se mi zdá, že někde něco prásklo, řekl Čapek.

– Není tu v okolí něco k prásknutí? Nějaký dynamit či co?

Z čeledníku a z kuchyně vyběhly Mařenka s Milkou. Bílé stuhy ve vlasech a dlouhé vyšívané zástěry, které je zdobily u hraběcího stolu, již odložily a nahradily je modrobílým kanafasem. – To byla bouřka, pane doktore, smála se Milka jejich udiveným tvářím. Tady je takový kraj; mraky jsou támhle za Vladařem a najednou – prásk! A bouřka je nad hlavou.

Snad má pravdu, snad ne, pomyslel si Čapek a v podtextu děje cítil, že právě nyní se někde v nějakém lomu stalo neštěstí a že právě v tuto chvíli v něm umírají lidé zhroucení pod deštěm kamení a země.

– To bude na Rabštejně, utrousil Prokop. Strýček Jan tam má břidlicové lomy, tak tam něco bouchlo.

– Od které doby se břidlice těží dynamitem, Prokope? Pokud vím, tak břidlice se štípe. Pěkně deska po desce. Ale nemělo význam mu právě nyní vysvětlovat různé principy těžby hornin, ostatně sotva hodiny odbily druhou, ozvalo se z dálky opět dunění. Silnější, mohutnější a tragičtější, takže tentokrát polekaně přiběhla i klíčnice Březinová, po ní komorná Róza a nakonec vystrčila hlavu z kuchyně mohutná kuchařka Mary. – Co se stalo, mein Gott? To je jak sto hromů najednou!

Také hrabě Vladimír přikulhal ze salónu. Podřimoval na široké měkké pohovce, když komorník Adolf tiše pootevřel vysoké bílé dveře komnaty a, spatřiv hraběte vyjeveně hledět k oknům, zašepтал: – Něco se stalo, Milosti. Slyšela Vaše Milost ten rámus? To je... to je jak z fronty, Milosti.

– Kwatsch! Jaký fronta? Fronta je v Italien, to nemůže bejt, Adolf. Ale jestli... mě teď něco napadnout...

Adolf na hraběte zamrkal. – Myslíte Vaše Milost Plzeň? Tu muničku?

– Was?! On něco vědět? Schweigen, Adolf! O tom nény dobře moc mluvila. Ještě nedopověděl, o čem není radno hovořit, když celý kraj roztrásl další strašlivé dunění.

Na nádvoří zámku se shromáždili všichni jeho obyvatelé. Cestou k podjezdu utíkal vrátný Březina. – Hoří, Milosti, hoří! Běžte se všichni podívat na věž, za Vladařem je černý kouř!

Čapek byl jako omámený. V dětství tu a tam vídal požáry chalup roztroušených v podhůří Jestřebích hor, nejednou sousedé přivezli k nim do ordinace popáleného hospodáře, který sice s vypětím sil zachránil jedinou krávu z hořícího chléva nebo pár kousků šatstva a nábytku z chudé domácnosti, ale přitom plameny zachvátily i jeho, taktak životem vyvázl.

Spěchal za ostatními na zámeckou věž. Nejdříve běžel Prokop, za ním Foustka s Březinou, pak zámecká děvčata a nakonec namáhavě vystupoval on, opíraje se o mohutné dřevěné zábradlí. V dolině mezi lesy a Vladařem směrem k jihu stál sloup černého dýmu; pomalu se rozrůstal do tvaru nestvůrné pinie, která houstla a zanedlouho zakryla kus modré oblohy.

– Proboha, to snad hoří plzeňská Škodovka, s úlekem poznal, když se vydrápal nahoru po strmých dřevěných schodech a vystoupil na čtyřhrannou plošinu zámecké věže. To je, jako by hořela celá Plzeň!

Stáli v hloučku kolem kovové žerdi, na níž v horkém vzduchu zplihle visela hraběcí červenobílá vlajka, a mlčeli. Neznámé hrůzné divadlo, které se zcela jistě odehrávalo kdesi dole u Plzně, je zachvátilo zvědavostí a děsem. Nejdříve ze všech se vzpamatovala Mařenka.

– Nemělo by se zvonit na poplach? Aby tam jeli hasiči?

– I čerta, hasiči, zavrčel Březina. Tohle neuhasí ani sto hasičů. A jak by tam jeli? Aby ty svoje káry táhli párem volů, ne?

Další detonace na sebe nedaly dlouho čekat a znovu zahřměly nehybným vzduchem. Černá pinie v dálce zmohutněla a stoupla ještě výš.

– Ale že to práská, co? zasmál se Prokop. Pohlédli na něho s nevolí. Čapek se celý propadl do sebe a zbledl. On, který s Pečou denně slyšel otce vyprávět o nesmírném utrpení těžce raněných v nemocnicích a lazaretech Prahy, o zohavených údech plných hniloby a červů, se od chlapce znechuceně odvrátil a pomalu se vracel k padacím dveřím věže.

– Jste osel, Prokope. Hněvám se na vás, řekl Foustka, otočil se k chlapci zády a šel za Čapkem.

Také hrabě byl rozechvěn předtuchou nedobrych věcí. Procházel se pod vysokým klenutím arkády sem a tam, netrpělivě tůkal holí do mramorového dláždění, chvílemi obešel keře buxusů a pohlédl k věži. Na nádvoří pod lípou stál hraběcí kočár a Kheil, dosud ve vestě, do něho zapřahal pár koní.

– Na, to je dost, že vy už přijít, zabručel hrabě, když se Čapek s Prokopem a Foustkou objevili v podjezdu. My teď jet nach Bohuslav a tam, na kopeček, budem všécko vidět. Já myslet, že ty Detonationen sind aus Pilsen.

Kola kočáru zaduněla podjezdem, vrátňý Březina v poklusu otevřel zámeckou bránu, vraníci prolétli kolem měšťanských domů, u nichž se tvořily hloučky vyděšených Chyšanů, a zabočili na žlutickou silnici.

Teprve na široké planině před hraběcím velkostatkem Bohuslav nad obcí Močidlec spatřili v dálce děsivé drama osudného dne. Kočár zastavil na vymleté silnici uprostřed polí s lány brambor, jeztele a řepy, ale nikoho ani nenapadlo vystoupit z kočáru a projít se měkkou svěží travou, která bujela kolem bílých silničních patníků a hromádek štěrku a čekala na kosu starého cestáře. Mlčeli. Mrak

černožlutého dýmu stál kdesi u Plzně jako smuteční katafalk a občasné temné dunění dalo tušit katastrofu, jaká neměla v Čechách obdoby.

– Já myslet, že to být Bolevec, eine Munitionsfabrik, náhle zaračotil hrabě. Vy o tom nic nevěděla, pánové, ono se neměla mluvit o tom, ale já vám to řeknout. Arzenál munice pro fronta. Má to firma Škoda und direktor Thiel. To bude veliká radost pro Vídeň, pánové. Samý bomba do kanón. A teď je schluss! Šécko fuč – jestli to být ten Bolevec. Comte se až zadýchal dychtivostí právě předaných zpráv, staré srdce se tetelilo radostí, že je po muničce, která byla zásobárnou rakouských linií na italské frontě.

– Ale v té muničce jsou lidé, hrabě, pohlédl Čapek na starce. Chudáci lidé, a jistě jich tam je mnoho set a jistě především ženy! Muži na frontě, ony v muničce. Doma jejich děti!

Comte překvapeně vycenil na Čapka zuby a nepokojně poposedl. – Ja, vy mít pravdu, doktore. Vy mě omluvila, prosím. To je, das ist schrecklich. Ale já teď myslet na Vídeň, co ony tam řeknout, až přijít depeš, že tak velká Munitionsfabrik je pryč. Jestli to je ten Bolevec, tak Šiml sofort poslat penyze pro děti. Nedomyslel, jak málo budou mnoha dětem platné peníze, když jim matky uhořely v troskách muničky a otce kryje zem na bůhvíkteré frontě Evropy, zatím nenašel slova soustrasti pro zděšenou Plzeň, která se jistě otrásá výbuchy až v samých základech, ale přitáhl k sobě blondátou hlavu hrabátka a lítostivě ji políbil. – I ty přišla o maminka, nichtwahr, mein Kind?

– Ať jde dotento, šeptal medik Čapkovi do ucha.

– Neračte se unáhlovat, vašnosto, neméně tiše procedil Čapek. Jen se kouknou, jak je starý sklerotický, za to jeden nemůže, vědí? A opřel ruce o hůl. Nehoří tam také lesy? Ten šedavý kouř...

– Hoří lesy, hrabě, řekl suše Foustka. Hrabě vytáhl z vesty cvikr a pozorně si ho nasadil na nos. – Um Gotteswillen, pánové, jestli já se nemejlit, tak to být lesy! Kheil, jedeme domů a sofort na četnic-kou Station, ony tam už budou něco vědět!

Ale hrabě se přepočítal. Byl sice uctivě přijat vrchním strážmistrem Hübschmannem, který neopomněl poznamenat, jak velice si váží návštěvy Jeho hraběcí Milosti, ale neposkytl comte Vladimírovi žádnou informaci. – Ano, zřejmě se něco přihodilo, ale jistě nic zvláštního. Jeho Milost ví, jak lidé v lesích kradou, udělají si ohníček a hned je alarm. Nein, nein, keine Explosion. A může-li radit, hraběcí Milost nebude o věci hovořit, nichtwahr?

Kočár odhrčel od četnické stanice a hrabě brunátněl hněvem.

– Ja, ohnyček! Asi ze šiška! Und mauhalten!

Nechali ho. Jistě věděl, co si o něm Němci myslí, o něm a o Lucii Lemoine. Francouzka! Nepřítel číslo jedna! A on ji tady chrání, ani hlásit na policii se nemusí!

Toho dne večereli mlčky a bez chuti. Foustka dokonce zapomněl poškádlit Lucii vybíráním největších kousků masa z mísy a Prokop neskřípal přiborem o talíř.

Po večeři se Čapek omluvil hraběti a sešel dolů na nádvoří. Ani zanic se mu nechtělo hovořit o výbuchu tam dole u Plzně a vůbec netoužil poslouchat neplodné úvahy starce o tom, zda jde, anebo nejde o Bolevec a co na to řekne Vídeň a že by bylo vhodné vyslat do Manětína k bratranci hraběti Janovi posla, neboť z Manětína je do Plzně téměř skok, zatímco z Chyší to je dálka, a že Jan má zajisté spolehlivé zprávy... Byl unaven. Cítil, jak z něho každé zlo, každé násilí, neštěstí a křivda odčerpávají síly až bolestně, že musí být sám, aby se probolel nazpět do člověčího světa, ale v sobě musí hledat cestu, aby se to stalo.

Tiše proklouzl kolem hloučku rokujících a rozčilených zámeckých obyvatel, dal se podjezdem na širokou písčitou cestu k bráně zámeckého parku, a odbočil úzkou pěšinkou na kamennou vyhlídku nad silnicí do Žlutic. Vzadu, mezi horou Vladařem a průsekem mezi lesy, se chvěla na noční obloze rudá záře. Chvillemi sílila, jak v dálce vyšlehly plameny do výše, chvillemi slábla, jak se nesmírný požár dařilo alespoň na chvíli utlumit. I lesy hoří, i lesy! Munice

se do nich rozstřílela jako déšť a explodovala v plamenech. Ani na chvíli nepochyboval, že jde o Bolevec.

Opřel se zády o věkovitý jasan. Jak děsivou noc asi prožívají Plzeňané a vesnice kolem Plzně? Jaké hrůzy se valí na rodiny všech, kteří se nevrátili z továrny a zůstanou nezvěstní, protože nesmírný žár přetavil jejich těla v hrst popela, který se smísí se zemí a země nevydá světu nic, co jednou přijala do své náruče.

Nebyl sám, kdo pozoroval záři nad lesy. Hloučky Chyšanů postávaly na silnici pod vyhlídkou, slyšel jejich hlasy, jak debatují ostrou hrdelní němčinou, jak se děsí záře i dunění. Aniž si to uvědomil, pomalu se vžíval do postavení dělníků a dělnic z nešťastné muničky. Za jak těžkých podmínek asi pracovali? Jistě za pár korun týdenního platu. Polohladové, vychrtlé mámy, nedorostlé děti bez otců, kteří museli na frontu. Kastrůlky s ovesnou nebo prosnou kaší v uzlíku, kousek špatného kukuřičného chleba nebo pár suchých brambor. Květen je nejhladovější měsíc v roce, zásoby došly a do nové úrody je daleko. Ale i kdyby byla pšenice a žito, vojenské rekvizice pročesávají chalupy od sklepa až po půdu, i zem obracejí naruby, i v chlévech pod žlaby dobytka hledají, zda neodhalí utajenou skrýš... Jen do panských sídel a velkostatků nevlezou, na hejtmanství leží hlášení všech, kteří pryč po žních odevzdali celou úrodu a ponechali si jen nejnütnější osivo...! Ostatně nedovedl si dost dobře představit, že by rekviziční komise vtrhla do zámku jako horda ohařů a čenichala v čistých kavalírských pokojích po utajených pytlích pšenice a žita, že by našla sudy petroleje v kočárně a ve spíži pláty slaniny a šrůtky vepřového masa, které řezník Schermaul vyudil pro hraběcí kuchyni do voňavé nádhery. Jen ti chudáci z hladové, vysílené Plzně a okolí zvonili plechovými lžicemi o dna svých poloprázdných rendlíčků, opřeni v krátké polední přestávce o špinavé zdi továrny, kde se pod stoly a ponky válely šrapnely, dělostřelecké náboje a miny, které bylo nutno naplnit výbušnou směsí a odeslat je na frontu, neboť fronta čekala a chtěla zabíjet...

Nejubožejší z ubohých, nejnevinnější z nevinných uprostřed hrůzného tance mezi životem a smrtí. Vypálené oči, roztrhaná těla. Nárek zasypaných úlomky šrapnelů a padajících zdí, lidské údy rozmetané do všech úhlů světa. Snad stačila jiskra, snad trochu roztroušeného výbušného prášku a svět malých lidí z muničky se proměnil v ohnivý kráter, který pohřbil jejich naděje, radosti i žaly. Až odejdou z nešťastného cípu Plzně oddíly záchranných čet, zůstane jen vyhořelá, mrtvá země, kam se nevrátí ani blaženost ptačích hnízd, ani lasice na podvečerním lovu, ani zatoulaná laň ze stínu skoseného lesa. Jen mrtvá vyprahlá hmota bez touhy po zrnu zůstane, osiřelá, s tragickou písní v pahýlech zčernalých borovic.

* * *

O událostech minulého dne se na zámku téměř do podrobností dozvěděli druhý den v podvečer. Comte Vladimír s Prokopem a Čapkem se právě vrátili z obvyklé projížďky po kraji, když do salónu spěšně vešla panská, vysoké bílé dveře dokořán, a hlásila: – Jeho Milost hrabě Lažanský z Manětína.

Do salónu téměř poklusem vběhl Jan Lažanský, člen druhé větve rodu, pán na Rabštejně a Manětíně, oblečený do lesnické uniformy. Rychle se uklonil Lucii, hraběti i Čapkovi, utíral si bílým šátkem zpcené čelo, blýskal zlatým cvikrem a udýchaně ze sebe chrлил: – Byl jsem v Plzni, Vladi, bolevecká munička je od včerejška v plamenech.⁵ Jistě jste slyšeli výbuchy. Anebo neslyšeli? U nás ženským drnčely pokličky na hrncích, hraběnka z toho byla celá bez sebe, zrovna se chystala do Plzně; ještě štěstí, že se zdržela a zůstala doma. Mohla to odstonat!

– Na, tak přece ten Bolevec, zavrčel comte. Adolf, přinýst zwein Flaschen Wein!

5 Archív města Plzně – Kronika hasičského sboru, Fr. Dlask. Vzpomínky Al. Pospíšila, pyrotechnika v Bolevci.

Hrabě Jan, aniž odložil mysliveckou kamizolu, vyprávěl hrůzné události minulého dne. Ale než začal hovořit o Plzni, pohlédl na Čapka a poznamenal: – Spoléhám na vaši mlčenlivost, pane doktore. Policie bude jistě honit každého, kdo neudrží jazyk za zuby, je zákaz rozšiřovat jakékoliv zprávy o neštěstí. To mi řekl náš člověk z hejtmanství. Tak abych to vzal od začátku: Včera v šest večer se vrátil z Plzně můj adjunkt. Byl zrovna v půl druhé odpoledne na Ferdinandově třídě, když byla první detonace. A za chvíli další a další. Největší výbuch byl těsně před třetí hodinou, úplně peklo – dnes jsem se dozvěděl, že do povětří vyletěl sklad dynamonu. Hotové zemětřesení, jak jsem řekl, u nás drnčely pokličky. To se ví, v Plzni nastal veliký zmatek, kdekdo utíkal z města do polí nebo k Bolevci, ulice plné lidí, do toho troubení hasičských vozů, adjunkt taktak projel davem na koni, mít s sebou kočár, ihned mu ho zrekvírovali pro odvoz raněných. Hnal koně z Plzně až do Manětína, ale my už věděli, četníci a hasiči měli alarm. Dnes jsem tam jel sám a málem jsem se do Plzně nedostal; na silnicích jsou stráže, ale řekl jsem, že jedu purkmistrovi doktoru Petákovi nabídnout pomoc, pustili mne tedy dál. Pánové, to je hrůza k nepopsání, chrlil ze sebe hrabě Jan jedním dechem, přecházel salómem sem a tam, ruce za zády, rozrušený, kapky potu na zroseném čele. Víte, kolik toho svinstva explodovalo? Celé tuny hotových dělostřeleckých nábojů, šrapnely, miny i naložené vagóny střelivem, dále skladiště šedesáti tisíc kilogramů střelného prachu. Jestli vybuchne druhé, už to nevydrží věž kostela svatého Bartoloměje a zřítí se do náměstí. Obyvatelstvo, pokud neuteklo do polí, muselo v bytech otevřít okna a být ve sklepích. To jsou zaručené zprávy, pohlédl Jan na bratrance Vladimíra. Munička hoří jako fakule, každou chvíli nové exploze, zkrátka, bubnová palba jako na frontě; když včera vybuchl ten sklad prachu, tlak vzduchu vyhodil do povětří šestimetrovou traverzu. Prý spadla až u Třemošné. Samozřejmě, kolem dokola hoří lesy. Kolik je raněných, zatím nikdo neví, nemocnice a lazarety jsou plné. A ty mrtvé – eh! Ty nikdo ani nespočítá...!

V salóne zavládlo hluboké ticho. Hrabě Jan dál pochodoval kolem stolu a čalouněných křesel, comte Vladimír civěl do prázdna a nervózně si potahoval licousy. Teprve za hodnou chvíli řekl: – A co říkat doktor Peták na takový věc? Kdo má ten Unglück na svědomí?

– Purkmistra jsem nezastihl, je od včerejška v Bolevci, řekl manětínský. Tam jsem nešel, jsou tam kordony četnictva a mohou tam jen lékaři a záchranné čety. Z Prahy už přijel prapor ženistů. A svědomí? Prosim tě, Vladi, jaképak svědomí? Nepořádek, svinstvo, sklady přeplněné, to se už dávno vědělo, hotová munice se válela pod stoly, hlavně že direktor Thiel bral tantiémy za každý odeslaný vagón, jinak mu bylo všechno jedno, aspoň tak mi to říkali na magistrátě. Zatím je ve městě zděšení, lidé utíkají, děti v náručí, rance na zádech, bojí se dalších výbuchů, je tam ještě jedno veliké skladiště dynamonu...

Tíha poznání dolehla i do hraběcího salónu a naplnila jeho prostory smutkem. Nikoho ani nenapadlo otevřít láhve vína a nalít jejich zlatý obsah do jemných broušených číší. Komorník Adolf se vytratil na nádvoří, kde zámecké osazenstvo besedovalo pod lípou s kočím manětínského hraběte. Tante Huyn rozžehla v zámecké kapli za nešťastné mrtvé tucet voskovic, Březinová posmrkávala do veliké modré zástěry, zatímco kuchařka Mary rozvážně prohlížela hraběcí spižírnu pro případ, že by Jeho hraběcí Milost z Manětína si přála u nich povečeřet.

Neštěstí minulého dne nejhůře na chyšském zámku nesli dva lidé: Karel Čapek a Lucie Lemoine. Lucie, sotva vyslechla hraběte Jana, vytratila se do svého pokoje nad jezírkem s fontánou, padla na široký divan a dlouho zadržovaný pláč jí otrásal drobnými rameny. Verdun! Takhle asi vypadaly bitvy o rodnou Francii! Sta zuhelnatělých těl, rozrytá země, hořící lesy. Yperit. Rozleptané útroby vojáků v nepředstavitelných bolestech, tisíce slepců. Hned by šla do lazaretů a do obvazišť předních linií, kdyby nebyla zde, uprostřed nepřátelského světa.

Také Čapek se omluvil hrabatům a odešel do parku. Bylo mu náhle těsno v salóně, uvědomil si, jak jeho včerejší předtucha totálního zmaru sta malých dělných lidí tam dole u Plzně byla až krutě pravdivá, že skutečnost je mnohem horší, než předvídal. Nechtěl slyšet žádné úvahy, co asi řekne Vídeň, že velká zásobárna předních frontových linií, bolevecká munička, zmizela z povrchu země. Napadne comte Vladimíra, že takových muniček je v rakousko-uherské monarchii rozseto jako hub po dešti? Jinak by bylo dávno po válce, kdyby munice nebyla. Ale kdo podá chleba opuštěnému dítěti, kdo dá napít žíznící zohavené matce, kdo shledá pozůstatky všech, kteří nepřežili bolevecké neštěstí? Šiml z příkazu hraběte pošle do Plzně pár stovek podpory, zámecká děvčata roztrhají staré ložní prádlo na obvazy a flastry, které kočí odveze v bryčce do některého lazaretu, ale co dál, co dál...? Kdo ví, zda se vůbec česká veřejnost dozví o neštěstí, možná že cé ká policie vydá zákaz uveřejnění v novinách.

Šel bílou písčitou cestou podél kvetoucích alpínek, rozsetých na svahu pod zámkem. Jindy se vždy u nich zastavil, obešel skalky ze všech stran, přisedl k nim a v podřepu rozhrnul květy, aby lépe viděl, z čeho vlastně raší. Každá skalnička měla jinou půdu. Ve spárech mezi kameny tu a tam žloutl jíl, o kus dál byl tmavý humus, pak jemný písek s listovkou, i lesní hrabanku zahlédl pod pestrou nádherou květů.

Tentokrát minul skalničky i párek bílých labutí na břehu jezírka s fontánou nevšimavě a jeho oči se dívaly zamyšleně na utěšenost pěstěné zámecké přírody. Rudý přísvit nad Vladařem ve včerejší noci a vzdálené dunění nad celým krajem v něm hloubily průzor k novému poznání.

* * *

Kostel v Chyších na Špicberku byl nabit k prasknutí. Třebaže byl všední den, čtvrtek 31. května, tísnily se v dlouhé chrámové lodi

davy věřících. Ne snad proto, že by lidé místo okopávání brambor a práce na polích dali přednost pobožnosti, ale slavná zádušní mše byla velkou událostí, jakých se v Chyších do roka odbývá jen poskrovnu. Byl totiž „hraběcí den“, jeden z těch, které byly červeně zatrženy v kalendáři ředitelství panství a nesměly se zanedbat, nebo dokonce promeškat, neboť byly z těch významných dní, kdy bylo přímo povinností panských úředníků zasednout do prvních, červeným nebo černým sukнем potažených lavic kostela s hraběcí hrobkou, kde byli pochováni předkové hraběcího rodu. Zde byla právě před pěti lety pohřbena Prokopova matka, hraběnka Mathylda von Waldburg-Zeil und Trauchburg, i mladý sedmadvacetiletý JUDr. Karel hrabě Lažanský, c. a k. poručík v záloze dragounského pluku prince Savojského, manětínského větve rodu, kterého smrt zastihla v srbské Bjelině sotva měsíc po vyhlášení války.

Ale Čapka ani Foustku nenapadlo obírat se truchlivostmi života, které postihují pána stejně jako kmána; zaujala je krásná architektura raného baroka. Velký hřbitovní kostel nad Chyšemi měl dvě postranní, bohatou štukou zdobené lodě, barokové oltáře, Hellichův obraz „Ukřižovaný“ a vynikající varhany. Seděli za hraběcí rodinou hned vedle oltáře a snažili se udělat si o celé věci ucelený obrázek. Něco jim na smuteční slavnosti bylo k smíchu. Znali prostě zádušní mše; sloužilo se jich mnoho v pražských i venkovských kostelích, kde se zástupy modlily za své padlé. Bylo dojemné to tiché loučení s těmi, po nichž zůstal doma jen obrázek a trochu šatstva, ale kteří už nikdy nepřijdou z bojišť Evropy a jejich rodiče, ženy a děti jim nikdy nebudou moci položit na hrob ani ten nejprostší věneček květů. Ale hraběcí vzpomínání se podobalo pompě. Když je před kostel přivezly kočáry, Foustka dloubl Čapka do žeber: – Chce se ti tam? Mně ani trochu. Kdyby tak šlo někam zmizet...!

Ale na úvahy nebyl čas; z věže chrámu zazněly táhlé tóny lesních rohů, a když dozněly, z hloubi kostela zaduněly varhany. Hrabě s Prokopem vešli dovnitř, za nimi hraběnka Huynová s hrabětem Janem

z Manětína a jeho manželkou Idou, kněžnou Schwarzenbergovou, a nakonec oni dva, hraběcí preceptoři. Šli pomalu a vážně dlouhou chrámovou lodí až ke katafalku s černým flórem a řadou tlustých svící kolem jména zesnulé, z nichž velké voskové slzy stékaly na bílé hrozny šeríku.

Čapek rázem vzpomněl na starého zahradníka Fiehmanna. Přišel za ním včera odpoledne na kus řeči, ale starý zuřivě hryzal fajfku a jen cosi zamumlal a zmizel ve skleníku. Proto tedy, proto! Hleděl na bílou záplavu květů a pochopil hněv pěstitele i jeho bolest a pocit marnosti, neboť vyuplané a teplem skleníku vyhýčkané květy v šeru a vlhku málokdy používaného kostela prabídně a rychle zahynou.

Neobvyklá podívaná jej zajímala. Když procházeli hustým špalírem lidí, zahlédl Šimla, novodvorského nadlesního Hybše, hajné a fořty v nažehlených svátečních uniformách s hnědými knoflíky z jeleních parůžků, všiml si panských úředníků a sládka z pivovaru, zahlédl ředitele panství s celou rodinou, poštmistra, přednostu stanice, zahlédl i špalír četníků s velitelem a vyleštěné přilby místních hasičů.

Ne, není možno zůstat doma, když Jeho Milost oficiálně vzpomíná předčasné smrti manželky. Slavná zádušní mše za její duši je společenskou událostí, a jestliže se jí zúčastní celé panství, musí se jí zúčastnit i celá městská rada v kaiserrocku; majorátní pán s potěšením zaregistruje její hojnou, o rodinné příslušníky rozmnoženou účast, a po vzoru laskavých manů jistě učiní velkorysé gesto, až to bude vyschlá městská pokladna potřebovat. Ostatně i panští úředníci si přijdou na své; po slavnostním obědě ve štukovém sále je hrabě obdaruje vkusnými obálkami s hrací korunkou, které už včera odpoledne důchodní plnil bankovkami. Jejich počet byl úměrný funkcím obdarovaných: ředitel a fořti dostali nejvíc, úředníci, hajní a správcové statků nejméně. Ani na podruhy se nezapomnělo; Šiml tiskl na hrudi velkou portfej, z níž bude hned po skončené mši rozdílet dvoukorunové apanáže.

Ale zavděčit se hraběti netoužila jen slavná městská rada a panští úředníci; všechny další již sukrem nepotažené lavice obsadila drobná místní honorace; obchodníci, řezníci a hostinští, pekaři i kováři. Jim se ovšem hrabě neodmění zlatkami v obálce s iniciálami a znakem rodu, ale v dnešní válečné době, kdoví, může být i mocným přímluvcem u vojenských pánů; bůh ví, jak právě tyto věci trápí rodiče odrostlejších synků, kteří zrají pod vojenskou míru... A kdyby ani to ne, jsou hrabě i všichni jeho úředníci významnými zákazníky, kterých je třeba si vážit.

Poslední, nejzastrčenější místa v kostele zabraly deputátnice. Snažily se sice co možná nejvíce protlačit až ke dveřím, aby po bohoslužbě byly první u panských kočárů a daly hraběti najevo, že i ony prosily Pána za spásu duše Její Milosti, ale prostor u kovaných chrámových dveří již obsadila kasta nejnemajetnějších a nejpotřebnějších obyvatel města – žebráci. Posedali na kamenném schůdku vchodu i na hrobech před kostelem, opírali se o jeho stěnu a byla jim lhostejná hraběcí nádhera. Rozmlouvali se svým Bohem jinou řečí; fanfáry, latinské zpěvy, kterým nerozuměli, oblaka kadidla nepokládali za pravou rozmluvu hodnou Pána, pomocí níž jej lze nalákat k jinému než spravedlivému trestu za pozemská uklouznutí. Modlili se své otčenáše a zdrávasy s vroucností prvních křesťanů v diaspoře a s vírou, že každý ponížený bude jednou povýšen a bohatému nezůstane, než prolézt uchem jehly, aby vešel do království nebeského. Nicméně také oni nechtěli ujít pohledu hraběcích očí; nebudou sice obědvat ve štukovém sále na míšeňském porcelánu a na stříbře, ale vydatný oběd v čeledníku a pár korun milodaru je také neminou.

Requiem aeternam dona eis Domine, et lux perpetua luceat eis...

Malý kulatý kněz v černožlatém ornátu se pomalu šinul kolem vyzdobeného oltáře a jeho sytý baryton chvílemi ozvučel chrámové prostory.

Dies irae, dies illa solvet saeculum in favilla... odpovídal mu trochu falešnou notou sbor zpěváků u varhan a Čapka napadlo, že mohutný hlas malého pátera by se právě tak jako zde uplatnil ve Wagnerově Tannhäuseru nebo v Mistrích pěvcích. Nebyl sám, kdo si to myslel. Také Foustkovo muzikální ucho postřehlo jeho značný hlasový fond a naklonil se k Čapkovi. – Já bych ho poslal do opery, člověče. Udělal by kariéru. Jen tu figuru by musel mít lepší.

Mše byla dlouhá a únavná. Ze začátku oba vychovatele bavila blízká podívaná na suitu ministrantů, kteří se s rozžatými svícemi v rukou rozletěli kolem oltáře jako hejno bělásků, ale pak Foustku roztřásla zima. Vlhké, dosud promrzlé chrámové zdi čišely sirobou a chladem. Ani Čapkovi nebylo dobře. Krásné ráno jej vylákalo do parku, vzduch byl prohřátý sluncem, proto jej nenapadlo vzít si do kostela svrchník. Považoval ho za zbytečnost a neměl ani tušení, jak dlouho bohoslužba potrvá. Navíc jeho raglán měl světlou barvu a zdálo se mu, že by nebyl příliš vhodným doplňkem k černým oblekům panstva. Dost možná, že by se hrabě pohoršil a řekl: – To nemáte nic tmavého, pane? Krčili se proto oba vychovatelé zimomřivě vedle sebe s odevzdaností potulných běžců, kterým se jen podivným řízením osudu dostalo cti být důstojným přívěskem hraběcího rodu.

Jenže nenudili se jen vychovatelé, nudil se i Prokop. Dlouhá mše jej omrzela, nebyl zvyklý sledovat nekonečné latinské modlitby a zpěvy. Vrtěl se v lavici a klátil nohama, a když v houfu ministrantů objevil ředitelova syna, začal se na něho pochechtávat a šklebit, takže Tante Huyn zvedla od modlitební knížky pohoršeně oči a zašeptala: – Was machst du, Prokop! Sei doch ruhig! a obrátila se k dvojici vychovatelů za svými zády.

Foustka vstal. Považoval Prokopovo počínání přímo za pokyn nebes a hbitě se naklonil k hraběnce. – Je mu špatně, madam. Půjdu s ním ven.

Čapek osaměl. Toužil také odejít, ale po Foustkově a Prokopově odchodu ztratil odvahu prodírat se zástupem zvědavých nezúčast-

něných lidí; zůstal proto sedět ve studené lavici za hraběcí rodinou a mrzl. Před ním v černém mušlínovém závoji klečela maněťtínská hraběnka Ida, vedle ní strkala kulatou bradu do rozměrného kožšinového límce s množstvím pootevřených kuních tlamiček Gräfin Huyn. Tlamičky cenily na Čapka bílé porcelánové zoubky, vypadaly jako zlé zmije a jejich množství dalo tušit dávný masakr v kuní farmě. Krajkový závojíček jen zlehka zakrýval bledý obličej staré dámy. Zdálo se, že se z celé rodiny právě ona modlí nejvroucněji. Možná že myslí i na Bolevec; hrabě Jan přivezl zprávu, že v úterý se odbýval první pohřeb obětí výbuchu. Záchranným četám se zatím z troskek podařilo vyprostit asi šedesát mrtvých, ruce, nohy, hlavy, triapadesát rakví postačilo, a šup s nimi do společného hrobu. Hlavně že na funus přijel arcivévoda Karel Albrecht a místodržitel hrabě Coudenhove... a maněťtínský si zcela nešlechticky odplivl. Ale Čapkovi u staré dámy přece jen neušla malá rozladěnost. Trpěla jí už od pondělka, od doby, kdy jí komorná Róza přinesla na stříbrném tácku velkou bílou obálku s arcibiskupskou pečetí; Pavel, arcibiskup Huyn, zbožňovaný bratr staré dámy, s lítostí své drahé sestře oznamoval, že velké starosti o rozsáhlé diecéze mu zabránily přijet do Chyší, ale jakmile bude moci, jistojistě přijede drahou sestru potěšit. Lucie Lemoine u večeře hraběti prozradila, že prý Tante Huyn po té zprávě klesly ruce do klína a oči se zalily slzami... Starý comte jen cosi zabručel do vousů; nezdálo se, že by jej nepříznivá zpráva nějak rozladila. Naopak. Povytáhl do výše huňaté obočí a klidně prohlásil, že tedy zádušní mši jako vždy odslouží farář Gustav Finke, a dal si ze sklepa přinést láhev vína...

Zkřehlý zimou, s úpornou bolestí hlavy vyšel Čapek ze špicberského kostela nad májově prosluněným městem; téměř dvouhodinové posezení u promrzlé zdi jej vyčerpalo, cítil, že se mu hůř dýchá a že jej roztřásá zimnice. Mít tak horký čaj po ruce, myslel si. A kdyby bylo trochu medu. Zavzpomínal na babičku, jak vždy k němu pospíchala, když byl nemocen, nic nedala na rady zetě lé-

kaře, měla svou medicínu, starou, vyzkoušenou léty a moudrostí. Copak by asi říkala dnešnímu nachlazení? Jistě by mu uvařila lipové thé, osladila by je medem a krk a průdušky by mu obložila zábalem. Usmál se v duchu těm jejím receptům a s dojetím na ně vzpomínal; netoužil po ničem jiném než po klidu a tichu mládeneckého pokoje, po jeho přítmí, po měkkém lůžku, které mu sice svou měkkostí nevyhovovalo, ale zato se v něm cítil jako v tiché zátočině. Než dojeli zpět do zámku, bylo mu ještě hůř. Ostrá bolest mu seděla v týle, jen s námahou slezl z kočáru. Komorník Adolf na něho soucitně pohlédl. – Vám není dobře, pane. Mám vás doprovodit?

Ne, jen to ne! Zatřepal pravicí, vždyť mu nic není, jen docela banální záležitost, takových už bylo... Jen hlava, ta hlava kdyby tak netřeštila. S námahou se usmál na komorníka: – Děkuji, to brzy přejde. Adolf se uklonil. Jak si přejete, pane doktore. Kdybyste ale něco potřeboval, jsem panu doktorovi k službám.

Šel těžce do schodů, na odpočívadle u bytu hraběnky Huynové se opřel o stěnu; krutá bolest mu drtila šíji i páteř, celý až zeslábl, až se zapotil a musel se zachytit kovaného zábradlí, aby neupadl. Pak uslyšel na nádvoří další hrčení kočáru, stařecký hlas, a kroky po schodech. Hraběnka, napadlo jej, šest, deset, dvanáct tlamiček s vyceněnými jako jehly ostrými zoubky. Kuna je šelma, skočí oběti na krk a přetne jí tepnu. Jakou šelmu má on v týle, v zádech, v celé hrudi? Upjím mu život, ničí jej a trýzní. S námahou vystoupil o pár schodů výš, aby ho hraběnka nebo Róza nezahledly, nepřál si, aby jej viděly tak nemohoucího a nehybného. Ach, jistě by se stará dáma postarala o pomoc, vzbouřila by kdekoho, ale ne, jen to ne, jen žádnou lítost s ním, s člověkem, kterému je souzeno žít odevzdaně a tiše a nést si životem svou vlastní kalvárii a těšit se jen z drobných radostí, které mu budou skoupě přidány...

Bolest jej přikovala k lůžku. Zdálo se mu, že tisíc kuních tlamiček rve život z jeho hrudi, že hlava rozpuke bolestí jako starý žalud a vyvrhne umučený mozek. Pomalu ztrácel pojem času; neschopen

pohybu ležel natažen jako struna a vnímal jen ticho a ševlení listů prastarých stromů pod zámeckou kaplí. Snad se mu podaří překonat chorobný záchvat nemoci, snad. Vždyť se už tolikrát stalo. Foustka zatím hlídá Prokopa a vážená společnost ve štukovém sále hoduje a pije na hraběcí zdraví; a proč by nejedla a nepila, vždyť hrabě na to má, nezchudne, pohostí-li své poddané a navíc – je válka, hladová, krutá, proč by se tedy ostýchali na hraběcím dvoře. Srncí a beraní kýty putují na prostřené stoly, a co nesnědí ředitelé a fořti, zbude na podruhy, i na žebráky se dostane u zámeckých vrat. Šiml mu řekl: – To je takový hraběcí zvyk, pane doktore. Vypadá to jako velkorysý dar, ale ve skutečnosti – vždyť by to těm lidem musel náš starý stejně dát, všude dávají válečné příplatky. Jenže Vladi je diplomat, víte? Těm nejvyšším dá příplatky v obálkách s pečeti, těm dole rozdávám já po koruně, po dvou. Pro takovou ženskou, která dře celý den za 36 krejcarů, je koruna ohromný dar, vždyť sekáč o žních má za práci od slunka do slunka korunu padesát.

Tohle mu včera důchodník prozradil, když za ním přišel a on právě plnil obálky bankovkami. Dává jim tedy ve skutečnosti mnohem méně, než jim náleží, ale oni jsou spokojeni, neboť nepostřehli úmysl dárce a procítili jen radost obdarovaného. Ne, království ne! Musíme mít republiku, spravedlivou a pro všechny, pomyslel si. Zákmit jasné myšlenky mu šlehl bolavým mozkiem; vzápětí postřehl, že bolest zvolna opadává, že mizí...

Probudil ho šramot. Spal tedy. U postele stál Adolf, shrbený, starostlivý a pozorně si ho prohlížel. – Daří se vám, pane doktore?

Usmál se na něho. – Děkuji. Už je to lepší. Taková hloupá věc, víte? Sedí to v obratlích a někdy to zběsile bolí. Ale to nic, to zas přejde.

Komorník se odporoučel. – Spěte, pane, spěte. Přinesl jsem vám čaj a zákusky, aby pan doktor nehladověl. Zas brzy přijdu, pane.

Díval se za ním, jak odchází, jak tichounce zavírá dveře, aby nerušil. Napadlo jej, že se ještě nikdy a nikde nesetkal s takovým

člověkem, že musel přijít právě sem, do Chyší, aby ho potkal. Psát o velkých lidech asi není tak těžké. Ale je i velikost malého, obyčejného člověka, a ta je zakleta do všedních dnů života a tragické skromnosti. Fiehmann, Adolf, zámecké služtičky, hajní, podruzi a kočové, jaké hrdinství mu defiluje před očima, jaká oběť životu a světu. Neboť není úniku, není zadních vrátek a není jiné cesty, jež by je vyvedla z bludného kruhu, v kterém žijí z nezbytné nutnosti a ne ze své vůle, právě tak jako on, jako Foustka i Lucie Lemoine.

S úlevou pocítil, že bolest hlavy ustala, že jej spánek posílil, že se zahřál pod vlněnou příkrývkou, a proto snad bude brzy zdrav. Z ničeho nic vzpomněl na Úpici. Často na ni vzpomínal, a právě zde, v Chyších. Snad tiché májové večery jej vracely zpět do koutu dávnoho dětství. Bože, co se jen naběhali v takových večerech, v dlani vrčící babky. Kde asi jsou ti chlapci, Sláva Baudyš, Ruda Vlček, Ludva Rejsek a Josef Hilš, s kterými běhával? Žijí vůbec? A jestli žijí, do kterých koutů Evropy je válka rozmetala? Jen on měl to štěstí a nezná hrůzu Damoklova meče smrti, nemusí na frontu, nic nemusí, nic. Ale čemu vlastně vděčí za to všechno? Leží tu jako Lazar, kuní tlamičky na bolavé šiji. Kdoví zda nezhyne na tu podivnou nemoc, která zatím nemá ani jméno. Kdyby byl zdrav a někde na frontě, dávno by přeběhl k těm druhým, k Rusům nebo na francouzskou stranu, nesloužil by císaři; zrada na tyranu vlastního národa není zradou. Chtěl psát a nepíše, jen paběrkuje po chvílích, verš za veršem mu těžce splývá z pera, a přec má duši plnou hudebnosti a rytmu. Zatím – každé dopoledne patří Prokopovi. Matematika, zeměpis, pak dějepis a francouzština. V září jsou opravné zkoušky, ale Chyše jsou rozptýlení, Vlasta je préríjní kůň a Prokop je náčelník, i Foustka je náčelníkem, lítají na koních jako splašení, kopyta jen duní podjezdem. A když se oba vracejí z nájezdů, z koní jen kape, jsou staří a unavení jako lidé, které kdosi utrmácel těžkou prací. Sotva je kočí odvede do teplé stáje, Prokop zas křičí – Teď půjdem na veverka, doktore! Ne, nemohl by ublížit ničemu, co samo ne-

útočí a neohrožuje. Foustka tedy bere ručnici, Prokop má ručnici a pak se spolu plíží parkem a nic, nic Prokopovi neujde, ani hnízdo opuštěných vrátnat. A pak je poledne a oběd a po obědě klavír a starý comte chce předčítat. Předčítá mu tedy, Lucie je unavena rolí hospodyně, v tichosti se odporoučí, a tak tedy čte Národní listy a Národní politiku nebo spolu hrají šachy, nekonečné partie, při kterých hrabě desetkrát vrací figurky, než udělá jediný tah. Řekl mu jednou:

– Pan Foustka hraje lépe než já, hrabě. Ale comte se vyjevil, nein, nein, vy dobře hrát, doktore, tlačil jej holí zpět do křesla, aby mu snad neutekl. Brzy prohlédl příčinu: Jiří bez jediného slova sedl k šachovnici, několika tahy dal šach mat a hrabě se potil a breptal úzkostí jako vystrašené dítě.

Pomaloučku se stmívalo. Třebaže cítil úlevu, byl vyčerpán a údy měl slabostí ochablé. Nervy, také nervy to budou, pomyslel si: jsem jako naše maminka. Uplynulé měsíce jej poznamenaly depresí a smutkem. Tam v Praze mohl psát... Měl rád svůj pokojíček na Kampě s výhledem do dvora na truhlářskou dílnu. Stačilo jen k oknu přisednout a už cítil tu sílu bůhví odkud přicházející; hnala jej dopředu a tiskla mu do ruky pero, všechno šlo lépe a samozřejměji, věty mu samy plynuly na papír.

Pokusil se vstát, ale znovu klesl do podušek. Ne, dnes nepůjde do jídelny, ale poprosí Adolfa o přátelskou službu, protože sám nevstane, ale i kdyby snad mohl vstát, bude lépe, zůstane-li sám se svými myšlenkami i světem. Mír, vnitřní mír a pohodu by potřeboval. Spořádaný koutek, ve kterém lidská duše může promlouvat. Neboť próza, to není jen krásná, vázaná řeč. To jsou tóny zakleté do slov a každé slovo, každá věta má svou osobitou melodii a pero je nástroj, jenž tóny rozehrává. Vzpomněl Aristotela: Věcí básníkovou není jen vykládat to, co se děje, nýbrž i to, co by se mohlo stát, totiž to, co pravděpodobně nebo nutně je možné. A on se cítí být básníkem.

Z úvah jej vyrušil šramot. Zpozorněl. Domníval se, že ho jde navštívit Foustka nebo Adolf, ale vzápětí poznal, že zvuky přicházejí z úplně opačného konce pokoje. Hrabě, napadlo jej. Nevěří, že je nemocen, a jde se přesvědčit. Pohlédl na spojovací dveře, které dělily jeho pokoj od hraběcích komnat, a zakašlal, ale hrabě již klepal holí na dřevěnou výplň. – Doktore, jak je vám?

Ozval se, aby ho upokojil: – Děkuji, už mi je lépe. Přejete si něco, pane hrabě?

Hůl znovu zalomozila, svezla se po výplni a dutě bouchla do parket. – Nic, nic, doktore, jen ležte. Abyste zas zítra mohl učit!

Strnul. Studený závan odlidštění civilizovaného a přebohatého světa mířil na jeho srdce; měl pocit člověka, kterému již není pomoci.

* * *

Myslel, že ráno vstane, a zatím si poležel několik dnů. Vždy znovu a znovu jej trápila bolest šíje, vystřelovala z páteře jako šíp, stoupala a znovu se tišila, aby se vzápětí zahryzla do samého mozku. V těch chvílích se mu zdálo, že už nevydrží ležet; s námahou vstal, opřel se o stěnu, oči zavřené; teprve když se mu zdálo, že bolest polevuje a opět se tiší, znovu uléhal do svého Záhořova lože a usínal krátkým přerušovaným spánkem.

Hrabě poslal pro doktora Brehma. Přišel krásný vysoký stařec s prokvetlými, nazad česanými vlasy s mírným plnovousem. Dotkl se Čapkova čela a zarachotil: – Was ist mit Ihnen? a vytáhl z vesty zlatý cvikr; pak jej proklepal, sjezdil mu studeným uchem a zarostlou tváří záda a hrud' a nakonec si dal vysvětlit některé podrobnosti nemoci. Pak zakýval hlavou: – Turnen, mein lieber. Turnen fehlt Ihnen, máme to v obratlích, tak aby nám to netuhlo.

Nic nového mu neřekl; to vše už dávno znal a věděl víc než doktor. Dokonce dovedl předpovědět křivku nemoci i stadia bolesti.

Byla vrtošivá ta bolest, záludná, a byla spolehlivým barometrem. Stoupala, když mosazná ručička barometru letěla na bouřливо, vytrácela se jak stín, když mraky protrhlo slunce. Nemýlil se ani nyní. Krásné slunné dny vystřídaly lijáky, dvojnásob vydatné a studené v lesnatém kraji Karlovarska. Ležel a díval se, jak proudy vody zalévají okno pokoje a vítr cloumá haluzemi stromů, a přemýšlel jak dál. Na bolest si už zvykl. Byla mu v posledních letech věrnou družkou života, občas dala pokoj, ale nikdy nevymizela docela, stačilo nešetrně trhnout tělem a její osten bodl až do samého mozku. Musím ukonejšit tu krutou průvodkyni, říkal si, něco jí předhodit, šelmě, ale zatím nepřišel na nic, co by ji mohlo zkonejšit. Bůhvíjaké sudičky mu přisoudily takovou nevěstu, s níž si nikdo neumí poradit. Také jiné věci ho trápily. Měl starost, co hrabě, co říká jeho náhlé nemoci, kterou nezahrnul do svých plánů, zda netluče holí do parket a nesakruje. Ale Foustka jej uklidnil. – To bys nevěřil, Karle, jak starého zkrotil jeho vlastní palec. Sedí v křesle jako ovečka, Lucie mu předčítá, idylka, hotová idylka. Dal si moc velký dlabenec, víš, a má cukrovku.

Tak vida, ani hraběte nemoc neminula, pomyslel si, a vnitřní napětí, kterým žil, pominulo. Zádušní hodování přineslo Vladimu následky v podobě zduřelého, bolavého palce u nohy, který hrozil vpučet v ošklivý a těžko hojitelný bolák.

Zato Prokop trápil. Deštivé počasí rozbahnilo cesty, nemohl do parku, a když chtěl na koně, kočí mu řekl, že Vlasta dostane rýmu a určitě pojde, protože je stará. Přišel také za Čapkem. Přinesl mu rohlíky a náhle, snad v okamžitém pocitu tesknosti, se posadil k jeho lůžku. – Je mi bez vás smutno, doktore, řekl a jeho slova zněla tak upřímně, že jim Čapek nemohl nevěřit. Ona se slečnou Lucií není žádná zábava, jen by mě chtěla zkoušet. A pořád sedí u papá.

– Máte pana Foustku, Prokope, namítl. Jed'te spolu třeba na Rabštejn nebo do Manětína. Vaše dvě sestřenky by vás jistě rády viděly.

Ošil se a pokrčil rameny. – To jsou ženské. A s ženskými nic není, doktore. Všechno vyžvaní. Kdybych třeba něco proved, hned by šly žalovat.

Usmál se; když byl malý, byl také užalovaný, maminčin mazánek, s kterým si Peča se sestrou Helenkou nevěděli rady.

Bylo mu chlapce líto. Nebyl tak docela špatný, jen rozmazlený a opuštěný uprostřed hojnosti. Vyrůstal bez matky a mezi dospělými, nemá přátel ani opravdového kamaráda, s kterým je možno si po klukovsku zadovádet, vyběhat se a vykřičet na širokých chyšských lukách a dole u řeky, kde ve vodě rejdí stříbrošedí pstruzi, nechat se honit porybným a panským hlídačem s holí, tahat ve škole copaté holky za culíky a namáčet jim je v kalamári, a když brečí, jako by hořelo bůhvíco, a kantor sáhne po rákosce, hrdinsky vytrpět pár ostrých šlehanců v místech, kde záda ztrácejí svůj název a mají onačejší jméno. Zatímco by všechno to měl po klukovsku zcela zákonitě prožívat, utíká přes zeď parku za chyšskými kluky, synky podruhů, ševců, krejčích a služek, ale ani ti jej nepřijmou mezi sebe jako rovnoprávného partnera; je pro ně exotickým zvířátkem, malým lordem, z kterého je možno si utahovat, protože nezná jejich hry ani způsob klukovského myšlení a je jen dobrou návnadou k páchání alotrií, neboť není nic lehčího než výsledky nájezdů do farských a jiných zahrad svést na hraběcího synka, který se přinatrefil a kterému se za to nic nestane, protože papá nedovolí. Vzpomněl si na svoje mládí v Úpici. Co se jen s Pečou a Helenkou naběhali po stráních, po lese, po polích, všude plno zajímavých věcí, a když se dost vylítali, šli se podívat, jak kovář ková koně nebo do truhlářské dílny; hobliny jako drobní hádkové jen odletovaly od hoblíku a o kus dál byl zas verpánek s řadou všelijak rozšlápnutých bot a on vždycky uvažoval, cí noha asi ke které botě patří, jak vjede do všech těch vyboulenin na kotnících a nártu. A nebyli jen truhláři a ševci a kováři s kovadlinou a měchem, byla i dílna malíře Jörky. Peča stál užasle nad barvami a on, pusou dokořán, očima sledoval

každý tah jeho štětce. Bože, jaký to byl krásný a požehnaný klukovský život, jaká nádhera!

Natáhl k chlapci ruku. – Už brzy vstanu, Prokope, už mi je lépe. A pak vám všechno vynahradím. Pojedeme spolu do Žlutic, vylezeme na Vladař, jen počkejte, co já vám všechno ukážu a povím. Víte, že na Vladaři honili křížáci Žižku?

Prokop poposedl, vzpurnost vymizela, modré oči prozradily údiv. – Já bych jim taky ujel, řekl nakonec. Moje Vlasta je závodní kůň.

Odešel až k svačině, když zaslechl zámecký gong, a Čapek jen povzdychl: – Dítě, nic než dítě, docela obyčejný kluk s chováním piplaného primánka.

Největším překvapením však bylo, když se u něho ve zšeřelém, smutném pokojíku objevila Gräfin Huyn. Stará dáma slyšela, že mladý doktůrek nad zámeckou kaplí má takový ischias, že se ani hnout nemůže, a její dobrá duše byla otřesena. Plna účasti nasadila na hlavu krajkový čepec a zaklepala na dveře jeho pokoje. Snad kohokoliv by se nadál, ale staropanenské dámy nejméně. S účastí mu stiskla ruku, s úlekem se probořila starým fotelem až téměř k podlaze, a když jí s rozpaky pomohl vylézt z vrzajících mosazných pér, jež se jako záludní hádkové náhle objevily v prošoupaném a vypelichaném potahu, zahořekovala: – Ach Herr Doktor, vy být nemocna, so viel nemocna a já nyc nevědět, mně Róza řeknout až heute, že vy ležela, a já sofort pšijít a šíct, že já za vás módlit, aby pánbička nebesky wieder Gesundheit gebe.

Byl jak u vytržení, dokonce zapomněl na bolavý krk. Tak krásně zpotvořenou češtinu ještě neslyšel; ale potlačil úsměv, který mu užuž zažíhal plaménky v očích a nutil do veselosti. – Kde má ty tlamičky, napadlo jej, kde má ten masakr z kuní farmy? Bez kožšinového límce, jen v černých, ke krku upnutých šatech bez ozdob mu připadala obyčejná a všední, prostý oděv z ní udělal panímámu, obyčejnou selku s drdůlkem řídkých vlasů, které místo šátku omy-

lem natáhli na prošedivělou hlavu krajkový šáteček kněžny. Byla dojemná v nelíčené starostlivosti. Tmavé kulaté oči lítostivě hleděly na Čapka, trochu mu připomněla hronovskou babičku – marně v ní hledal dámu císařského dvora. Poděkoval jí za účast a nelhal, že jej potěšila.

Začala mu vyprávět o Vídni. Oh, tenkrát byla noch jung und hübsch, ale všechno zmizelo, všechna sláva polní tráva, mein lieber Herr Doktor, teď žije jen v Praze v ústavu šlechticů a sem, k Vladimu, jezdí na léto, ale přijde čas, že se přistěhuje natrvalo...

Poslouchal ji trpělivě. Byla povídavá jako všichni staří lidé, ale býval by v ní nehledal sdílnost; občas ji potkal v parku, tmavé šaty až ke krku, nad hlavou bílý slunečník s třásněmi, na šňůrce zlatý lorňon, poděkovala mu za pozdrav a šla dál drobným krokem kněžny. Ale samota v ní potlačila dávnou etiketu císařského dvora, padly hradby rodové nadřazenosti a pýchy; zůstal člověk, starý, opuštěný a hledající, ztracený v džungli nelidského světa. Bledý obličej jí zrudověl, když vyslovil jméno pražského arcibiskupa, celá se rozzářila vzpomínkou, čekala bratra, ano, Pavel Huyn, třicátý pražský arcibiskup, měl k ní přijet, ale nepřijel, omluvil se, ale ona dobře ví, proč se omluvil. Ztišila hlas do šepotu, prst na ústech. – Comte Vladi, wissen Sie, Herr Doktor? On má bratra za přítele císařského dvora – so ein Irrtum, nichtwahr? On je Němec a nény Němec, on mluvit česky jako ich mluvit česky.

Měl co dělat, aby se nerozesmál jako malý kluk; znal podařené historky o jeho kázáních v českém jazyce, slyšel je v Brně od sestry Heleny, mohla se potřhat smíchy. – Považ, Karle, řekla, co ten Huyn říkal. Mluvil ke kumpače, jela na frontu a on povídá: Nýkdo névi, kdy umšela. Vy pojít na máry dnéska, já pojít na máry zejtra.

A teď tu vedle něho sedí jeho rodná sestra, malá vrásčitá stařenka s očima světice, mluví jako on zpotvořenou, pokroucenou češtinou a snaží se ze všech sil, aby jí rozuměl.

Když odešla, protřel si oči; její návštěva mu připadala jako zjevení z dávného světa. Umínil si, že jí oplatí návštěvu, až vstane, že pochválí ty její obrazy, o kterých v Praze mluvila. Bůhví kolik smutku je v nich ukryto, kolik zmařených a dávných nadějí...

Pomaloučku vstal z lůžka a vyhlédl z okna. Déšť ustal a kupodivu i bolest v páteři se ztišila. Jako barometr, řekl si, už jsem jako barometr. Jak to začne dlouhat, do tří dnů prší. Přestane lejt a jsem zas fit!

Pod oknem zahlédl zahradníka. Obcházel záhony tulipánů a nalomené stříhal nůžkami. Kolem něho poskakovali zámečtí psi, urouzaní celí, vyválení v blátě a v písku. Fiehmann je okřikoval a vztekle uplivoval na všechny strany, pak sebral náruč květů a odcházel, fajfku v zubech, krk vysunutý dopředu, jako by utíkal.

Večer přišel Foustka, ruku za zády, úsměv od ucha k uchu. – Na, tohle ti posílá Lucie. Už se nemůže dočkat, až tě zas uvidí, a položil na stůl hrst potlučených květin. Říkala, jestli tě ten hexenšus nepřejde, že ti sem přijde štkát do polštáře, protože ji dědek tejrá. Nedovede mu vyložit politickou situaci jako ty.

– Že Fiehmannovi ručku líbám, zazubil se na Foustku a opatrně nahmátl trepky. Cosi mi říká, že co nejdřív opustím tenhle nejlepší lidský vynález, postel, a půjdem spolu na průzkum hraběcího špajzu.

* * *

Čapka zpočátku ani nenapadlo, že by se hrabě mohl vážně zabývat myšlenkami na obnovu českého trůnu. Často spolu vedli dlouhé debaty nad novinami. Od prohrané bitvy u Verdunu bylo jasné, na čí straně bude konečné vítězství. Vraceli se k ní vždy znovu a znovu, přetřásali události ze všech stran a Čapek sypal jako z rukávu astronomická čísla raněných a padlých, jako by se nezabýval ničím jiným než počítáním, která strana víc lidí pobije. Bylo mu z toho nanic. Bitva trvala s malými přestávkami od minulého jara až téměř do

Vánoc a patřila k nejhrůznějším v dějinách lidstva. Ozvěna světové války dolehla v nejtragičtější podobě až k Chyším.

Před několika dny, když se vracel od Šimla, zastihl u zámeckých vrat mladého člověka. Neznámý jej oslovil: – Je, prosím, pan hrabě doma? Pohlédl na něho pozorněji a napadlo jej, že se už někde viděli. Bledý vychrtlý obličej, vpadlé oči. Prázdný rukáv měl přitažen k opasku kalhot neurčité barvy, na hlavě mu seděla šedomodrá vojenská čepice, zbytek uniformy, o kterou v bůhvíkterém lazaretu přišel. Náhle si vzpomněl: jeli na Nový Dvůr, kočár letěl vyprahlou silnicí a u obce Čichořice odbočil k mostu. Ten člověk seděl pod mostem. Seděl na vyvráceném kmeni vrby, jejíž kořeny smutně trčely k obloze, zatímco mohutnou korunu rval v korytu řeky dravý proud vody. Když se kočár přiblížil, mladík vstal, přikulhal k silnici a smekl. Hrabě ťukl holí, kočár trhl řemeny a kočár zastavil.

Hrabě se pátravě podíval na chudáka a rozčileně zavrčel: – Ty seš der junge Schafferhans, ne?

Mladý bez jediného slova zdvihl levou rukou prázdný rukáv; v očích mu stály slzy. Hrabě poposedl a rozhodil ruce. – Mein Gott, Schafferhans, ty tebe zřídít! O audiens přišla ke mně, ja!? Pak zalovil neochrnutou rukou v kapse a vytáhl bankovku.

Byl to tedy on, válečný invalida z Čichořic, kterého si hrabě pozval na zámek. Chlapec hovořil česky. – To je z bitvy na Soči, pane, řekl a vyhrnul plandavou nohavici kalhot; od nártu až ke kolenu se táhla jizva, strašlivá, sotva zhojená rána snad od šrapnelu, snad od úlomku miny, která urvala lýtkový sval téměř až na holou kost. Čapek zavřel oči. Nebyl slabota; ledacos viděl v tatínkově úpické ordinaci. Ale pohled na prázdný rukáv a zmrzačenou nohu chlapce v něm vzbudil hrůzu ze spálené rozryté země, z masakru, který se dennodenně odehrává na všech bojištích Evropy. Vzpomněl na otce, jak se zničený vracíval z pražského lazaretu, utrmácený a nešťastný, že nemůže těm trpícím chudákům pomoci víc, než by chtěl a než pomoci mohl.

Chlapec pustil nohavici a řekl: – Kdo tam nebyl, pane, nedovede si představit, co to je válka. Ale to už ani není válka. To jsou jatky. Jatky na lidi. Vedli nás jako na porážku a nebylo kam se schovat. Troubili k útoku, já jel na koni a najednou fííít...! Něco mne uhodilo, v tu ránu jsem byl pod koněm a jen bolest a bolest mne rvala, kuň letěl dál a ostatní koně taky letěli dál a z břich jim visela střeva a táhli je po zemi a tancovali na zadních nohách ty koně a pak... už nic nevím, nic. Vzlykl, opřel se o berli a tiše plakal.

Na Čapka dolehla hrůza. Dovedl chlapce do zámku a předal ho komorníkovi, ale nešel k Prokopovi, ani do svého pokoje, chodil parkem, aby se uklidnil.

A teď si na něj vzpomněl, když hrabě znovu začal o Angličanech a jejich technice. Starému leželo v hlavě těch dvanáct samohybů na kovových pásech, které prý nikdo nezastaví, ani sebeprudší palba pušek. Měly vysunuté hlavně jako děla, střílely do zákopů, řítily se nezadržitelně vpřed a vnášely do vysunutých německých linií hrůzu a zmatek. Angličané imponovali hraběti svou silou a důvtipem; zatímco ještě v březnu s nadšením hovořil o ruském caru Mikuláši II. jako o možném českém panovníkovi, po jeho abdikaci, kdy padla naděje, že by ještě někdy rod Romanovců zasedl na český trůn, nenápadně přesedlal na anglického krále Jiřího. Čapek poznal tu změnu v polovině července, kdy pronikly na zámek první zvěsti o zborovské bitvě. Dozvěděli se o ní nejprve z nervózních zpráv v tisku, ale později přicházely určitější zprávy přímo z Plzně. Přijel s nimi manětínský fořt. Vykládal, že v Haliči, u jakéhosi Zborova, na kótě 391, padla do ruského zajetí valná část plzeňského 35. pluku i celý pluk jindřichohradecký s velkým množstvím oficírů a že tam bojovala nová Československá brigáda, která letěla v neuvěřitelném trysku do nepřátelských pozic a v boji na bajonety zlikvidovala rakousko-uherské divize, takže celý uherský 86. pluk vzal nohy na ramena a nestačil utíkat.

To vše bylo úžasné a povzbuzující. Čapek sebral noviny a běžel za Šimlem. Ale důchodní již věděl. Potutelně se usmál do vousů, vytáhl mapu a zabodl dlouhý ukazovák do namalovaného červeného kroužku. – Vidíte? tady to je! Přiletěl s tím ke mně novodvorský Hybš, jestli prý už víme. Asi to měl od manětínského fořta. Oni páni ledacos vědí, co ještě my nevíme.

Toho dne spolu se Šimlem poprvé připili na české vítězství. – Poslyšte, já tu něco mám, řekl důchodní. Vám to ukážu, pane doktore, vám ano. Kdoví, kdo to mohl propašovat až sem, do Čech, ale ať se ta básnička sem dostala, jak chtěla, asi vystihuje pravou situaci. Chvilí hledal po kapsách, až vytáhl složený kus papíru, posadil se na roh stolu a začal tiše číst:

Píseň zběhova.⁶

*Já krutě cítil tíži rabských pout
a v cizích službách nechtěl zahynout,
a proto, kdy se ztišila bouř děl,
já k nepříteli odhodlaně spěl.*

*Tu mužík vousatý a dobrácký mne jal.
Jej zabít veleli – a já ho miloval.
Jej zabít veleli – já toužil jíti s ním,
a jak dítě rád byl jeho vítězstvím.*

*Já krutě cítil tíži rabských pout,
chtěl na bratrské hrudi spočinout,
chtěl uviděti svatou ruskou zem
a do vlasti se vrátit vítězem.*

6 Oldřich Zemek: Hlas krve, Dokumenty naší národní revoluce, roč. I., Praha, 1928.

*Když mužík vousatý a dobrácký mne jal,
zbraň, kterou dal mi věrolomný král,
jsem odevzdal a budoucnosti vstříc
šel s nadějí a jasem zřítelnic.*

– Pane důchodní, tahle bitva u Zborova vejde do dějin, řekl Čapek. Tam jsme obnovili naši vojenskou slávu. Tu básničku dobře schovejte. S chutí se napil a dal si znovu nalít, neboť tohle vítězství stálo za převelikou radost.

– Naši, jak mohou, jdou do zajetí a tvoří české pluky. Nu, uvidíme, co bude dál, doufejme, že to už dlouho nepotrvá, vzdychal Šiml a vsunul báseň do portfeje. Za ni by byl Terežín, co?

– Ne, za ni by byl prach a olovo, usmál se Čapek. Proto se neračte moc chlubit. Vdov a sirotek už máme dost!

To vše si znovu připomněl, když předčítal noviny a hrabě neklidně kulhal salómem: – Bylo pozorováno, že vlna za vlnou bez překážky postupuje. Naši letci nemohou konstatovati, kde se běrou a shromažďují. Po zevrubném pozorování z balónu ukázalo se, že útočné ruské vojsko se shromažďuje v zákopech.

Hrabě se zastavil, klapot hole ustal. Pak se celým tělem obrátil na Čapka: – Jak myslíte, že ještě dlouho potrvá válka, doktore?

Odložil noviny a krátce se zamyslel. Snažil se rozpomenout na všechno, co četl včera, především, před týdnem, co se odehrálo od března, kdy přišel k Lažanským. Zprávy v Národních listech nebyly valné, ale přece jen mezi řádky... I když noviny mlčely, proslýchalo se, že v lednu mocnosti Dohody se Spojenými státy naznačily, jakým způsobem si představují další organizaci a vývoj Rakouska-Uherska a v nótě Ústředním mocnostem, to je zejména Vídni a Berlínu, již požadovaly „osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čechoslováků z cizí nadvlády,“ i když prý chtějí zachovat předválečný státoprávní status quo.

Přejel dlaní čelo. – Těžko říci, hrabě, řekl. Půl roku je málo, nejspíše tak rok. Rakouská armáda, vlastně vrchní velení, se domnívá, že má ještě hodně dechu. Boje se táhnou i na západní frontě i na jihu, ve válce je Amerika a ta ke všemu zahájila blokádu.

Hrabě zavrčel: – Das ist alles?

– Ne, to není všechno. Němci dělají paseku, odpověděl. V minulých dnech potopili Angličanům šestatřicet tisíc tun. Parník Ultonia a taliánský Zeus šly ke dnu, ale za to byli Němci také bití; z jednoho oddílu, což je deset lodí, se jim do přístavu vrátily jen čtyři.

Hrabě zaluskal prsty zdravé ruky a pak, jako by se dlouho na otázku připravoval, jako by čekal na příležitost, až ji bude moci vyslovit, vystřelil: – Co vy říkáte anglickému králi, doktore? Na český trůn nesmí přijít ledakdo. Škoda, že už nežít potomek von Lucemburk. A když žádný z té krev, je tu dobrý rod královna Viktorie. Domluvil, klepl holí do parket.

Čapek vytřeštil oči. – Anglický král Jiří!? Ale hrabě...!

Comte svažtil čelo a zle na něho pohlédl. – Vy myslet, že by nemohla být Jiří český král? Koho ony myslet?!

– Věřím na republiku, utrousil. Ostatně nemáme s rodem anglického krále nic společného. A navíc – monarchie dožijí.

To bylo nečekané a rebelantské pro starého feudála. Vypoulič na Čapka pomněnkové oči a škubl rameny. – Chcete snad říci, pane, že dožije i šlechta? Hlas se mu rozčilením chvěl, bylo v něm zděšení i strach i špatně skrývaný smutek. Jako Čech věřil a přál si pád Rakouska. Ale bál se věcí, které budou tento pád provázet, bál se, aby tím pádem nebyl zasažen i jeho rod, a proto vášnivě odporoval všem, kteří se odvážili vyslovit odlišný názor.

Čapek jej nechtěl dráždit, byl starý a nemocný. Ale zároveň jej nechtěl utvrzovat v bláhové naději. Nebylo přece vůbec důležité, co si comte myslí a přeje, ale bude důležité, aby v době, až věci státní nezávislosti dozrají, dostaly správný směr a podobu.

Složil noviny do úhledného obdélníku a usmál se. – Ale hrabě! Já si jen myslím, že česká šlechta už splnila svou historickou úlohu. Musíme být přece moderní.

Hrabě zplihl. Kdyby mu tohle řekl někdo jiný, hádal by se. Tloukl by holí do parket, žlučovitý a zlý v odporu, laskavý k těm, kteří jsou ochotni uznávat i ve dvacátém století jeho feudální svrchovanost. Ale ten vzdělaný člověk... ten filozof...! Opřel se o hůl, dokulhal ke křeslu a těžce usedl. – Tak přece věříte, že dožije, tak přece... My, česká šlechta! A kdo tedy, ha? Koho ony tedy myslela za panovnyk, doktore? Snad Rašín? Nebo ten... ten Kramář? Dostali z Vídně milost, jsou aus dem Kriminal...

Čapek mlčel. Uvědomil si, jak velice je comte zahleděn do starých zákonů své společnosti, ale nechtěl mu ustoupit, nemohl mu dát za pravdu. Snad za půl roku, snad za rok by se dožil těžšího zklamání. Pokrčil rameny.

– Nevím, hrabě. Snad by to mohl být Rašín. Hodně se také mluví o Jiráskovi, že by mohl být prezidentem. Jisté je, že nás čekají veliké dějinné události.

Ale hrabě jako by neslyšel. – Was? Ji-ra-sek? Ten Schriftsteller? Ne, doktore! My, česky šlechta, se postarat o krále. Proto musíme studovat, abychom byli k něčemu v česky říši. I můj syn proto studovat, pane...!

Vstal s nezvyklou mrštností z křesla a jako generál, kterému právě pověděli o prohrané bitvě, vykulhal ze salónu.

Čapek osaměl. Bylo po dobré náladě. Věděl, co bude následovat; hrabě se bude škaredit a bude jej přehlížet, dost možná, že ho i propustí. Ale vzápětí tu myšlenku zavrhl: Prokopa by neměl kdo učit. Ale nezlobil by se, kdyby věci tak dopadly. Místo sice ještě nemá, Zemské muzeum ho chce zaměstnat až na podzim, ale nějak by se už protloukl. Zatím by psal. A hlavně by překládal francouzskou poezii. Když sem odjížděl, skládal mnoho nadějí do poklidných večerů v téhle zapadlé krajině. Nic z toho se nesplnilo. Byl nabit

energií, cítil, že se mu v hlavě líhne tisíce tvůrčích myšlenek, byl to hotový proud, ponorná řeka bůhví odkud přicházející. Ale poklid venkovského sídla byl pokojný jen napohled. Hlídat Prokopa, učit Prokopa, pětkrát, desetkrát opakovat jedno a totéž, aby si chlapec, posedlý nechutí k učení, zapamatoval alespoň to podstatné. Nekonečné partie šachu. A úmorné předcítání novin. Projížd'ky kočárem. Ty byly nejpříjemnější povinností vychovatele. Lesklý kočár hrčel prašnou silnicí nejčastěji k Čichořici. Když projížděli náměstím, téměř pokaždé vzpomněl na Úpici. Tam továrnické panstvo také jezdilo v kočárech a jejich koně měli hebkou, jemnou srst, leskla se jim na bocích a krku a on stál na chodníku, pusu dokořán, a vždy si myslel, že ti krásní koně jsou naviksovaní jako tatínkovy boty. A nyní také jezdí v naleštěném kočáře s měkkými sedadly, s naviksovaným párem čistokrevných vraníků; kočár pod náměstím přehrcí úzký most se sochami světců, proletí dlouhou ulicí k mlýnu a zmizí v zákrutu cesty pod strmou stěnou tmavomodré břidlice. Večer je poznamenán náročným ceremoniálem u hraběcího stolu. Nejdřív do jídelny vpluje Lucie, pak vkulhá hrabě a za ním se vklátí Prokop. Tepané lampy září a v jejich mihotavém světle a stínu poletují Marie s Milkou. Nehihňají se do dlaní, jak to činí na dvoře pod lípou. Mají tmavé, až ke kotníkům dlouhé šaty, bílé vyšíváné zástěry jim vlají kolem boků, a když se nakloní k hraběti, mají sklopené oči a nemihne jim tváří ani stín úsměvu. Adolf úzkostně střeží hraběte. Stojí za jeho zády, upraví mu na krku ubrousek, podá to a ono a pak čeká, až stařec povečeří. Prokop se vrtá v talíři a mlaská, zatímco Lucie dělá výhruzné oči, ale Prokop na všechno kašle a honí po talíři kousky knedlíku a masa. Pak se tepané lampy rozletí po zámku. Plují tmavými chodbami mezi parožími a starými zbraněmi jako přízraky, aby na malou chvíli ozářily zámecké salóny a pokojíky vychovatelů. – Petrolej vy nedostat, doktore, řekl mu hrabě a jeho hlas byl suchý a strohý. Pokrčil rameny. Tak si ho nechte, hrabě, když je na příděl, pomyslel si. Nějak si pomůžu!

S psaním tedy nebylo nic ani po večerech, jen občas a zdaleka ne tak, jak by chtěl, mohl překládat. Když se setmí, bloudí parkem. Za jasných nocí v plném létě se mu zdá ještě krásnější než za dne. Břízy a duby se stříbrně lesknou, palouky pod zámek jsou plné bílých par. V jezírku tiše šumí voda. Na hladině plují široké listy leknínů, pod smuteční vrbou krasavicí v malé budce spí labuť. Plný neklidu spěchá do zámku, rozsvítí tenký knůtek svíčky, vezme pero do ruky a otevře slovník.

*„Kde vzniká,“ děla jste, „ta vaše divná trýzeň,
jež stoupá jako moře v černém úskalí?“
– Když naše srdce jednou skončilo svou sklizeň,
pak žít je zlo! Tot' taj, jež všichni poznali.⁷*

Baudelairovy verše. A jemu se zatím tak málo podařilo pracovat! Právě pro tu trýzeň těla i duše.

Pootevřenými dveřmi vklouzl do salónu Prokopův Fritz, očichal nábytek, obešel Čapka ze všech stran a položil mu hlavu do klína. Čapek ho podrbl za ušima a vstal. Ne, to není život pro mne, myslel si. Tady bych nemohl žít. Zbláznil bych se, kdybych měl zůstat v tom. Ale zatím musíš trpět, člověče, neboť jiní také trpí a nesou hrdinně svůj přisouzený osud. Byl přesvědčen, že události pomalu dozrávají. Ale než dozrají, snad za půl roku, za rok, musí v tom bludném kruhu žít a čekat a doufat, že země, nad kterou již svítá, přijme i jej ke své obrodě.

* * *

Komorník Adolf sňal ze zdi koženou paličku a zlehka jí udeřil do kovového disku; temně vibrující zvuk se odrazil od vysokých bílých zdí chodby a naplnil všechny prostory zámku.

7 Charles Baudelaire: Semper Eadem (Les Fleurs du Mal).

Zvuk gongu zalétl i do Čapkova pokoje. Čapek si oblékl černé listrové sako a pohlédl na vysoké stojací hodiny; bylo přesně půl deváté.

Také Foustka vstal z Čapkova prosezeného fotelu s vrzajícími péry a protáhl se. Chodíval v podvečer za Čapkem a pak spolu čekali na úder gongu, znamení, že bude večere a že je třeba se shromáždit před jídelnou a vyčkat příchod hraběte a že je to všechno třeba činit přesně, nemá-li se majorátní pán rozčilit a křičet, že jeho jídelna nény holubnyk.

Foustku pozdní hodina rozladřovala. – Trochu dlouho na večerní dlabenec, nezdá se ti, Karle? řekl nespokojeně hned po svém příjezdu na zámek. Já jsem zvyklý večeret v sedm. Žaludek mi vyvádí divy.

Usmál se a pokrčil rameny. – Já už si zvykl, ale dával Foustkovi za pravdu, neboť i jemu po odpolední svačině vytrávil a hraběcí zvyk považoval za zbytečné mrhání drahocenným večerním časem, neboť mohl mezitím udělat spoustu své práce.

Stmívalo se, sotva viděli na schody. U kaple hořelo věčné světlo; rudý plamínek v průvanu schodiště skomíravě blikal a vrhal na bílou stěnu rubínový stín. Foustka se tiše zasmál. – Máš to tu komplet, Karle. Z jedné strany hraběnku, z druhé strany hraběte – takhle ještě nějaký bezhlavý rytíř kdyby šel sehnat... – Co není, může být, řekl. V té tmě, člověče... Ani bych se nedivil, kdyby si tu někdo srazil hlavu. Hned zítra řeknu Mařence o svíčku. Ať nám nějakou ukradne.

Mařenka Štenglová, jedno z nejhezčích a nejchytřejších zámeckých děvčat, byla pravou oporou obou vychovatelů, starala se jim o mládenecké pokojíky a snažila se nevlídnost příbytku zpříjemnit alespoň kytičkou květů nebo obrázkem, který bůhví kde vyhrabala a pověsila na holou stěnu místnosti, vtloukajíc skobu do cihlové zdi podpatkem vlastní boty. Mívali často na stole vázu s šeříkem nebo alespoň hrst kopretin, jak je stačila natrhat na louce za zámeckým parkem, neboť narcisy a tulipány z hraběcích záhonů bylo zakázáno řezat, ty patřily jen na panský stůl.

V pokojíku u Čapka brzy postřehla, že cosi píše. Nacházela na jeho nočním stolku čtvrtky papíru s nějakými verši a snažila se rozluštit jeho drobné písmo, těsnané do hustých řádků; nebyla z nich moudrá; verše byly mnohdy stejné, jindy se text měnil a mnoho škrtačků svědčilo o úporném hledání a práci. Jednou našla v koši i kus zmačkaného papíru s jakousi povídkou. Luštila ji, sedíc na bobku vedle smetáku a hadru, ale povídka neměla začátek ani konec a Mařenka ji zklamaně hodila do kamen. Věděla, že Čapek píše. Kdosi řekl, že prý mu už dávno vyšla knížka, ale ve své fantazii si představovala spisovatele a básníka přece jen jinak, trochu s rozevlátými vlasy, zasněného a krásného. Čapka zasněného ještě nikdy neviděla. Leda večer v parku, když šel sám a sám, ruce za zády a trochu nakloněn, tu a tam se zastavil a odhrnul botou nebo holí ulomenou větvičku nebo kamínek, ale ani tehdy ho nenapadlo, aby se zasněně díval do dálky. A krásný také nebyl. Měl silné rty, ulíznuté vlasy a vzadu na hlavě štětičku, trčela mu bojovně vzhůru – co se jen nasmály s Milkou, Aničkou a Růženou, div neupustily talíře, když se mu houpala v průvanu schodiště. Ale smály se jen potají, aby nevěděl; byl na ně hodný, všechny je zdravil, on, doktor, zatímco každý jiný po nich jen ohrnul nos.

Později Mařenka nacházela v jeho pokoji i oharky malých svíček a jednou smetla i hrst rozsypané soli. Omluvně a rozpačitě přešlapoval, když se ho ptala, proč solí koberec, a pak jí prozradil, že sype sůl kolem knotu svíčky, aby hořela pomaleji. Od té doby měl vyhráno. Bystrá dívenka, když dolévala v hraběcích pokojích a na chodbách zámku stříbrné lampy petrolejem, nedolila je až po hrdlo a ušetřený petrolej mu tajně přinesla pod zástěrou.

Byl dojat její pozorností, chtěl jí děkovat, ale ona položila prst na ústa a významně pohlédla na spojovací dveře. – Nikomu ani slovo, pane doktore, nepřejte si vidět, jak by hrabě řádl. Přinesu vám na okno pokrývku, aby nikdo neviděl, že svítíte.

– Ale vždyť já stejně svítím, namítl, ale jen zatřepala rukou.
– Petrolejovou lampu poznají, má jasnější světlo. To byste nevěřil, co všechno se hrabě dozví. On ví všechno, i jak dlouho pan Šiml vysedává v kanceláři a jak dlouho svítí. Hned mu vzkázal, aby všechnu práci stačil udělat ve dne, že v noci slušní lidé spějí. Přitom má petroleje sudy. Až bude Kheil chystat na vyjížděku kočár, jen se podívejte do kočárny, tam uvidíte...

Mařenka ovšem pomáhala i Foustkovi. Vysoký štíhlý mladík s bujnou světlou kšticí vlasů se jí líbil. Třebaže byl téměř hotovým lékařem, byli s Čapkem jediní, kteří zdravili i nejníže postavené panské služebníky. – Vidíš tu jejich pokoru? řekl jednou Čapek medikovi. Člověče, co všechno dovede bída z lidí udělat, vědí, že by lepší místo nesehnali. A přitom potřebují jen jedno – dozvědět se, že nejsou o nic méně než jejich panstvo – hned by se jim spravilo sebevědomí. Také se oba jaksepatří vyděsili, když jim Mařenka oznámila, že je zvykem pánů nechávat večer obuv na chodbě a že by to pan doktor i pan Foustka měli také dělat; stačí prý boty postavit za dveře pokoje a ráno jsou vyčištěné.

Čapek zrudl až po uši, Foustka se svalil do fotelu tak mohutně, až péra při samé podlaze zakvílela, a rozchechtal se na celé kolo. – No tohle, no tohle, to se vám povedlo, slečno Mařenko! Kadle, zuj perka! Mařenka bude pucovat! vyrážel ze sebe uprostřed smíchu a tloukl pěstí do vypelichaného opěradla.

– Já bych prosil ještě utřít nos, nesmělým hláskem prohlásil Čapek a ramena se mu chvěla drobným trhavým smíchem.

Nevěděla si s nimi rady, nakonec se také smála a utekla.

Rovněž medik svítil ve svém pokoji malými svíčkami, které rychle dohořely. Jednou si všiml v hraběcí knihovně tlustých těžkých voskovic v křišťálových svícnech a s gestem suveréna jich několik sebral. Komorník Adolf byl pohoršen. Ustrašeně oznámil hraběti neslýchanost, jaké se hraběcímu domu dostalo, a ujistil Vladího, že zloděje vypátrá.

– Je zle, za chvíli k vám přijde Adolf, vletěla druhý den k Foustkovi Mařenka. Honem ty svíčky schovejte!

Popadl voskovice a uháněl k Čapkovi. – Jdou po mně, sakramenti, asi vypadám nestoudně. Tvá poctivá vizáž a titul mi budiž záštitou, vašnosto. Nevrazíme to do fotelu? Ale ne, abys do něho sedl! To bych měl po světlu věčném! A vytahoval zpod kabátu jednu svíci po druhé, všechny jako dětské paže. Dejme tomu, že každá mi vydrží čtrnáct dní, to máme deset neděl, a právě tak dlouho tu chci zůstat, ani o chlup víc. Ty tu chceš trčet do zimy?

Cpali svíce proděravělým potahem křesla mezi vycpávku a péra a pokukovali po Mařence, která stála ve dveřích a hlídala, zda si to Adolf nenamíří i do Čapkova pokoje. Mýlila se; Čapka komorník nepodezíral ani jediným mrknutím bdělého oka, zato si umínil požádat Lucii, aby prohlédla prádelník a postel mladého pána, který má zajisté za lubem nějaká alotria a potřebuje k jejich páchání právě počet ztracených voskovic.

Když Foustka s Čapkem došli k jídelně, čekala na chodbě již Lucie Lemoine a po schodech zvolna sestupoval polochromý hrabě, opřen z jedné strany o Prokopa, z druhé o Adolfa, nemocnou nohu v ohromné kostkované bačkoře. Dokulhal k vysokým dveřím s rodovým erbem, obřadně je otevřel a galantně pokynul Lucii. – Mademoiselle? Když vplula s mírnou úklonou hlavy do jídelny, vkulhal za ní, pak se vklátil Prokop a nakonec oni dva a komorník v nažehlené, velkými stříbrnými knoflíky zdobené livreji.

Nedali si nikdy ujít tuhle podívanou. Byly jim k smíchu vzájemné poklony a přehnané zdvořilosti, které přežívaly v zapadlém hornatém kraji z doby feudalismu až do dvacátého věku, nicméně bavili se pohledem na špalír zámeckých děvčat s komornou Elzou, jak seřazeny v jídelně do dvojstupu úklonou vítají laskavého mana. Slavnostní, každodenní ceremoniál nad bohatě prostřenými stoly nepoznamenanými válkou. Foustku napadlo, jak by asi vypadalo stolování, kdyby se vyprázdnily hraběcí spižírny a na každého člena

rodiny se nedostalo nic víc než tenký krajíček kukuřičného chleba. Sdělil své úvahy Čapkovi. Usmál se. – Ty si myslíš, že by přestal tenhle tyátr? Ba ne, člověče. Ještě by se znásobil; kůrčičky by se nesly na stříbrné míse a my dva bychom u toho asistovali.

Hraběcí defilé přešlo, rota sloužících se spojila v průvod; uzavíral ho Adolf, aby si vzápětí stoupl za vysokou vyřezávanou židli, na niž opatrně usedl starý comte Vladi. Po jeho pravici se usadila Lucie, z druhé strany Prokop a naproti nim Čapek s Foustkou, aby na sebe navzájem viděli a aby byla místa u stolu symetricky obsazena. Zámecké služtičky se mezitím rozlétly jídelnou jako hejno bělásků, dlouhé bílé zástěry jim vlály kolem boků a tváří jim nemihl ani stín úsměvu.

– Jak za Lomikara, napadlo Čapka a spiklenecky mrkl na Mařenku. Všimla si jeho pohledu a s němým povzdechem pohlédla k ozářenému stropu. I jí tedy byl ceremoniál k smíchu, možná že by nejraději strhla ze sebe vyšívanou zástěru i bílou stuhu z vlasů, místo černých upnutých šatů na sebe hodila obyčejnou kazajku a běžela kamsi za humna okopávat brambory nebo řepu, jen nebýt zde, nebýt tou podivnou součástí dávného ritu nad prostřeným stolem.

– Račte mi dát ještě kousek, víš? rachotil hrabě a cenil zuby na Adolfa, zatímco Foustka už předem střežil vyhlédnutý kousek masa a trnul, zda mu ho někdo před nosem nesebere. – Když už tu musím být, ať se mám aspoň dobře, špitl Čapkovi a dával okatě najevo svou převahu v dobré chuti. Jen aby pozlobil Lucii, snažil se vždy vylovit z mísy největší kousky knedlíků, které si vydatně mastil nebo poléval omáčkou. Sykala nevolí a mračila se, což veselého medika provokovalo ještě k větší zlomyslnosti a tichému odboji. Nesnášeli se příliš od prvního setkání. Zatímco Čapek v zámecké knihovně stoupl u Lucie v ceně, Foustku považovala za nevychovaného mladíka a častovala ho ve dnech nevlídné nálady nesmyslnými návrhy na Prokopovu výchovu.

– Nou plus ultra galimatyáš, vzdychl Čapek, když i do jeho programu výuky vsunula ve své úloze hospodyně nějakou nesmyslnost a on se jí musel podřídít.

Zato medik s výsměšným pohledem ocelově modrých očí jí povýšeně přitakával: – Oui, mademoiselle, oui, oui. Vycítila osten a mračila se, neboť Foustkova chladná zdvořilost ji pokořovala. Mstila se mu tedy aspoň u stolu. Vrhala zuřivé pohledy do medikova plného talíře, což kvitoval s úsměvem a převahou člověka, který ví, co chce, a ani ho nenapadne dělat si, v tak mimořádně vážné době, nějaké násilí.

Pořad večera byl vždy stejný; hrabě dloubl do večere a odkulhal, Prokop se povrtal v jídle a odložil příbor, mrkaje po dveřích, aby mohl v nestřežené chvíli utéci ke koňům; Lucie sledovala pohledy Prokopa a večerela s netrpělivým chvatem, zatímco oba vychovatelé pomalu a s vrcholným požitkem vychutnávali každé sousto hraběcí kuchyně. Věděli, že kromě hraběte nikdo se od stolu nevzdálí, dokud také oni nezkrčí příbory na prázdných talířích. S tichým zadostiučiněním pozorovali účinky svého počínání na Lucii i mladém hrabátku, neboť teprve pak bude možno vstát a omluvit se hraběti nebo s ním posedět nad rozehranou partii šachu nebo dámy.

Toho večera ohrozil klid večerící společnosti výbuch; do jídelny se vloudila Susi, štíhlý anglický chrt comte Vladimíra, a položila Lucii hlavu do klína. Lucie vylovila z mísy kus masa a pohlédla na Adolfa. – Už jedli psi, pane? Nemá Susi hlad?

Maso zmizelo ve špičaté psí tlamě, čenich znovu zarejdl v Luciině klíně.

– Susi je mlsná, slečno, řekl Adolf a zatlačil psa kolenem pod stůl.

Hrabě zvedl hlavu a zhluboka nadechl. – Něco tu smrdí. Prokop se zachechtal, až mu zaskočilo, smích nad talířem knedlíků potlačoval i Foustka: kdyby jen Lucie věděla, kdyby jen viděla tu rozjívenou psí smečku, jaké prováděla kousky u hromady kompostu! Zaručeně by Susi nepohladila do konce svého pobytu na zámku. Šli s Prokopem

z lesa, na rameni brokovnice a na řemínku pár mrtvých veverek, přehoupli spolu zámeckou zeď, aby se nemuseli zdržovat obcházením parku až k bráně, a skočili právě doprostřed smečky hodujících psů. Susi jim vévodila. Táhla v zubech velký pletenec vyvržených beraních střev, které tam Kheil před několika dny zakopal, a když se nenadále ocitli mezi smečkou, lekla se a letěla s nimi přes skalky a přes záhony a za ní Jerry a Hektor, Dora i Fritz, rvali jí v zuřivé chtivosti chuchvalec vnitřností od tlamy, jako by týden nejedli.

Hrabě se káravě podíval na syna a pak odsunul talíř. – Sag mir, Prokop, proč ty smála? Ty smála proto, že ten pes mít hlad?

Jindy se hrabě smál a žertoval, ale tentokrát byl mrzutý; v noze cítil šhubavou bolest, trápila jej ustavičným bodáním, jako by se měl naběhlý palec znovu otevřít a mokvat, a comte toho dne každou veselost pociťoval jako osobní křivdu.

Foustka postřehl nebezpečí, výbuch hněvu visel ve vzduchu. – Your Grace, Prokop má mnoho pěkných zážitků z dnešního dne. Postřílel mnoho veverek a u Čichořic jsme viděli lišku.

Situace byla zachráněna. Starý pán velice oceňoval střelecké schopnosti svého syna. Laskavě pohlédl na Foustku a pohladil si licousy. – Děkuji, že se tak dobře o Prokopíčka starat, pane. Až on vyrostla, tak odejít nach Afrika střílet tam Krokodile und Löwen. Pak vstal, ukázal holí na dveře jídelny, ale ještě než vykulhal, řekl komorníkovi: Herrn Foustka pšínýst eine Flasche Wein, když se tak dobře starat o můj syn. Adolf se uklonil a vzal ze stolu jednu z tepaných lamp. Nesl ji před comte jak světloňoš, usadil jej v salónu do hluboké lenošky a přikryl teplým plédem.

Čapek s Foustkou jásali; toho večera šachy nebudou, nebude ani předčítání románu, jehož obsah byl značně nudný. Mají zbytek večera pro sebe. Mohou cokoliv. Zastříit okna a psát nebo se toulat parkem nebo vyjít do ulic městečka, celé je projít a pak se vracet podél starých hradeb zpět do zámku, mohou také poškádlit Lucii třeba tím, že jí zhasnou blikavé světélko na chodbě k jejímu pokoji,

ona se bojí tmy. S největší pravděpodobností ji hrabě zaměstná na celý zbytek večera a bude chtít, aby mu vyprávěla něco ze svého života na francouzském venkově a v Paříži. Vždy celá zjihla, přisedla k starci, drobné ruce v klíně, a zpěvavou mateřštinou vyprávěla vždy znovu již dávno známé děje.

– Víš, co by ta ženská ze všeho nejvíc potřebovala? řekl Čapek Foustkovi, když jednou sledoval její radost, že může Vladimu povědět něco o své Francii. Ta nepotřebuje nic jiného než vrátit se domů. Já ti řeknu, člověče, domov, to je taková neviditelná pupeční šňůra, bez ní se nedá žít, jen vegetovat a být protivný sám sobě.

Tentokrát se oba mylili, hrabě netoužil po dýchánku s Lucií, nechtěl nic, vůbec nic než klid, aby mohl přemýšlet. V posledních dnech jej nemoc značně vyčerpala, navíc – přišlo za ním mnoho lidí a každý si něco přál. Nemohl je odmítnout, všechny je přijal, zaboren do hluboké měkké lenošky, bolavou nohu na podložce. Nemohl přece porušit rodovou tradici; ti lidé byli jeho, patřili k panství jako ruka k rukavici a bylo jeho povinností se o ně starat. Jenže oni chtěli nemožné, ti lidé. Hajný Tittelbach ho prosil za syna, je prý kdesi v Rusku, a on si, blázen starý, myslí, že stačí napsat Thunovi a už ho vyreklamuje. Tja! Vyreklamovat! Nevyreklamoval ani doktora Černého, kočího Fialu a komorníka Loudu. I koně mu zrekvírovali, dva páry krásných kladrubáků, a nechali mu dvacetileté herky s vypelichanou hřívou. Ještě štěstí, že to dítě, Prokopíček, nic nepozná, že je mu jedno, na čem rajtuje. Ne, dnes nikdo nedá na jeho jméno a titul, takhle ještě na jeho jeleny a srnce!

Hrabě až sykal nevolí, když si na to vše vzpomněl, a bezděky lomozil holí, jako by jí chtěl zahnat všechny nepříjemnosti minulých dnů, které se na jeho hlavu jen valily. Znovu vzpomněl na Foustku a zaluskal prsty na komorníka. – To víno dát dobrý, Adolf. Ať se měla dobře ten mladý. Chvíli uvažoval, zda by neměl láhev vína věnovat i Čapkovi, ale pak jej napadlo, že mu ten doktůrek v minulých dnech pokazil náladu svým maroděním a že tedy počká s takovým

darem. Hladil si licousy a brumlal: Pro jeden hexenšus si lehnout. Je vidět, že nebyl na vojna, tam by mu dali hexenšus! Nicméně uznal, že šachista je výborný a že mu daruje portské, až nad ním zas vyhraje, aby ho, mladíčka, prohra tolik nebolela; je přece grand. Lažanští byli vždy velkorysí, ať tedy vidí, doktůrek, že každou bolest a nepřijemnost rád zaplatí. Zabořil hlavu do polštáře. Otevřeným oknem salónu proudil do místnosti chladný čistý vzduch, měsíční jas se mísil s matnou září petrolejky a vrhal na tapetové stěny a koberce dlouhé stíny. – Ja, tak je dobře, přemýšlel comte. On sám, pravda, už je nemocný a starý na to, aby mohl dělat ještě nějaké velké věci. Třeba další národopisnou výstavu jako před dvaadvaceti lety v Praze. Ja, to bylo slávy! A on byl v předsednictvu a řečnil, mein Gott, také řečnil. To už by dnes nemohl. Nic už by nemohl, jen krále by se chtěl dočkat, nového Jiříka z Poděbrad v novém Českém království. I peníze by dal na zlatý poklad, Vídeň všechno ukradla, a Prokopíček by mohl být poslancem v českém sněmu, jen co dostuduje, jen co udělá doktorát jako Čapek, hned bude kandidovat a on, starý otec, mu pomůže, však je poslední potomek starého českého rodu. Čapek jen straší, že nebude šlechta, kampak by se tedy poděla, ha, když žijí její potomci!?

Adolf starostlivě přešlapoval ve dveřích salónu, pak zašel za kuchařkou Mary. – Neměl bych poslat pro doktora Brehma? zeptal se jí a celý se nahrbil. Hrabě myslím blouzní. Seká holí do parket a vykřikuje něco o nějakém sněmu a že z Prokopa bude doktor.

Pokřčila rameny, ťukla se prstem do čela, pak šla a nalila starému kalíšek borovičky. – Nate! Ať vás tyhle starosti přejdou. Nemá se cpát, má jíst dietu, kterou mu vařím, a bude mu dobře. Víte, co říkal Šiml? Že neví, kde sežene další maso. Řezníci nic nemají a na vesnicích už nikdo nechce prodat ani starou slepici. Půjdem se všichni pást.

Převrátil kalíšek do sebe a spokojeně zamlaskal. Pak sebral klíče od zámeckého sklepa; netušil, jaké povyražení ta jediná darovaná

láhev portského udělá, jak velice rozdovádí oba vychovatele a zvedne z postelí i další obyvatele zámku.

* * *

Když se Čapek s Foustkou vraceli temnými chodbami zámku a komorník se neměl k tomu, aby jim přinesl slíbenou láhev vína, posmutněli a Čapka opět napadlo, že by měl psát. K té myšlence se vracel denně, stále ho znepokojovala, zvláště Vildracovy verše ho zneklidňovaly, chtěl jich přeložit co nejvíce. Měl také načrtnutou povídku; její děj se mu zrovna líhl v hlavě, přistihl se, že se jí nechává unášet, že v sobě stále potlačuje touhu vytáhnout z kapsy papír a tužku a psát, zachytit pár vět, které ho právě napadly, že na tu povídku myslí i při vyučování Prokopa.

Už chtěl dát Foustkovi dobrou noc, když za nimi pod arkádou přiklusal komorník Adolf. – Vaše portské, pane, řekl udýchaně, jako by jej honili, a obřadně podal překvapenému vychovateli láhev vína.

– A jéje! Máme dobrý truňk, Karle! Že necháme Jeho Milosti děkovat, zajásal medik a mocným plácnutím popostrčil Čapka k podjezdu. Tak! A jde se koštovat, vašnosto! A hned!

Toho večera Čapek už nepsal; vidina čerstvě popsanych stránek papíru se rozplynula v prvním doušku portského a v obdivném mručení obou obdarovaných. S počtem doušků přibývalo nejen mručení, které úměrně k počtu loků nabývalo na síle a mohutnosti, ale k desáté už přehlušilo tklivé písňe zámeckých děvčat na nádvoří pod lípou a o půl hodiny později zvedlo z noblesní postele i samotného hraběte. – Was ist den los!?! vytřeštil oči na přispěchavšího komorníka a povadlé tváře mu ještě víc poklesly. Co ony delat ty pánové?

– Pánové mají ein bisschen v hlavě, Milosti, uklonil se Adolf a pozpátku couval ke dveřím hraběcí ložnice.

– Po jedný flaška? podivil se hrabě. Unmöglich!

– Pánové zřejmě nejsou zvyklí na silné víno, Milosti, uklonil se opět Adolf v naději, že nyní už bude moci odejít a znovu se zavrtat do teplých peřin postele, odkud byl brutálně vytažen vytrvalým řinčením zvonku z hraběcí ložnice.

Hrabě kroutil hlavou. – Eine Flasche Portwein nény moc. Nedala ony tomu Foustkovi koňak?

Komorník se zhrozil a bezradně zabreptal: – Nedala, Milosti. To bylo určité portské. Z páté šteláže hned u dveří, Milosti.

Ale podezření hraběte jej přece jen zmátlo; náhle si nebyl vůbec jist, co vlastně těm dvěma mladíkům dával, zda při mdlém světle petrolejky přece jen nesáhl do vedlejšího regálu s lahvemi čtyřhvězdičkového koňaku, poslední zásilky přímo z Francie před vypuknutím války. Hrabě měl všechny láhve pečlivě spočítané a škodolibě se těšil, jak po válce, všem odpůrcům na zlost, zapije koňakem volbu českého krále a obnovu království. Roztřesen a celý nesvůj oblékal hraběte do hedvábného županu. Stařec bolestně hekal a dokulhal k oknu, pak, sekaje holí na všechny strany, zamířil na chodbu a rovnou ke dveřím Čapkova pokoje.

Z místnosti se ozýval dvojhlasý zpěv. Hrdinný tenor patřil medikovi, brumendo s poněkud falešnou notou jeho společníku. Náhle duo ustalo a změnilo se v přídušený hovor právě ve chvíli, kdy chtěl hrabě vtrhnout do pokoje a učinit přítrž nočnímu řádění těch dvou bláznů, kterým k pořádné opici stačí pár doušků vína. Ale další debata jej přivedla do hlubokých rozpaků.

– Základní částice každého mordu je ukryta zde, řečnilo brumendo s tak jasnou výslovností, jako by přednášelo v aule Klementina, a Vladi si náhle nebyl jist, komu hlas vlastně patří – zda tichému Čapkovi nebo Foustkovi.

– Je ukryta zde, každá částice mordu, pokračoval hlas s naléhavou neústupností a hlasité plesnutí potvrdilo úsudek. Pro mordýřské činy je ovšem tato jednotka portweinu příliš malá, zvláště je-li dělena dvěma, takže na kuráž bude muset být podobných jednotek

víc, pane kolego. Docházím k zajímavému úkazu: Jsou-li dvě osoby před mordem shodně napité, zvyšuje se jejich chuť k mordu o sto procent. Jsou-li různě napité, jako právě teď my, je sklon k mordu relativně vyšší u osoby více napité, což je váš případ, kolego, neboť portské je vaše, protože vás má pan hrabě rád, a nikoliv moje, kterého rád nemá, což je mi při mé hluboké lásce a náklonnosti k panu hraběti velice líto. Nicméně, kolego, snáším křivdu statečně a přeji vám, že jste si stačil přihnout poněkud víc, než jsem se k tomu dopracoval já. Ne, já vás nekárám, pane! Třebaže jste přísný abstinents. Praha daleko, nebe vysoko, i spravedlivý hřeší stokrát za den, když se mu to podaří. Ale uznejte: Mám-li tu krasavici zabít, je mi truňku zapotřebí jako rybě vody.

Tenor pisklavě oponoval: – A co v té Unionce, pane? Tam jste šel na tu krasavici jako řezník na vola! To jen potvrzuje teorii latentní formy brutality a změny kvality základní částice mordu v kvalitu úderu. Já netušil, pane, že vaše emoce pod vlivem zcela malého doušku alkoholu přerostou v tak nízké pudy, a proto chválím pana hraběte, že věnoval portské mně a nikoliv vám; kdoví, co byste vyváděl, kdyby to bylo obráceně; je zcela možné, že byste se dopustil ještě závažnějšího provinění, než je chuť mordovat. Že byste vyváděl jako Herodes nebo jako Nero. Nebo jako ten... saprlot... Babinskej. Ten taky nejdřív vymetal hospody, napohled mravný jinoch. Až zůstal u jeptišek v kapustě a v mrkvi, ha!

Hrabě nervózně škulbl licousy – nerozuměl těm dvěma ani dost málo. Jejich terminologie mu byla nesrozumitelná, a navíc, dialog nabýval na síle a divokosti. Mordů přibývalo a jejich počet se zvyšoval úměrně se šramocením hole za dveřmi pokoje. Pohlédl úkosem na komorníka. – Rozuměl on, co ty dva říkat?

Adolf pokrčil rameny. – Zdá se, že jsou namol, Milosti. A snažil se úžeji zahalit do svého širokého kaftanu, protože mu byla zima.

Stařec se nepokojně ošil a rozhodl se k ráznému jednání: zalomcoval klikou. Vlastně – chtěl jí zalomcovat, ale kupodivu, dveře

povolily ihned, jakmile se do nich opřel, takže vpadl do Čapkova pokoje tak rychle, že medik sotva stačil uskočit. Rozhlédl se místností a vyvalil oči. Foustka stál před ním se svíčkou v ruce, zahalený v prostěradle jako zjevení z jiného světa. Čapek, malou Prokopovu námořnickou čepičku na hlavě, seděl na stole vedle láhve portweinu, klátil nohama, přes ramena potrhaný pléd.

Comte rozčileně zakoktal: – Co vy tu dělat, pánové? Ich bitte euch, eine flaška nény tak moc, aby vy zbóřil kvartýr! Prokopíček už spát und alles spát, a vy dělat takový kraval jako v nejaký hampejz a mordovat se! Zbláznyli se ony snad?

Mladíci na sebe mrkli – hra se jim vyvedla, jak předpokládali. Foustka rozmáchlým gestem římského prétora hodil přes rameno cíp prostěradla a s graciózní úklonou nabídl hraběti rozvrzané a opelichané křeslo, muzejní kus Čapkova zámeckého inventáře.

– Prosíme za odpuštění, pane hrabě, zařechnil, když se mu podařilo starce vtěsnat do prastarého fotelu, aniž pomyslel na svých pět voskovic.

Hraběte cosi bolestně bodalo do hubených hýždí, snažil se vysvobodit z nepříjemného sezení, ale byl znovu vtlačen mezi voskovice a prasklá mosazná péra.

– Prosíme za prominutí, znovu opakoval medik a nabídl Adolfovi židli. Přiznáváme se, že jsme naše děkování Vaší Excelenci přehnali do poněkud větší hlučnosti, než je dobrým zvykem v tomto sídle, nicméně, hrabě, pili jsme na vaše zdraví. A poněvadž se nám do našich díků a skromných číší vína míchala tato roztomilá noční můra, jak račte vidět, vyhrožovali jsme jí poněkud příkřeji, aby dobrovolně opustila náš pokoj a neupíjela nám z číší, neb vína jest namále a do rána daleko. Medikův háv se zavlnil, Čapek se v rozpacích rozkašlal do dlaní a hrabě vycenil zuby jako raněný chrt. – Jak, prosím? Co on říkala, pane?

– Ecce homo, napadla v tom okamžiku čapka jediná myšlenka. Ecce homo! Pane Bože, ať takhle uboze nevypadám, až zestárnu,

jestli se toho dočkám, Pane Bože! Pohublá tvář starce se v nočním přitmě ještě víc propadla do stínů a vrásek a dostala tragický výraz. Adolf hodil hraběti na kolena vlněný pléd.

Čapek opatrně slezl ze stolu, sáhl po láhvi portského, naplnil sklenku vínem a naklonil se k starci. – Na vaše zdraví, hrabě. A na naše vítězství.

Hrabě přijal sklenku a vypil ji jedním douškem. Foustkovo řečnění urazilo dráčky jeho výbušnosti a znovu zatoužil vylézt z nepříjemného posezení v hranatém křesle. Zdálo se mu, že se pod ním péra lámou a drtí, cosi jej ukrutně tlačilo, ale nakonec přemohl bodavou trýzeň a teskně zavzpomínal na tiché broumovské hejtmanství, kde působil do chvíle, kdy podědil chyšské panství. Oh, Broumov, mein Gott! Oáza pokoje a klidu, kde sólo vypitá láhev vína byla jen předehrou k velkolepému veselí městské smetánky.

Hrabě přimhouřil oči a mlaskl, dávná vidina poklidného života tam daleko, v cípu severovýchodních Čech, v něm ožila a probudila alespoň na chvíli pocit mladosti. Oh, co vy o tom víte, pánové, jakou on, starý kavalír, přinesl obět, že je zde, neboť být šlechticem je závazek a veliká starost o poddané lidi a on se té povinnosti nezřekl. Mohl tam být dosud, v Broumově, nebýt Leopoldovy nešťastné smrti, ale zas by nebylo Chyší a hlavně Prokopa by asi neměl, syna, kterému chystá skvělou budoucnost.

Ochromená ruka se s námahou zvedla k Čapkovi: – Ja, vy nebejt zvyklí na chlast, pánové. Adolf, tady pan doktor taky dostat flaška, když on pít na moje zdraví a českýho krále!

Protože neřekl, zda se má ta láhev přinést hned nebo až ráno, Adolf jen pokynul hlavou v blahé naději, že teď už snad hraběte do vleče do postele a že konečně také on složí své prostydlé a uběhané nohy pod vychladlou peřinu.

* * *

Chyše měly vojenského zběha. Vynořil se prý kdesi u Vladořic, četníci jej honili až od Manětína, celé hodiny pročešávali krajinu, zlezli celý Vladař, a přece se jim ztratil. Na zámek přiběhl s tou novinou hned po ránu sám nadlesní. – Ohlaste mne ihned Jeho Milosti, řekl udýchaně komorníkovi a pak, utíraje si pot z čela a olysalé lebky, netrpělivě přecházel přijímacím salómem.

Ale hrabě příliš nespíchal s tak časnou audiencí. Tušil, že jde o nějakou nepříjemnost, s kterou si nadlesní neví rady, a proto by ji rád přesunul na hraběcí bedra. Ale ani comte nerozhodoval rád a zejména o věcech, které nepovažoval za dost užitečné a prospěšné své feudální cti. Oblékal se pomalu a pečlivě, dlouho si hladil prořídlou pěšinku vlasů a nakrucoval licousy, a teprve když uznal, že čekání už bylo dost a že už jistě nadlesního dostatečně potýral, vykulhal z ložnice: – Přejete si, milý nadlesní? Co ke mně tak sofort hnala, ha? Ono hoří snad?

Nadlesní postřehl jedovatý tón v hraběcím uvítání, nicméně hluboce se uklonil. – Milosti, na našem panství je vojenský zběh. Četníci ho hledají, sám Oberwachmeister Hübschmann mi to přišel úředně sdělit. Ale to není všechno, Milosti. Pan Oberwachmeister žádá, aby četnictvu v pátrání pomohli naši lidé. Hajní a lesní dělníci, Milosti. Co budeme dělat?

Hrabě se zamračil, takovou nepříjemnost přece jen nečekal; myslel, že některý hajný přerazil hůl o některou z žen, které chodily krást dříví do jeho lesa a že mu to jde nadlesní oznámit ještě dřív, než se mu sem přiřítí ubrečená ženská s tlupou usmrkaných dětí, které mu budou chtít líbat ruce, aby víc maminku netrestali, a on jim nakonec rozdá hrst krejcarů a Tante Huyn, ta věčná altruistka, jim pošle ranec prádla a šatů po Prokopovi. A místo toho takové nadělení! Zběha má na krku! Ne, že by snad comte takový čin obhajoval. Zběh je zběh, taková věc se trestá i v míru, natož ve válce! Ale cosi zde neklapalo a to vyvedlo starého pána z míry. Má on, člen starého českého rodu, pomáhat, aby ti lotři, ti cé ká čmucharové

toho nešťastníka chytli a poslali do pevnosti? Zběhnutí je vlastizrada a na vlastizradu není nic jiného než oprátka nebo prach a olovo! Proto se comte pohodlně uvelebil v křesle a po očku hleděl na netrpělivého fořta. – Na, a co vy řeknout, pane, tomu Hübschmannovi?

– Nechtěl jsem rozhodnout bez Vaší Milosti, řekl nadlesní. Ale vrchní velice pospíchal, šel s celou suitou četníků na Vladař, řekl jsem tedy, aby s ním hajní šli. Z dělníků nikdo, Milosti, máme na práci v lese jen baby, jak ráčí Vaše Milost vědět, muži jsou na vojně...

Nadlesní se přepočítal. Myslel, že hrabě bude souhlasit, neboť i v míru, natož ve válce, není dobré si četníky rozhněvat, a zvláště on, hrabě-rusofil, kterého Hübschmann příliš dobře zná. Ale místo souhlasného mručení se comte s nebývalou mrštností napřímil a namířil na fořta hůl, jako by ho chtěl nabodnout. – Nein! vykřikl. Nein! Moji lidé mít jinou práci než honyt einen Flüchtling! Vy měl řeknout Herrn Oberwachmeister Hübschmann, aby si ten zběh honyla sama! Hůl klesla a hrabě se dal na pochod napříč salónem a kolem stolu, aby dal jaksepatří najevo svůj nesouhlas.

Nadlesní byl zdrcen. Vypotácel se ze zámku s pocitem psa, kterému místo pochvaly, že dobře hlídal, napráskali kožich; bruče do vousů tiché nadávky, sedl do kočáru a jel pod Vladař, aby se připojil k suitě četníků a hajných.

Město se o dezertérovi dozvědělo zcela oficiálně; starý policajt ve vyrudlé modré uniformě a s bubnem na hubeném břiše zprávu všem občanům Chyší na vědomost dával právě ve chvíli, když se Čapek s Prokopem vraceli z odpolední procházky podél řeky Střely a objevili se na dolním konci náměstí.

Vyslechli starostovské varování a zákaz jakékoliv podpory člověku, který odmítl bojovat za Jeho Veličenstvo císaře, a když paličky dotancovaly na oslí kůži bubnu a policajt se s houfem kluků vydal na další pout' ulicemi města, Prokop se s účastí zeptal: – Najdou ho, doktore?

Čapek pokrčil rameny; byl by dal nevímco za to, kdyby mohl dát zápornou odpověď, ale poněmčený, nepřátelský kraj sotva ukryje vzbouřence. Pověsti o republice se množily i zde a obyvatelé nepřáli novému státoprávnímu uspořádání země, a pokud o něm mluvili, tedy jen v souvislosti s autonomií pro sudetské Němce. – Nevím, Prokope, řekl. Myslím jen, že ho chytí, jestliže neuteče jinam. Ona to není jen otázka úkrytu. Ten člověk musí také jíst a vy víte, že je dnes všude hlad, i na vesnici.

Situace byla opravdu složitá. Hlad nepostihl sice zámek a jeho obyvatele, ale postihoval čím dál víc města a nevyhnul se ani usedlostem drobných rolníků. Vzpomněl na báseň, kterou přivezl Foustka; byla tragická a plná beznaděje.

*Zase den a zas raději spát.
K snídani sousto hledat,
poslední nábytek rozštípat,
v poledne k prázdnému stolu si sedat.
Zase den vychrlil večerníky,
a tím je večere skončena, bohudíky,
zase den a zas raději spát...⁸*

Mlčky šel za Prokopem, který vylezl na kašnu a snažil se v ní vrbovým proutkem měřit hloubku vody. Z osnovy paměti mu vypukla vzpomínka na malou holčičku z nízkého domku v uličce za parkem. Jmenovala se Maryč. Namířil si to před několika dny ke klášteru postranní uličkou; za pivovarem se pralo několik dětí o mladé výhonky pampelišek. Díval se užasle, jak se hašteří a strkají a nejvíce ona, malá ještěrka se slámovými copánky nad klenutým čelem; chránila svůj košíček, a když jí jej druzí docela vyplenili, spustila ohromný nářek, tak srdceryvný, že se k ní naklonil: – Was ist denn

8 Antonín Sova: Balada o hladové smrti z roku 1917 a 1918.

los!?, co se stalo, zavolal na ostatní děti, ale ty se rozutekly, jako když střelí do vrabců.

Ze vzlyků malé Maryč pak vyrozuměl, že matka doma čeká na lupení, aby mohla uvařit večeři. Zhrozil se. Už dříve slyšel, že se lidé živí všelijak, také si všiml, že děti pod mostem a pod hradbami přelézají zámeckou zeď, nožem vydlobnou z trávy trsy pampelišek i mladých kopřiv a rychle, aby je nikdo neviděl, prchají zpět. Zmínil se o tom Fiehmannovi, chtěl vědět, proč děti láká na takové nájezdy právě zámecký park. Starý zahradník se usmál. Věděl o výpravách dětí právě tak dobře jako on a jen mávl rukou. – To máte tak, pane doktore. Ty mlíčáky ze stínu stromů jsou ausgezeichnet, víte, to je pro ně pochoutka nebo jak se to říká. Jejich mámy jim to uvaří, hodí na to vejce a je na chvíli po hladu. Špenát by do úst nevzali ti lidé, ani jinou zeleninu, ale tohle jim chutná. Mein Gott, už aby bylo po té sibirii!

Takové to tedy bylo! Hlad zachvátil zemi a vyjídal ty nejchudší talíře. Jen oni, na zámku, dosud nepocítili nouzi. Denně bylo k obědu i k večeři maso a káva se šlehačkou, i chutné chřupavé rohlíky, které pro hraběcí tabuli pekl pekař Tretscher, patrně jediné rohlíky, na které se ve třetím roce války zmohl.

Vracel se s Prokopem do zámku v tísnivé náladě. Chlapec se v parku rozhlížel na všechny strany. – Tady by ten zběh nemohl být, doktore? Tady v křoví? Nebo třeba v konírně? Že by se tam schoval u Vlasty a Emila?

Usmál se. Z Prokopa mluvila fantazie a touha po dobrodružství, snad i kus nadřazenosti po otci, který se cítil být ochráncem svých poddaných. Ale zatímco se Prokop zabýval myšlenkami, co se zběhem, objeví-li ho pod žlabem koně Emila, starý comte se po vypoklonkování nadlesního snažil zbavit chmurných myšlenek. Byl vlastně rád, že nadlesní rozhodl místo něho. Nechtělo se mu rozhodovat ve prospěch céka četnictva a tím pomáhat Habsburkům. Na druhé straně bylo obtížné žádost zamítnout, neboť vrchní

Hübschmann by bezpochyby celou věc hlásil krajskému hejtmanovi a toho si comte nechtěl podráždit. Nadlesní tedy zcela nevědomky usnadnil hraběti práci s roztínáním gordického uzlu a posílil jeho pověst neohroženého kavalíra, který by byl s to vzít pod svou ochranu i zrádce rakouského trůnu.

Nečekaná událost dostala záhy tragickou podobu a rozvlnila poklidnou hladinu města. Četníci dezertéra sice nedostali, unikl jim po příkrých lesních cestách Vladaře a nehlubokým korytem řeky Střely, zato hned druhý den po honičce, u Čichořic, pod strmou břidlicovou stěnou, bylo nalezeno mrtvé tělo člověka s roztříštěnou lebkou. Našel je tam ráno domkář Wiesner a ten pak uháněl s roztřesenými údy až na četnickou stanici na náměstí a koktavě, s mnoha zámlkami, oznámil hrůzný nález pod skalou.

Neviditelné tamtamy zapracovaly naplno; než četníci doklusali na místo neštěstí, shromáždila se kolem nešťastníka srdnatější polovina Chyší, zatímco druhá polovina, nežádostivá dramatické podívané, přešlapovala v uličkách města, shlukovala se před staženými roletami krámků a vedla řeči o totožnosti mrtvého.

Čapek s Foustkou se zprávu o neštěstí dozvěděli u snídaně. Hrabě byl již v jídelně, zuřivě kulhal kolem stolu, a sotva se objevili ve dveřích, vybafl: – Na, slyšeli oni, pánové? Pod Schillerhöhe ležet ein Mann. Já vím, že to bejt ten Flüchtling.

– Proč právě on, zaprotestoval Foustka. Bůhví kde už je, kam se mu podařilo utéci.

Stařec neodpověděl. Považoval za nedůstojné zasvěcovat toho zelenáče, toho věčného šprýmaře, kterému není nic svaté, do tajů nedávné rozmluvy s nadlesním a četníky. Lomozně se posadil a nařídil Adolfovi, aby dal ihned po snídani zapřahat.

To bylo nezvyklé a úplně mimo denní program. Čapek udiveně pohlédl k hraběti a tiše řekl: – Hrabě, neradím vám, abyste tam jezdil. To jsou samé zatracené věci. Můj otec je lékařem a já sám viděl...

Ale comte jej nenechal domluvit; škubl rameny a zarachotil: – Prokopíček zůstala s panem Foustkou a vy jít se mnou, doktore. Já musela videla, jestli ten Flüchtling nebyla můj člověk.

Čapek pochopil – záměr byl jasný: starý feudál chtěl uplatnit povinnost mana vůči svým poddaným, chtěl posedět na pomyslném trůnu a přehlédnout zástupy, které považoval za součást svého panství. Nepostřehl a snad ani nechtěl postřehnout dávné odcizení všech. Ti, kteří se osamostatnili řemesly, obchody i úzkými pruhy polí na úbočí kamenitých strání, považovali hraběcí výstřednosti za stařeckou tvrdohlavost, kterou je třeba brát s humorem, ale otevře-li se občas hraběcí dlaň k větší štědrosti, je dobré ji brát vážně.

Comte chtěl ovšem vědět víc. Chtěl vědět, zda ten mrtvý pod skalní stěnou není jedním z těch, které potkával na svých vyjížděkách po krajině, na lesních cestách a uprostřed polí a jež důvěrně a majetnický oslovoval: – Halt! Wer bist du? Pak s takovým člověkem pohovořil, vyptal se na členy rodiny, které neznal, a nakonec vytáhl zlatku. Jeho vztah k lidem byl familiární a Čapek si byl jist, bude-li ten mrtvý z jeho panství, zahrne vídeňský dvůr a celou monarchii novým prokletím a vystrojí nešťastníkovi náramný funus – jestliže to ovšem úřady dovolí. Nicméně chtěl hraběti zabránit v drastické podívané; stačilo, že se jednou Prokop řízl do prstu, a comte div nespadol ze židle a pak ho posedla taková migréna, že dva dny nevstal z postele.

Ale věci dopadly přece jen jinak, než očekával. Mrtvý ležel pod nejstrmější stěnou skály přikryt chvojím a suita četníků a hajných pečlivě odháněla každého, kdo se k němu chtěl zvědavě přiblížit.

Když přijeli k místu neštěstí, hrabě si nasadil cvikr, pohlédl na skálu a náhle ho přešla chuť identifikovat mrtvého; nechal zastavit v uctivé vzdálenosti na kraji silnice a z kočáru ani neslezl. Zato velitel četníků Hübschmann, malý obtloustlý človíček, srazil u kočáru paty a zasalutoval, pak hraběti vysvětlil, že ten člověk patrně spadol ze skály nešťastnou náhodou a že bude muset pátrat po jeho to-

tožnosti, protože nikdo z četníků ani hajných ho nezná a nikdy ho neviděli, a podle prádla a pěkně vyšitých monogramů lze soudit, že jde asi o městského člověka, který nahoře na skalách bůhvíco pohledával.

Přes veškerou dramaticčnost chvíle se oběma ulevilo; z hraběte spadla tíha domnělé odpovědnosti a byl vůči neznámému cizinci bez závazků, Čapek postřehl novou perspektivu vývoje. Dosud se ve válce přebíhalo na opačnou stranu fronty; nyní lidé začínají utíkat i z kasáren. Bezhlavě sice a nahodile, ale již sám fakt, že se v poslední době dezerce množily, dal tušit, že armáda je v rozkladu a lidé odmítají za Rakousko bojovat. Bylo mu neznámého člověka líto. Byl mladý? Starší? Bůhvíjak dlouho unikal rekrutýrce, aby potom jako štvanec bloudil neznámou krajinou, hladový, nevyspalý, promoklý, horečné sny v ochořelé hlavě. Bůhví, kudy jej hnala suita četníků, kteří mu byli v patách jako ohaři, jako smečka zdivočelých psů hnali jej vzhůru na Vladař a zas do údolí a znovu vzhůru po hladkých břidlicových skalách. Smekl se a spadl, jak tvrdí vrchní? Nebo v náhlé letargii a hrůze sáhl do černé hloubky, aby jej nedostali živého? Bud' jak bud', byl zmařen lidský život a Čapkův smutek se umocnil do beznaděje. Začal se opět zabývat myšlenkou na román. V podvědomí cítil, že ho jednou musí napsat, něco zcela nového, třeba fantastického. Nedovedl si zatím ujasnit jeho děj, ale cosi neznámého v něm bobtnalo a zrálo, věděl, že ho napíše stůj co stůj a že to musí být román protiválečný a zároveň varovný, neboť není možné žít uprostřed hrůzy, neštěstí a hladu, dívat se na zmrzačené a zabitě, vidět děti s nadmutými bříšký, vídat vychrtlé stíny starců a stařen u zámeckých vrat, hrozit se plynů, kanónů a tanků. Zatím je dvanáct těch nových kovových oblud. Jedou a jedou a nic je nezadrží, ale nepotrvá dlouho a vyrobí se jich sto, pět set, tisíce, a ty tisíce zahltí zemi a ovládnou svět, ale lidský mozek se nespokojí s malými obludami, vymyslí na sebe ještě větší a strašnější obludy, jednou rozbije i atom, který zahubí všechno, všechno: rozštípne zemi mocí ohňovou a Země bude zas nevlídná

a pustá jako za prvotního stvoření světa a nezůstane nic než stín nad vodami oceánu, nic než vyhořelá hmota.

Vrátil se do svého pokojíku a zamkl předsíňku, aby jej nikdo nerušil. Pak vytáhl ze stolu hraničku nařezaných čtvrtek papíru, vyzkoušel na okraji novin pero a krátce se zamysel.

Na lesklé ploše papíru se objevil drobný nadpis: Hora.

* * *

Když se den propadal do tmavomodrého šera a větvemi mohutných stromů stříbrně zářil měsíc, byl zámecký park nejkrásnější. Ticho a nesmírný klid nerušilo ani zapípání ptáka v křoví, syrová vůně země se mísila s vůní květů a trav a na palouku pod zámkem se vznášel lehký opar mlhy.

Tehdy měl park nejraději; dokud se úplně nesetmělo, rozeznal i druhy květin na záhonech i skalničky podél cest i keře s visačkami, vzácné rododendrony; kdykoliv šel kolem nich, přemýšlel, jak jen mohly růst v té mazlavé žlutce, jaké zázraky tu vlastně provádí ten malý človíček s fajfkou v zubech, ustaraný zahradník, který by ryl záhony třeba vlastním nosem, kdyby motyk, rýčů a všelijakého zahradnického nářadí nebylo. Jednou se zastavil u záhonu velkokvětých kopretin. Kvetly žlutě, bíle i lososově, jejich olistění bylo kopinaté, jen v pražských zahradách takové viděl.

– Pan doktor rozumí květinám? překvapil jej Fiehmann otázkou, když si je prohlížel, a Čapka napadlo, že ho starý zahradník sleduje a že se asi těší z jeho zájmu; od hraběte pochvalu jistě ani nečekal.

Usmál se na zahradníka a přikývl. Fiehmann se rozzářil, vyndal z kapsy modré zástěry fajfku s měchuřinkou tabáku a horlivě ji nacpával. – To jsou velkokvěté kopretiny. Chrysanthemum leucanthemum maximum, pane, také se jim říká Pyrethrum, a jestli pana doktora zajímá, jsou tu i vzácné tulipány La Tulipe Noire, kdysi se za cibulky platilo zlatem.

Slíbil, že za ním přijde do skleníku, že se už za ním dávno chystá, slyšel, že právě kvete vzácná žlutá růže a spousta kaktusů, že hrabě má sbírku.

– Ano, ano, pane, jen přijďte, potěšíte mne a potěšíte sebe, těším se na vaši návštěvu, řekl a už zas uháněl, před sebou smečku zámeckých psů.

Díval se za ním s úsměvem, vida, jaký svět se mu tu otevírá, dosud neznámý a dosud nepoznaný, kdoví, snad z toho jednou bude něco k užitku. Kolik je tu jen zajímavých lidí a věcí. Rozhodně by z toho bylo pár povídek, jen klid kdyby měl, koutek, kde je možno zavřít se na sedm zámků, docela malá kartuziánská kobka by mu stačila i její mlčení, i noční bdění při měsíčním svitu. Pár týdnů by pobyl v té kobce, a až by z ní vyšel, měl by přeloženého Rimbauda, Vildraca a Baudelairovy verše, i Apollinaira by měl a mnoho jiného, co snad teprve za čas dostane svou tvář a podobu. Zatím jen čeká a čeká.

Vyrušil jej zpěv. Nechal přemýšlení nad ignorancí světa, který se nemínil podřítit jeho přání a dokonale kašlal na duše všech básníků. Zaposlouchal se do veselé písně zámeckých děvčat. Tentokrát neseďela pod zámeckou lípou, ale jejich hlásky se ozývaly zpod jasmínu, sotva rozeznal v šeru Mařenku a Růženu s Aničkou. – Komupak to děvčata dnes zpívají, usmál se, kdepak mají Milku? Neušlo mu, že jejich večerní koncerty na nádvoří patří jemu, zahlédl plaché dívčí pohledy, vysílané k oknu předsíňky, kdykoliv se v ní objevil.

– Už zas kokrháte? Pan doktor vás stejně neposlouchá, zaslechl jednou rozhorlený hlas Březinové, které se už chtělo spát, a písničky děvčat ji rušily v usínání. Zpěv ztichl, jako když utne; ozvalo se chichotání, zlostné bouchnutí okna vedle čeledníku, šustivé kroky v písku, a když druhý den ráno děvčata potkal, zarděla se až po krajky bílých čepců.

Komu to dnes prozpěvují, proč nejsou pod lípou, napadlo jej, když je zahlédl pod keřem. Snažil se rozeznat slova písně; byla nová a ještě nikdy ji neslyšel zpívat.

*Čí jsou to koníčky? Po poli běhají,
Pepíčka hledají, doma ho nemají.
Mý zlatý koníčky, toho nenajdete,
vždyť on doma není, on je u děvčete.⁹*

Zastavil se na pěšině a poslouchal. To by bylo něco pro naši maminku. Už by za děvčaty běžela a zapisovala by nápěv i slova.¹⁰

S hlavou plnou myšlenek se pustil až na samý konec parku, ruce za zády, trochu nakloněn, aby uvolnil bolavá ramena. Nechtěl děvčata rušit v jejich zpěvu, kdoví jak dlouho ještě budou veselá. Ráno je zavolá Lucie nebo klíčnice Březinová, každá z nich dostane hadr a rýžák a budou znovu drhnout zámek od půdy až ke sklepení. Je teskný jejich čas mladosti; je skoupý na radost, i na lásku je chudý a naděje se proměnily do snů.

Náhle zatoužil po naprostém klidu; i jeho mohli každou chvíli zavolat, že Prokop cosi potřebuje a něco chce, a musel by běžet a vyhovět hrabátku, aby si nestěžovalo.

Pod staletými duby a smrky se cítil nejlépe a nejvolněji. Ale nebylo mu dáno, aby promýšlel věci příští, které v něm provokovaly vnitřní nepokoj. U jezírka, v hlubokém stínu stromů a vysokých kapradin, zahlédl v trávě dvě postavy. Tiskly se k sobě v horoucím objetí a nevyrušilo je ani zapraskání větví pod jeho nohama, ani zmatený, couvavý útěk, kterým se dal na ústup, sotva je spatřil... Milka a Kheil! Spatřili ho? Nebo ani nechtěli postřehnout jeho přítomnost; co jim bylo po všem kolem, jejich láska se stala středem vesmíru, asi ta nejláskovatější ze všech lásek, kterou život člověku jen jednou nadělí.

9 Karel Weis: Český jih a Šumava v lidové písni. Hudební oddělení Městské knihovny hl. města Prahy.

10 Božena Čapková, matka Karla Čapka, byla sběratelkou lidových písní v Úpici.

*Mý zlatý koníčky, toho nenajdete,
vždyť on doma není, on je u děvčete.*

Píseň zámeckých služtiček v šeru večera dávno zanikla, bílá mlha zalila palouk, plazivě vnikala i do křovin, a stále se mu nechtělo do pokojíku nad zámeckou kaplí. Musel myslet na Úpici. Na sestru Helenu vzpomněl, jak ji jednou s Pečou přepadli v zahradním altánu; hleděla zasněně, na zemi bílé lupínky kopretin... Miluje mne? Nemiluje?

Smáli se jí a ona se na ně vrhla plna zlosti, že odhalili cíp jejího tajemství, honila je po zahradě, vletěli do hlávek salátu a do záhonu mrkve a pak všichni seděli na bobku a rovnali polámané listy, aby maminka nepoznala... Ostatně jakpak je to dlouho, co se on sám, studentík hradeckého gymnázia, zamiloval do Anielky Nepeřené?! Krásná dívčí tvářička se mu mihla před očima... Chodil tehdy celé dny jako opilý, jako po těžké nemoci, jíst mu nechutnalo a v noci nepřicházel spánek, jen ty její oči viděl a nad čelem korunu tmavých vlasů. Byla líbezná, nepřístupná a tajemná, a on tehdy sedal ve svém pokojíku naplněn neklidem a hořkostí a duší mu zněly verše:

*Tak zbylo mi ted' v jeseni
po celém tom žhavém létu
jen hrst zvadlého lupení
a jedovatých květů.*

*To léto, to léto – všechn žár
jsem dal v ně, – a rád – a snadno,
a ted' se cítím příliš stár,
a je mi náhle chladno.*

*To léto mně záhy doplálo
a zbylo mi po něm tak pramálo,*

*jen v prsou hořko proklaté
a nervy až k pláči přepjaté.¹¹*

Usmál se. Ještě dnes je pamatuje, ještě dnes, po dvanácti letech, taková to byla velká láska! Naštěstí za čas odezněla, přešla, ale byla mučivá a těžká. Kdoví, kde je té dívky konec, snad se dávno vdala, snad už má děti... Vida, a on na ni náhle vzpomíná, jasný obrázek dívčí hlavy se mu mihl před očima a právě zde, v zámeckém parku, mu vnucuje jeho další neumělé veršování:

*Svým altem tichým, příjemným,
bytosti mladičká a smavá,
snad ani nechtíc ranilas mne, –
a ranila jsi do krvava!*

*A rány ty šly do hluboka
a doposud se nezcělily –
tak mnoho krve vyteklo mi,
a já už mám tak málo síly.*

*Ty rány se mi nezcělily,
doposud jimi žitím ztrácím – –
Jen ještě jednu takou ránu,
a potom v koutě dokrvácím!¹²*

Tiše povzdechl. Co se tehdy nastál pod jejím oknem, sotva patnáctiletý, nešťastný celý. Poslal ty verše redaktoru Pavlíčkovi do brněnské Neděle, ale marně čekal na jejich otištění. Bůhví kde zůstaly, snad v některé zásuvce redaktorského stolu. Dnes se jim

11 Neznámé chlapecké verše Karla Čapka (z archívu dr. Miroslava Halíka).

12 Neznámé chlapecké verše Karla Čapka (z archívu dr. Miroslava Halíka).

usmíval. Byly naivní a nevyzrálé, ale ví Bůh, že pramenily z hloubi zraněné a přecitlivělé duše. Další velká láska jej potkala až po maturitě v roce 1909. Byl tehdy na prázdninách v Lázních sv. Kateřiny u Počátek, kde otec ordinoval jako lázeňský lékař. Jmenovala se Libuše Solperová a byla z Jindřichova Hradce. Psali si. Celé dva roky si psali, než vzedmutá vlna milostného citu v něm zvolna uléhala, až zmizela docela.

Vracel se oklikou podél zámecké zdi, ruce za zády, konec hole nad štětičkou vlasů. V jezírku s fontánou perlila a lehce šuměla voda, pod rododendrony spaly labutě. Také zpěvačky zmizely zpod jasmínu.

V zámku nesvítilo ani jediné okno, jen v průjezdu blikala olejová lampička. Znovu vzpomněl na Milku a Kheila.

Jen aby vám ta láska vydržela, usmál se, když odemykal svůj mládenecký pokoj. Ona ta zhrzená pak zatraceně bolí.

* * *

Zahradníka Fiehmana, drobného štětinatého staříka, si Čapek oblíbil nejvíce ze všech zámeckých obyvatel; měl rád jeho klátivou chůzi, klusával vždy parkem za smečkou psů, jako by utíkal, fajfku v zubech, kolem pasu modrou zahradnickou zástěru, v kapse zahradnický kolík, kterým stále něco vysazoval. Když se zahleděl do jeho modrých, trochu krátkozrakých očí v osmahlém vrásčitém obličejí venkovana, vzpomněl na dobrácké německé pantatíky z vesnic kolem Trutnova, staré dřiče, které ani nenapadlo nějak se mračit na české sousedy. Znal je, vídal je před léty, když byl ještě chlapcem; mlčenlivě, odevzaně usedli v čekárně otcovy úpické ordinace a zas mlčenlivě, pokorně odcházeli, čepici pod paží, uzlík s nákupem na rameni.

Zatímco velké zámecké zelinářství se nacházelo mimo zámek a park v hlubokém a úrodném korytu pod dávným hrazením města, při silnici do Žlutic, zámecká zahrada se skleníky byla na konci

parku. Před skleníky stál bílý zahradnický domek s novou červenou střechou, okna plná zvonků, muškátů a primulek, na zápraží se válela tlupa zámeckých psů, kterým se rozhodně víc líbilo zákoutí mezi skleníky než přecistě nádvoří zámku s oleandry a keři buxusu.

Když přišel za Fiehmannem do skleníku poprvé, našel ho u kaktusů, čerstvých sazenic; draly se ke světlu hebounkým chmýřím ostnů. Stařík byl velice potěšen jeho návštěvou, oči mu zářily radostí a utíkal pro židli, aby se pan doktor posadil. Když ji, postříkanou barvou a vápnem, utřel velkým modrým kapesníkem, vyndal z úst fajfku a pološeptem, jako by svěřoval veliké tajemství, řekl: – Es blühen *Pelecypora pectinata*, Herr Doktor. A *Echinocactus bicolor* jen jen puknout, má velký fialově růžový květ, výstavní kus, chcete ho vidět, pane? Také *Echinocactus capricorne* tu najdete, vzácná věc, račte za mnou, pane doktore.

Mluvil překotně směsí češtiny s němčinou, jak slýchal hovořit comte Vladimíra, a aniž čekal odpověď, zda si přeje ty chlupaté zázraky vidět, klusal před ním do oddělení vzácných kaktusů.

A zámecký vychovatel byl opravdu překvapen. Čekal pár přihrádek s čímsi dužnatým a ostnatým, co také maminka pěstovala doma za oknem kuchyně, co občas rodinu překvapilo rudým květem, který rychle uvadal, a další už nebylo možno vyloudit. Ale Fiehmannovy kaktusy byly velkolepé. Stovky květináčů trůnily za vysokým oddělením palem, tropické horko násobilo zemitou vůni skleníku do nedýchatelné dusnosti, takže se musel nadýchnout plnými ústy a svléci kabát, aby se nezapotil.

Fiehmann se láskyplně sklonil nad polorozvité žlutavé květy, které na ostnaté kulaté dužině vyhlížely jako voskové. – Astrofyta, pane, a vedle *Echinocereus pectinatus*, jak račte vidět, má velké fialově červené květy, tady je *Pelecypora*, mexická vzácnost, pane doktore, a zde kvete *Aporocactus flagelliformis*. – Chlupatí zelení hádkové viseli v hustých pramenech z visutých květináčů, ověšení záplavou drobných něžných zvonků.

Čapek byl nadšen. Tak krásně kvést kaktusy ještě neviděl, ani se o ně nijak zvlášť nezajímal, a bylo mu novinkou, že kvetou také jinak než pouze červeně a bíle, že mohou mít i fialové, purpurové nebo žluté květy. Fiehmann viděl jeho zájem a vodil ho od jedné odrůdy ke druhé. U jedné zůstali déle: – Vidíte, pane? To je *Echinocactus grusonii* a je mu šedesát jako mně. Čapek prstem lehce přejel zlatožluté ostny a napadlo ho, kde vlastně ten nepatrný člověk sebral všechny ty vědomosti, vždyť to je samá botanická učenost. Fiehmann ze sebe sypal latinské názvy jako z rukávu a dokazoval, že *Echinocactus grusonii* je vůbec nejvzácnější kousek z celého skleníku, že je od samotného Seitze, který měl v Praze největší sbírku kaktusů, a že ten kousek přivezl sám hrabě Leopold, bratr Jeho Milosti. – Hrabě Leopold, ó, to byl gentleman, neráčil pan doktor o něm slyšet? Ein Künstler, víme, měl tady na zámku hereckou společnost, hrál s těmi lidmi dole pod zámkem divadlo, říkali o něm, že je ein bisschen mišuge.

– Něco mi o něm říkal pan Šiml, prý se zastřelil, řekl.

– Ja, zastřelil, přiznal Fiehmann. A našemu hraběti to vyneslo panství. I tyhle skleníky, pane, i tento *Echinocactus grusonii*, jak račte vidět.

Obešel s Fiehmannem všechny květináče, samé zázraky ukryté do zmuchlaných, rozvíjejících se kornoutů poupat. V rohu skleníku jej upoutal nádherný exemplář; *Cephalocereus senilis*, velkolepý kaktus s hlavou stoletého starce, vévodil spleť dlouhých bílých ostnů celé řadě dalších, s vlákny jak chmýří kuřátka.

Když se Fiehmannovi podařilo Čapka znovu usadit na rozvrzanou židli, rozhodl se, že svého zvědavého návštěvníka jaksepatří poučí, protože kdoví, snad se mu jednou něco z těch vědomostí hodí a rád si vzpomene na starého zahradníka, který mu vštěpoval odborné a užitečné rady.

– Pane, v Mexiku jsou druhy, co mají ostny jako jehlice, a ženské jimi štrikují punčochy. A jiné se zas pečou jako brambory a vyso-

ký Cereus pasacana se řeže na prkna a další se loupají a jedí jako pomeranče.

Dívali se na sebe s úsměvem; Fiehmanna zvědavě, co tomu všemu mladý Prokopův vychovatel říká, Čapek nedůvěřivě a s podezřením, že si z něho hovorný stařík střílí a je šťastný, že se mu podařilo lapit vděčného posluchače. Ať to je jak chce, říkal si v duchu, jedno je jisté: ten člověk by jistě umřel steskem bez kvetoucí boží přírody, bez piplaných chlupatých hlaviček kaktusů s cizokrajnými jmény, bez pěstěných anglických trávníků, záhonů tulipánů a ostrovů skalniček, bez skleníku, kde žil vůní hnojené a nakypřené země, kde jistě probolel i nezdary a mnohé beznaděje.

Z Fiehmanna zajetí se dostal až před samým večerem. A když se bílým mlžným oparem vracel k zámku, přemýšlel o tom, že není nic většího než povinnost k nadání, které je člověku svěřeno a je mu svěřeno, aby zas sloužilo jiným.

Od té chvíle mu byly zámecké skleníky častým útočištěm. Téměř denně je obešel, alespoň krátce do nich nahlédl, aby se přesvědčil, jak rostou a pukají květy, a pozoroval Fiehmanna, jak nakloněn, nos u samé země, piplá a ošetřuje své miláčky. Tohle tak mít, myslel si. Takovou docela malou zahrádku. A moci se v ní všelijak vrtat a všelicos zkoušet. Snad jednou, až bude po válce a bude čas na užitečné věci. Cítil, že chvíle u Fiehmanna jsou mu osvěžením, že v nich zapomíná na všechny neradosti uplynulých chvil, a má-li ve zdraví své preceptorství přežít, musí hospodárně odloučit svůj čas od zámecké lopoty.

* * *

Červenec přinesl do zámku nový vzruch: Řecko vstoupilo do války. Ne že by snad hrabě jindy věnoval novinám menší pozornost, Čapek musel předčítat i úmrtní oznámení, kterých bylo ve válce jako hub po dešti, ale zpráva z Norddeutsche Allgemeine Zeitung, že řecký

diplomat Poliachoniadis odevzdal německé vládě 30. června prohlášení o nemožnosti udržovat další úřední styky s německou vládou, vzrušila hraběte natolik, že nedošňupl vydatný ždibec tabáku, kterým se právě chystal obšťastnit svůj nos, a ruka mu zůstala trčet nad stříbrnou tabatěrkou. – Was? Už i Griechenland!?

– Už i Griechenland, odpověděl Čapek a uvelebil se pohodlněji v lenošce, neboť tušil, že nové zprávy budou signálem k delší debatě o nově se rozvíjející politické situaci na frontách. – Když odečteme Švýcarsy, máme v ohni celou Evropu, dodal a mrkl na Foustku.

– A co dělat sněmovna, ha? Co říkat ty pánové ze sněmovna? Ještě Thun nadávat českému národu? zeptal se comte.

– Ále, nadávají nám, hrabě, řekl Čapek a listoval stránkami novin. Ten Oswald Thun-Salm nám nadává. Tuhle zrovna čtu, že zase mluvil proti poslanci Fořtovi a očerňoval náš národ. Ale na to jsme si už zvykli, ne? Také pan dvorní rada doktor Schey, profesor občanského práva na vídeňské univerzitě, jak vidím, nemá potuchy o národnostních poměrech v Čechách a nerovnosti národa českého v jeho pravlasti – tak to tady čtu černé na bílém. Cituji, hrabě: Prý se naivně tázal, čeho žádáme a čeho se nám nedostává. Kdosi mu odpověděl, že by mu snad nějaký školák mohl stručně říci: My, ve dvoutřetinové většině nemáme prakticky žádné zastoupení jak v úřadech vnějších, tak v úřadech vnitřních a nejvyšší místa jsou obsazena cizinci, Němci. Ale to není všechno, hrabě, řekl Čapek a pokračoval: Senzací dneška bylo prohlášení bývalého profesora mezinárodního práva na univerzitě vídeňské, doktora Lammasche, že jako Němec, který nezná ani jediného jazyka slovanského, a jako Rakušan musí odsoudit řeč hraběte Thuna proti doktoru Kramářovi, poněvadž nemůže být úkolem sněmovny rozšiřovat propast mezi oběma národy v království Českém a mezi oběma sněmovnami a pan hrabě Thun by měl slova o velezradě volit ukázněněji.

Hrabě spokojeně zamručel: – Na, přece jen Lammasch! Ich kenne ihn. Dóbry člověk, ten Lammasch!

Jak Čapek předvídal, debata nad novinami se protáhla nad obvyklou normu, takže odpadla hodina fyziky a z toho se Prokop velice radoval. Ostatně bylo nad čím debatovat. Před několika dny přinesly noviny zprávu o další, již šesté válečné půjčce, kterou rakouská vláda vypsalala, protože jí čím dál tím víc vysychaly finanční zdroje na vedení války. Hraběte půjčka vzrušovala a Čapek jej musel informovat, kdo všechno se již dal nalákat. Spořitelna v Nové Pace upsala státu 30 tisíc korun, Jilemnice 20 tisíc korun, jakýsi František Kupčík, ředitel mlékárny, dal rovněž 20 tisíc... Hrabě kulhal salómem, nervózně potrhoval vousy a náhle vybafl: – Na, co vy na to říct, doktore? Kolik vy dát na takový půjčka?

Pobaveně se zasmál. – Ani zlámaný groš, hrabě. Brzy bude po válce a přišel bych o všechno. Ostatně – já nemám co upisovat, nic nemám.

Comte polkl naprázdno a žádostivě přelétl očima jména těch, kteří v dychtivé naději, že nad státní pokladnou vyhrají svou sázku, upisovali další a další peníze.

Řecko ve válce, půjčky, zásobování obyvatelstva, to byly zprávy, které hraběte vzrušily, a bylo víc než jisté, že se jimi bude obírat nejméně další dva dny, než noviny přinesou zas další a ještě zajímavější informace.

Čapek s Foustkou předvídali sled událostí již dávno před jejich vznikem, a proto se příliš nevzrušovali. Konstatovali, že měli pravdu, jakmile hrabě odkulhal do pracovny, obrátili stránky Národních listů. Čapek vyhledal divadelní rubriky. Na pražských scénách se hrálo. Národní divadlo mělo na programu odpoledne Čertovu stěnu s panem Mařánkem v titulní roli, večer bude Hilbertovo Štěstí. V úterý paní Cavanová zazpívá Carmen a Městské divadlo na Vinohradech dává Fidlovačku. Hm, pomyslel si. Nebylo by špatné mít v redakci divadelní sloupek. Chodit do divadel, psát recenze, referáty, kritiky... Jenže najít redakci, která by stála o mladého redaktora! Každý se drží zuby nehty, jen aby vyklouzl z vojenského kabátu... Zatracený život.

V inzerci velký obchod s módními látkami v Praze hledal prvního prodavače, sliboval stálé a dobře placené místo, zatímco o kus dál Maděrova dvouletá obchodní škola hledala žáky na nový školní rok. Pihy, uhry, vrásky, červenost nosu, důlky po neštovicích odstraníme v sedmi dnech – řvala velká černá písmena na stránce novin. Foustka se zachechtal: – Hele, ti pitomci si myslí, že tomu nějaký jejich Louise-Creme pomůže! Chacha! To chce pořádnou výživu a ty důlky – zlaté oči!

Také Čapka inzerát dráždil. Odložil noviny na stůl a zahuhlal: – I oni to dobře vědí, vašnosto. Ale to je kšeft. Maj toho smradu plné sklady od předvátky, pomalu jim ta pajcovadla žluknou... Víš, co to je pro takovou chudinku ženskou, když čeká muže z fronty? Jde a koupí ten šmejď za poslední groš, jen aby byla krásná. Myslí si – vrásky fuč, uhry fuč... Jen se vžij do té lidské bídy, člověče! Hlavní sklad Rakousko-Uherska pana Aloise Slámy se vyprázdní, pan Sláma si nakeťasí kapsu, a až bude po válce, vrhne se zas na nějaký jiný podvod a bude mu dobře. Člověče, lidská hloupost, to je investice!

– Tak ať žije lidská blbost! uškíbl se medik. Já teď plavčím za Prokopem, nebo mne Lucie zabije.

Praha tedy žila dál svým životem velkoměsta; polohladová, dychtivá válečných zpráv, ale i radovánek. – Kdyby takhle bylo v inzerátech něco pro mne, uvažoval Čapek. Třeba nějaké místo u advokáta. Ale hned se té myšlence usmál: Co bys tam dělal se svou filozofií! Tati říkával: – A co takhle učit na nějakém gymnáziu, to bys nechtěl, Karle? Ne, to se mu nechtělo, ani trochu se mu nechtělo na školní stupínek, a teď to má! Nesežene místo ani v knihovně a musí učit zdivočelé hrabátko!

Složil noviny do úhledné hraničky a vyšel na chodbu. Na schodech zahlédl Šimla. Lesák se na něho zazubil, rozhlédl se na všechny strany, a když viděl, že ho nikdo nepozoruje, natáhl dlouhé nohy k Čapkově. – Já se zblázním, pane doktore, zašeptal vzrušeně. Starý pro mne vzkázal a víte, co chtěl? Upsat válečnou půjčku. Za dvě stě

tisíc! A prý sofort hned! Úplně mi to vyrazilo dech, tfuj tajks!! V ban-
ce máme slabých osmdesát tisíc, a on chce upsat pětinu miliónu!
Hodinu mu vykládám – Milosti, to nemůžeme! Já vám to neradím,
Milosti, museli bychom si na to půjčit. Ale jako do dubu, jako do
dub, pane doktore. Teď poslal pro ředitele. To se ví, ten nebude
proti, sám upisuje, však na to má, bere těžké tantiémy, zatímco my
jen remuneraci. Sem tam – aby se neřeklo! Lesák jen sršel zlostí
a rozčileně potrhoval plnovous.

Tak rozzlobeného jej Čapek ještě nikdy neviděl. – Pojd'te, půjdu
s vámi k bráně, řekl. Netrapte se tolik. Počítám rok – a bude po
všem. Musí to vykvasit, víte? Aby ta budoucnost k něčemu vypadala.
Vrátíte se pak na polesí...

– Já vím, skočil mu do řeči Šiml. Počítat starému bažanty a srnce,
aby mělo panstvo co střílet! A honit baby po lese, aby snad ne-
shrábly nějaké to poleno... Eh, zatracený život! Takhle si to člověk
nepředstavoval!

Díval se za ním, jak uhání, odřenou brašnu přes rameno. Ne, ani
on si život takhle nepředstavoval, i on touží po jiném, plodném
životě naplněném až po okraj tvořivou prací. A zatím...

Pohlédl na zámecké hodiny a zamířil ke vchodu; blížil se čas
vyučování zeměpisu.

* * *

Seděl s Prokopem nad atlasem a jel pravítkem napříč Pacifikem.
Hovořil o ostrovech rozsetých v Tichém oceánu, jejichž jména voně-
la exotikou a dálkami, věčným jarem i dobrodružstvím neznámých
lovců perel. Hovořil tiše, aby nerušil comte Vladimíra v sousedním
salónu. Hrabě v poslední době často vyhledával místo, odkud sle-
doval vyučování svého syna; uvelebil se vždy v křesle poblíž poote-
vřených dveří, schován za plachtou novin, zdánlivě zaujat zprávami
denního tisku. Ale stačilo chlapce napomenout a světle modré oči

za obroučkami zlatého cvikru zneklidněly. – Neunavujete příliš to dítě, doktore? Udělejte mi to potěšení a buďte laskavější. On se plést, když vy moc mluvila.

Když se to Čapkovi přihodilo poprvé, byl ohromen a hleděl užasle na hraběte i Prokopa. Chlapec opravdu vypadal znaveně; mžoural nešťastně očima, ohrnoval rty a zíval, jako by jej probudili uprostřed noci. Napadlo ho, že zívání je příznak únavy, otec o tom hovořil. Omluvil se hraběti – nebyl si zcela jist, zda své preceptorství opravdu nepřehání, zda není velmi přísný. Byla to jeho slabost brát všechno příliš vážně, kromě toho byl nabit vědomostmi, cítil potřebu je sdělit, předat dál jako štafetu všem, kdo touží po poznání jako kdysi on sám, kdy hltal všechno možné. Zalezl třeba doma pod postel nebo vylezl na zahradě do koruny jasanu, dlaně na uších, a zle odháněl každého, kdo jej přišel vyrušit. Prokopovu roztěkanost znal z Prahy, ale omlouval ji ruchem velkoměsta a těšil se, že klid venkovského sídla všechno napraví. Ale krátký pobyt na zámku jej poučil, že se mylí. Prokop nezíval z únavy, ale z nezájmu. Místo aby se soustředil na učení, šilhal po dveřích salónu a vyhlížel v nich Foustku. Velice si mladého a mrštného vychovatele oblíbil. Čapek si říkal, že citlivost dětské duše je obrazem kvality výchovy, ale Foustku ani nenapadlo, aby se nějak trápil nad pramalým zdarem svých výchovných metod; krátce odbyl hodinu hudby a vůbec nevyžadoval, aby byl z Prokopa klavírní virtuóz. Stačilo mu, když chlapec přebrnkal lehoučkou etudu. Ostatně Prokop v sobě hleděl potlačit všechny projevy hudebnosti, zejména byla-li nablízku Lucie; sveřepě vytukával tóny vždy o celou oktávu níž, což Francouzce rvalo duši z těla, ale nevadilo ani trochu hraběti. – Was für ein Talent hast du, mein Kind! Wie gescheit! vykřikoval nadšeně a lomozně vpadal do salónku, zatímco Lucie zešpičatěla nevolí, a zalamujíc prsty, utíkala na chodbu.

Čapek přijal tedy první hraběcí pokárání s rozpaky, ale podruhé se již neomluvil a potřetí požádal hraběte o rozmluvu. Comte jej přijal v knihovně. Pokýval hlavou nad ujištěním, že chlapec není

učením přetěžován, ale má-li podzimní reparát na reálném gymnáziu dopadnout přinejmenším uspokojivě, musí se podvolit kázni a spolupracovat s učitelem. Volil úmyslně takovou obhajobu. Mohl si ji dovolit. Věděl dobře, jak velice si hrabě přeje, aby Prokop studoval. – My, česká šlechta, musíme studovat, pane, abychom byli k něčemu v české říši, říkával, a vychovatel věděl, že jen vidina Prokopova budoucího doktorátu tiší trýzeň jeho stařecky bezešných nocí. Nicméně odpověď jej šokovala. Hrabě odložil rozečtenou knihu, namáhavě vstal z křesla a překulhal knihovnu. – Bud'te tak dobry, doktore. On býť Prokopíček zu schwach. Wie ein – wie sagt man es – jako malý vrabčka.

Lehká červeň mu tehdy zalila čelo, stiskl zuby, aby se ovládl, aby snad nevybuchl nevolí, aby ostrým slovem, které se mu už dralo z úst, neublížil churavému člověku. – Jak si přejete, hrabě, řekl, a od té doby se snažil plnit podivné přání starce.

Sklapl tedy atlas a řekl: – Vyjmenujte državy Spojených států, Prokope. Chlapec mlčel. Netečně hleděl ke dveřím salónu a ani ho nenapadlo věnovat pozornost Čapkově otázce.

– Tak mi povězte něco o tichomořské oblasti a jejím největším přístavu.

Ale Prokopa, jako vždy, nezajímaly državy ani jiné partie zeměpisu. Vzdychl, toužebně pohlédl na hodiny, vysoké, umělecky vyřezávané pendlovky, které tichým ševelem svého naleštěného disku odkapávaly čas, a s převahou člověka, který ví, co si může dovolit, řekl: – Až vyrostu, pojedu lovit tygry a lvy, a to vaše učení vůbec nebudu potřebovat!

Vstal od stolu a vyhlédl z okna. Náhle v něm zahlodala deprese. Neodbytně, jako stín se vkradla do jeho duše, marnost práce ji znovu probudila a vrhla zpět do bludného kruhu času, který zde zbytečně a utrácivě šlape v tajemném osudí života.

Nedávno se sem těšil; byl naplněn tím nejlepší předsevzetím přátelství a trpělivosti. Hodiny promarnil nad přesným plánem

práce; rozdělil čas hrabátka mezi učení a zábavu, dohodl se s Lucií i s Foustkou. Byl přímo posedlý touhou rozsévače; studoval slovníky, pracně vyhrabal v zámecké knihovně různé zajímavosti, kterými zpestřoval Prokopovo učení, bláhově se domníval, že stačí kvalitní přednášky a chlapec všechno hravě pochopí a obsáhne. Ale čím déle zde byl, tím víc poznával, že jeho pedagogické schopnosti selhávají jedna za druhou. Prokop netečně civěl do učebnic, rty vzdorně sevřené, v očích potměšilost.

Foustka se jen šklebil. – Záleží ti, Karle, na tom, kolik klukovi vtlučeš do hlavy. Když nechce a papá si nepřeje, jejich věc! Co je ti po tom! Hleď si odpočinout, a basta! Za tu stovku měsíčně je toho zlobení až dost!

Bloudivý, šalebný kruh! Měl by mít jinou povahu na takové věci, kus bezstarostnosti v těle. Ale citlivá matčina duše v něm žije, podědil ji se vším všudy a vždy se bude potýkat s lhostejností světa i lidí, i trpět jimi bude a strádat i doufat a radovat se jejich radostí a cítit jejich žalem.

Hleděl z okna salónu na korunu prastarého buku; hrála v sluneční záři krásného dne do ruda a do zlatova, zatímco za jeho zády Prokop pouštěl po místnosti papírové vlaštovky a netrpělivě vyhlížel Foustku. Čapek nežárnil na medika, jen obdivoval jeho schopnost přenést se přes nesnáze málo příjemných chvil. Třeba jen to tiché zápolení s Lucií, její občasné nálady a potřebu oba dirigovat. Vyslechl přání, obřadně se jí uklonil, i když rozpor z pocitu odpovědnosti v něm narůstal. Foustkovi Luciiny nálady nevadily; sršel sice vnitřním vztekem a tiše sykal nejnemožnější anglické nadávky na účet starých panen, ale jeho oui, oui, mademoiselle bylo chladně zdvořilé.

Nedávno se nachomýtl k další medikově pomstě. Šel k Fiehmannovi a před zámkem zahlédl Jiřího s Prokopem. Prokop se nudil. Nakopával velký míč, nastřeloval ho k Foustkovi, ale medik se slastně protahoval v trávě, vystavoval slunci obnaženou hrud'

a ani ho nenapadlo sledovat alespoň mrknutím oka počínání mladého hrabátka. Náhle se z průjezdu vynořila Lucie; dlouhá bílá sukně se jí plavně vlnila kolem boků, hlavu clonila paraplíčkem s třásněmi a šla tak lehce a volně, že téměř zmizelo drobné kulhání. Je hezká, napadlo ho, když se mu tak náhle vynořila před očima. Je hezká, když se netváří upjatě a když se navleče do světlých šatů a netrčí v té smuteční černi.

Luciin vábný zjev zvedl z trávy i medika. Vymrštil se v okamžiku, kdy Prokop v marné touze ho vyprovokovat k nějakým hrám znovu nakopl míč, a netušil, že se ta báječná rotující koule, vyválená v blátě čerstvě pokropeného záhonu stane ventilem utajované a provokované zlosti. Foustka vyletěl z trávníku jako raketa a nakopl míč směrem k Lucii. Vykřikla, chtěla uskočit, ale mokrý, černou hlínou obalený míč jí vletěl do sukně a zmaloval ji tak dokonale, jako by ji protáhla nejzastrčenějším koutem zámecké konírny. Prokop zaječel a zrudl, zato medik nonšalantně došel k Lucii, zvedl míč ze země a s klidem Angličana se jí omluvil: – Beg your pardon, Miss, přičemž nezapomněl Prokopovi vlepit pohlavek. Kdyby to učinil on, bude Prokop žalovat hraběti. Foustku ale zbožňoval; uměl střílet a lézt po stromech, rukama lovil v řece ryby pod kořeny starých olší a vrb, jezdil na koni lépe než Kheil a cestu do lesa si oba krátili přelézáním zámecké zdi, což by on se svou nemocnou páteří nikdy nedokázal.

Konečně se Prokop dočkal – ve dveřích salónu se objevil Foustka. V plátěném, bezvadně vyžehleném obleku vypadal jako lord, světlá kštice vlasů mu padala do opáleného obličeje a ještě zvyšovala jeho mužný zjev. Krásný jako Adónis, pomyslel si Čapek. Krásný silák, který může všechno. Boxovat s Prokopem, nechat se jím zbožňovat, a když sedne ke klavíru, poslouchá celý zámek. Hrál dokonale. Uherské rapsodie bouřily až dole, na nádvoří, ale náhle utichaly a přecházely do šepotu a tiché písně lásky. Všichni obdivovali jeho umění. Nerozuměli mu, ale omračovalo je, malé, ušlápnuté služebničky, ovládlo i hraběte. Ale někdy to byla chladná hra, jen

dokonalá souhra rukou, technická dokonalost a zvládnutí nástroje. Byla to vzpoura a hádání, spousta nevlídných slov, která dovedl zaklít do tónů, a častoval jimi zámek, hraběte, i celý ničemný svět. Když ho takhle slyšel hrát poprvé, ustrnul. Tak tedy i ty, člověče, i ty nejsi spokojen! Vida, jak ses prozradil! A zatímco sloužící chodili chodbami po špičkách a hrabě mlaskal dojetím, smál se do dlaní: Jen kdybys věděl, starouši, jen kdybys rozuměl! Ani Fritz by od tebe kůrku nevzal! A rozveselil se ještě víc, když vzpomněl na první Foustkovo vystoupení. Hudební salón se tehdy otrásal pod údery tónů, takže hrabě odložil noviny, starostlivě překulhal salón a pak se zeptal Adolfa, zda ten člověk, ten Prokopův učitel hudby, klimpr neroztříská, že je to ein seltenes Meisterstück, ale když Adolf řekl: – Upozorním pana Foustku, Milosti, jen sykal – nein, nein, nechala ho, šak on ví, jak man spielen soll, aby se ten vzácnost nerozsypal. Muzika vynesla Foustkovi obdiv a uznání právě tak jako jízda na koni. Kdoví kde se tomu naučil. Když se ho v Praze zeptal: – A hele, vašnosti, maj oni opravdu nějaké ty koňské znalosti? Jestli ne, tak bude malér, já starému řekl, že vás odkojili kobylím mlékem.

Stáli spolu na Ferdinandově třídě; Jiří se rozchechtal na celé kolo, rozpřáhl ruce a bez jakýchkoli zábran zapěl velice mohutným tenorem:

*Okolo Třeboně, pasou se tam koně,
pasou se tam koně...*

Lidé se zastavovali a ohlíželi, ale Foustka nepřestal, dokud nepřezpíval celou píseň, a pak ho plácl do zad: – Karle, to záleží na kobyle. Jestli má víc rozumu než já. Byl z rodu šprýmařů, kteří dovedou životní situaci přizpůsobit novým podmínkám a z nutného zla vykřesají aspoň trochu humoru.

Bylo po hodině. Prokop s medikem odešli do konírny a Čapek do svého pokoje. Byl nespokojen... Připadal si jako klaun, kterého

přinutili hrát pošetilou hru, nedůstojnou a hloupou, která nikoho nebaví, nezajímá a nikam nevede. Sebral ze stolu Baudelairovy verše a šel do parku. Na dvoře Kheil sedlal koně. Foustkův Emil tančil po celém nádvoří, než se ráčil nechat osedlat, zatímco olysalá Vlasta věšela hlavu a smutně hleděla na vlastní kopyto. Foustka se hbitě vyšvihl do sedla a stiskl kolena. Kůň vyrazil tryskem, kopyta zaduněla na bukové podlaze podjezdu. – Haló, pane, volal za ním Prokop a švihl bičíkem Vlastu, aby ji přinutil ke klusu. Haló, počkejte!

Hleděl za nimi, jak mizí v zámecké bráně; cval koňských kopyt dozněl na písčité cestě, oblak zvířeného suchého písku zvolna usedal. Osaměl. Nahmátl v kapse útlou knížku a prudce ji sevřel v dlani.

* * *

Zaslechl na nádvoří zámku údery věžních hodin a uvědomil si, že přeslechl večerní gong. To bylo nepříjemné. Comte nesnášel opozdilce a každé zdržení považoval za urážku zámeckého ceremoniálu. Čapka napadlo, že by se měl hraběti omluvit, ale vzápětí myšlenku zavrhl. Kdoví zda by se hrabě nevyptával, co dělal, a on měl pramalou chuť vyznávat se mu ze zpoždění jen proto, že se zabral do psaní dopisu bratrovi a zapomněl sledovat hodiny. Vytáhl tedy ze stolu navštívenku, načrtl omluvu a šel za komorníkem. Byl překvapen, když Adolf obálku lehce odsunul a významně na něho zamrkal: – Jeho Milost dnes nevečeřela, pane doktore. Není třeba se omlouvat, stolovali pouze pan Prokop s panem Foustkou, ani slečna Lucie nebyla v jídelně.

To byla novinka. Ještě nikdy se nestalo, aby hrabě nepřišel k večeři, i v nemoci se nechal přivézt na vysokém dvoukolovém vozíčku, kostkovaný pléd přes kolena, ochrnutou ruku v teplé rukavici. Zažil několikrát takové defilé před špalírem sloužících. – Je hrabě nemocen? zeptal se a čekal nedobrou zvěst. Ale komorník mlčel a mírně se usmíval.

Něco ví, napadlo Čapka a posedla jej zvědavost. Něco ví a diskrétně mlčí. Zmačkal obálku s vizitkou a pátravě hleděl na Adolfa; nezeptá se ho na podrobnosti, neměl ve zvyku vyzvídat, vždy čekal, až druhý sám přijde povědět. Nicméně tohle tajemství ho lákalo. Ale komorník se rozhovořil dříve, než tušil. – Hrabě je zdrav, pane doktore, zašeptal významně. Je zdrav, ale má moc špatnou náladu. Odpoledne přišel dopis, že přijede arcibiskup Huyn.

Byl by se nejraději rozesmál, neboť pomyslení, že pouhé čekání na nevíтанou návštěvu zkazilo hraběti náladu tak dokonale, že odmítl povečeřet štiku na másle s chřestovými hlavičkami, provokovalo přinejmenším veselost. Slyšel o vztahu comte Vladimíra k Huynovi už ledacos vyprávět, už před zádušní mší na Špicberku mu Mařenka šeptem prozradila, že ti dva se na sebe tváří jako podrážděné dogy. Hrabě zablýskal Huynovi jeho přátelení s císařským dvorem a třicátý pražský arcibiskup zas nechápal Lažanského odpor, neboť jako duchovní pastýř mocnářství měl teoreticky blízko k císaři jako k písaři. Jejich tiché, ale tím vzdornější spory mírnila s tklivým úsměvem stárnoucí Tante Huyn, ale nikdy je nevyhladila docela. Žádná Pavlova návštěva na zámku v Chyších se prý neobešla bez žlučovitých projevů hraběte Vladimíra; nakonec se omezila na vzdorné mlčení obou a drobné kuriózní jedovatinky, které si comte tu a tam přece jen neodpustil, a pak se bavil jejich účinkem na nervové soustavě Jeho Eminence. Malý kulatý arcibiskup je přijímal odevzdaně a snažil se jim uniknout alespoň tím, že do hraběcích salónů ani nevkročil.

To vše si Čapek promítl před svým duševním zrakem a čtverácky mrkl na komorníka: – Hm – to jsou mi noviny! Tak to pana hraběte jen tak brzy neuvidíme. Tak já si zajdu za Frau Mary, aby mi dala něco k snědku, když jsem to tak pokazil...

Kuchařku, velkou a rozložitou Frau Mary, zastihl s klíčnicí Březinovou na lavičce pod lípou, což bylo dost neobvyklé, protože v tu dobu již lavičku dávno obsadila zámecká děvčata a zpívala do ve-

černího šera své tklivé písni o růži, která zvadla sama, o šafářském dvorečku a mladých myslivcích, kteří neměli nic jiného na práci než trhat mládí květ... Omluvil se, že vyrušuje, ale obě dámy, jindy výbojně a řečné, mávly odmítavě rukou a Březinová, dlaň na ústech, zašeptala: – Už víte, pane doktore? Josef rukuje. Kheil. Hned ráno prvním vlakem odjíždí do Plzně.

Přijal tu zprávu jako úder blesku, který sjel z poklidného zámeckého nebe do nádvoří a pustošivě ho změnil v černě zející díru. Kheil! Mladý chlapec z hraběcích stájí, který livrej kočího podědil teprve nedávno, a jen proto, že jeho předchůdce Fiala se líbil cé ká vojenským pánům víc než hraběti. Ještě včera odpoledne jel s hrabětem na projížďku k Lubenci; mladý švihák v buřince seděl na kozlíku jako král, pošvihával lehce bičem, třímal v bílých kožených rukavicích lesklé řemeny postroje a netušil, že uplyne pár hodin a ustaraný poslíček v ošoupané uniformě přehodí výhybku jeho života na zcela jinou kolej. Už jednou dostal rekrutýrku, ale hraběti se podařilo známostmi a celou půlkou srncího Josefa vyreklamovat.

Frau Mary plna účasti stočila oči k čeledníku a položila si baculatou ruku na srdce; ve dveřích se objevila Milka. Podvečerní šero jí halilo tvář stínem a skrylo do ruda uplakané oči. Když spatřila Čapka, odvrátila hlavu, pomalu přešla nádvořím a zmizela v tmavém podjezdu konírny u východní věže zámku.

Měl po hladu i po náladě. Zatímco ho Adolfovo sdělení rozveselilo, Kheilova rekrutýrka ho naplnila hlubokou účastí; nepomohlo, že mu Frau Mary připravila na válečnou dobu hody téměř lukulské a ke kávě přidala i šlehačku; večerel bez chuti. Nová deprese hrozila zavalit jej novým smutkem. Cítil, že si nikdy nezvykne chodit s očima nevidoucíma kolem lidského utrpení a žalu, že nedokáže hledět na nešťastné oči a nachýlená ramena lhostejně a bez účasti. Už je to tak: je spjat s tím vším až do morku kostí, sounáležitost s osudy jiných mu tiskne do ruky pero jako zbraň, kterou lze bojovat a hájit potupenou lidskost.

Šel do parku jako vždy, když chtěl o něčem přemýšlet. Znovu chtěl nechtě uvažovat o válečné technice, neboť bylo nesporné, že vtrhla do člověčího světa, aby ho hubila. Před padesáti lety se střílelo zádovkami a sekalo šavlemi a vyhrával ten, kdo uměl rychleji ládovat a jistěji mířit, ale krajem se přehnala vojna a o kus dál o ní nikdo nevěděl. Jen padesát let stačilo a válka změnila svět ve strašlivou, úděsnou předzvěst pekla a hrozila vykořenit lidský rod až do samého základu existence. Letadla, plyny, tanky, šrapnely a děla, jaká hrůza člověku vyvlečenému z tepla domova, od chlebových pecí, z malých krámků v zapadlých uličkách měst, od ponků, verpánků i pluhů, z křivolakých cest na úbočí hor i těch širokých a pohodlných v nížinách úrodné země. Cítil s podivnou jistotou, že půjde dál ta technika a rozhojní dračí semeno zaseté do lidské vynalézavosti a důvtipu, že se sotva najde síla, která by byla s to ji zastavit anebo vrhnout jiným, humánním směrem; že snad jednou rozčísne i svět na dvě poloviny a zeměkoule se rozletí vytržena z prostoru a času, a její střepiny poletí neznámo kam jako siderolit, který dohoří v hlubinách vesmíru. Snad bude jednou bloudit v nekonečnu mrtvá, vyhořelá hmota, kamenitá a pustá jako za dob biblického zrodu. Kdoví co všechno nevymyslí člověk. Snad stačí jako v Bolevci nějaký prášek či co, nebo magnetické vlny, a všechno se propadne v nesmírném žáru. Neboť krutost je specifická pro nadvládu a obě mají k sobě blízko, a ony to budou, kdo vylidní svět a promění jej v létavici.

Až se otrásl tím pomyšlením. Nesnil snad příliš krutě? Současný svět se koupe v krvavé lázni, a až skončí ta hrůza, snad bude vykopen z dalších válek. I Šiml říká, že lidé budou mít dost hrůzy na kolik pokolení, že bude mír nejméně sto let, dokud nejstarší úděsná vzpomínka na milióny mrtvých nezapadne.

Ani nepostřehl, že došel k jezírku v hloubi parku, teprve mezi smrky a břízami, které svíraly břehy ze všech stran, zůstal překvapeně stát: na okružní bazénu, hlavu odvrácenou k měsíci, stál

Foustka. Stál, vypínal nahé tělo do výše a nesmírná muskulární vlna mu rozehrála svaly lýtek až po zdvižené paže. Pak zvolna, jak podťatý, padal do vody mezi trsy rozkvetlých leknínů. Voda vystříkla, temné plesknutí rozbouřilo hladinu jezírka...

Stál chvíli jako přimrazen. Pak se otočil a tiše, aby nevyrušil ani zapraskáním větví a stébel trávy pod nohama, vracel se k zámku. Così ho uvnitř dusilo a svíravou křečí stoupalo až k hrdlu. Chvění uplynulých chvil v něm probudilo dosud nepoznanou, bezútěšnou vidinu vlastního lidství, kroků, které ho povedou a vlastně již vedou bludištěm neobvyklých cest.

Ale vzedmutá vlna náhlé bezútěšnosti v něm záhy opadávala; cítil, že sám sebe vyvede nad vlastní klopýtavý svět a objeví v součinnosti s rozumem a citem svět dosud neznámý a nový. Pero a srdce, říkal si, mít pero a srdce. Alespoň to ať mi zůstane a budu vším naplněn až po okraj. A budu žít životem všech kolem sebe a vidět všechny, kteří již odešli, i ty, kteří teprve přijdou, a můj život bude bohatý osudy druhých. Sám sobě musí člověk pomoci, musí stůj co stůj znásobit svou vnitřní sílu a řád, aby vyšel ze své vlastní mamertinské kobky a dobral se svých nejlepších hodnot k potěšení a užitku jiných.

Zvolna, jen co noha nohu mine, se vracel k zámku.

V průjezdu blikala olejová lampička a matně osvětlovala klenuté stěny. Z nádvoří zaslechl tlumený zpěv. Na lavičce pod lípou seděla tři zámecká děvčata a jejich tichá a teskná píseň se nesla vlahou letní nocí.

*Pod našimi okny teče vodička,
napoj mně, má milá, mého koníčka.
Já ho nenapojím, já se koně bojím,
že jsem maličká...*

Vešel po špičkách do chodby; pod zámeckou kaplí žhnul rudý plamének věčného světla. Ve výklenku zdi zahlédl Kheila s Milkou. Stáli v objetí.

Vrátil se, aby nerušil jejich poslední chvílky shledání a možná že loučení nejposlednějšího ze všech. Neboť neznámá a krutá je budoucnost těch, kteří jsou vtaženi do osudí ničivého světa.

* * *

Foustka pod záminkou, že si chce park a skleníky prohlédnout z výšky, vyškemral na klíčnici Březinové klíč od východní zámecké věže a k velkému překvapení v ní objevil krásný pokojíček ve tvaru pětistěny s vysokými lomenými okny. Vylezl tam po velice příkrých a úzkých schodech nejprve sám, nechávaje dole u konírny Čapka s Prokopem, ale sotva učinil nečekaný objev, zahalekal na oba, aby za ním honem vylezli, protože něco tak pěkného nikdo z nich jistě neviděl.

Nemýlil se; o pokojíku nevěděl ani Prokop, který prolézal zámek od sklepů až po hlavní věž už v době, kdy se obstojně postavil na vlastní nohy, a jeho zvědavé otázky, co je za těmi okny pod zubatou věží, byly odbývány ujištěním, že tam není vůbec nic, jen temná komora se starým harampádím, které patří tetě Huynové, a proto není radno s ním hýbat. Náhle zjistil, že byl oklamán, že věž ukrývá rozkošnou komnatku a že nyní uprostřed té komnatky sedí na holé zemi Foustka a blaženě povykuje, že se odsud nehne, poněvadž tak krásný pokojíček jakživ neviděl, a že po něm touží a jestli si ho chce hrabě na zámku udržet, tak jedině pod podmínkou, že mu ten pokojíček dá, protože v té hladomorně, kterou obývá, dostane podágru, loupání a revma, a to by nerad, protože musí dostudovat a oženit se a mít děti, a to s podágrou nelze. Svým objevem nakazil i Prokopa. Slíbil mu, že ho za přímluvu u papá nechá v pokojíku vyspat, což Prokop ihned zahrnul do plánů nedaleké budoucnosti:

až Foustka po prázdninách odjede do Prahy, nastěhuje se do věže a unikne Lucii, která nemá nic jiného na práci než ho hlídat jako malého kluka. A poněvadž své plány a teorie rozvíjel v přílehavém komentáři, pohlédl Čapek na Foustku a Foustka na Čapka a hlasitě se rozesmáli, což i bez komentáře znělo: No pěkně děkujeme! Pak Prokopa neuhlídá ani tucet policajtů, ale nám už do toho nic nebude, protože my už budeme pryč! Pro Lucii to bude ovšem pěkné nadělení.

A tak se stalo, že ještě toho dne dostala klíčnice Březinová od hraběte befél, aby klíč od věže dala panu Foustkovi, a Mařenka Štenglová byla zas velice uctivě medikem požádána, aby mu komnatku umyla, protože se tam hned přestěhuje.

– Vy tam chcete!?! vykulila na Jiřího bezelstné oči.

– A proč bych tam nechtěl? Víte vy, jak je tam krásně? Ten rozhled a ticho!

– Ani za nic bych tam nebyla, řekla rozhodně a hledala pohledem oporu u mlčícího Čapka.

– Smíme vědět, slečno Mařenko, proč byste tam nebyla? zeptal se jí, neboť mu neušel dívčin opravdový odpor. Snad ne proto, že byste se tam bála? Pokud vím, tak se nebojíte ani pavouků a myší!

– Vy nic nevíte? zeptala se.

– A co bychom, pěkně prosím, měli vědět?

– Straší tam! Říkala to Gräfin Huyn, ta nelže! Prý duše jedné ženy tam bydlí, protože nemůže umřít.

Oba mladíci se rozesmáli. – Ale ale! Tak tu máte strašidylko! A to je dobře. To má bejt na každým pořádným zámku, utrousil pobaveně Čapek a mrkl na medika.

– Slečno Mařenko, tak to já se moc těším, řekl pohotově Foustka. Doufám, že mne ta madam navštíví a budem se spolu bavit. Připravím jí tohle rozkošné prehistorické kanapátko, co mi pan hrabě ráčil laskavě zapůjčit, a budem si na něm povídat. Budte ujištěna, že pak už zaručeně umře, protože já jsem tu od toho, abych ji vysvobodil.

Ale Mařenka se nesmála medickým šprýmům a byla pohoršena: Jen se nesmějte! Měl byste se zeptat. Otec té slečny byl z Lažanských a sloužil u nějakého císaře, co pořád hledal něco, aby dlouho žil; prý to vyzkoušel na té slečně a ona od té doby...

– A jejej! A máme to! Dokonce slečnu, zaradoval se Foustka. Šli na to vědecky u toho císaře, jak na to nahlížím, a proto je tu slečna dodnes. A protože patří do rodu, přistěhovala se až sem a čeká tu na mne, aby se mi tu mohla zjevovat, že jo, Mařenko? Doufám, že jsem na to dostatečně krásný.

Mávla beznadějně rukou, že se jí nevěří, že si z ní Foustka tropí legraci, zatímco by ho měly takové věci zajímat, protože kdoví, co je na všem pravdy. Sama sice žádné strašidlo v zámku neviděla, ale je pravda, že jsou divné věci mezi nebem a zemí, to říká i Tante Huyn, i hrabě, a to jsou lidé vzdělaní, kteří nemluví jen tak do větru. Popadla rýžák a kbelíky s horkou vodou a šla pokojíček ve věži vydrhnout, aby si tam mohl natahat ty svoje mládenecké krámy, když jinak nedá a je mu všechno k smíchu. Ze srdce by mu přála, aby vyletěl o půlnoci v košili na zámecký dvůr a pak ji přišel pokorně odprosit, že jí nevěřil. A celá se zarděla myšlenkou, jak by asi vypadal v té noční košili a jestli má nohy doopravdy tak chlupaté, jak říká Milka; viděla ho v noci při měsíčku u bazénu, když se vracela přes park od Kheila; stál u stavidla docela nahý a pak sebou plácl do vody jako pytel brambor a ona se tak lekla, že utíkala celou cestu až do zámku, jako by ji honili, a pak se mu kolik dní vyhýbala, protože si nebyla jista, zda ji nezahlédl, jak jej pozoruje.

– A máme to! řekl Čapek Foustkovi. Pokojíček, zakletá dušička... Ale poslouchaj, vašnosto, cosi mi tu neštymuje, dušičky neumírají, dušičky mohou být nanejvýš zavržené. A jestli ta dáma nemůže umřít, to znamená, že žije, a pak jaképak zjevování; to je náramně zajímavý případ strašení. Jen si představěj, že by něco takového opravdicky existovalo, že by ta dáma přežila svou bábu a prabábu a všechny milence a praděti a prapraděti a přežila by baroko a ro-

koko a bídrmajer a všechny války, tu od Bedřicha Falckého i tu, co máme teď – já ti řeknu, člověče, takové strašidlo nemaj nikde, to by se mělo prozkoumat, aby se strašilo na solidním základě, jak se sluší a patří na naše století.

Faktem zůstalo, že Mařenčina tajuplná zvěst ho začala námětem znepokojoval. Něco takového ještě neslyšel. Téměř každý hrad a zámek byl opředen nějakou pověstí a stará Praha – jak tam se krásně strašovalo a doposud straší! Ale člověk, kterému namíchali nápoj nesmrtelnosti – ne, to tu ještě nebylo! To slyší v Čechách poprvé! Napadlo ho, že by se měl podívat v zámecké knihovně do Ottova naučného slovníku, zda v genealogii Lažanského rodu nenajde nějakou zmínku o někom, kdo sloužil u dvora Rudolfa císaře – to by mohl být potenciální začátek pověstí. Udělat z ní právní případ, jak pěkně by se to dalo všechno zpracovat!

Foustka již dávno spal v budoáru pětiboké věže, Mařenka také dopověděla zámeckým děvčatům, co si ti dva vychovatelé o jejich strašidle povídali, a on stále ještě bděl a pokoušel se vžít do pocitů člověka, který přežil hodinu své vlastní smrti a žije dál a dál ve věčném koloběhu mladých let, zatížen nepředstavitelným množstvím zkušeností, probolen desítkami lásek, které prožil a přežil, sám bez schopnosti odejít ze scény života, obdařen nestárnoucí tváří a prokletím Metuzalémova věku. Ne, tak skvělou pověst ještě neslyšel. Cítil, že se k ní bude v podvědomí vracet, že jej bude provokovat. A on – snad jednou v příhodné chvíli sáhne po peru, namočí je v kalamáři a mezi lampičkou večerní a lampičkou noční začne psát o ženě, které se vyhýbala smrt.

* * *

Červen byl májově vlhý s častými přeprškami, zato červenec rozpálil krajinu do sálavého vedra. Na zámek padl netečný, mrtvý klid a nuda. Sloužící se rozprchli do stínu svých pokojíků, zámecká

děvčata ve chvílích volna vysedávala pod lípou nebo v přítmí čeledníku a hrabě s Prokopem a oběma vychovateli odpočívali v salóně nebo v pohodlných proutěných křeslech pod křížovou klenbou arkády a vyjížd'ky kočárem se přesunuly do podvečerních hodin. Popíjeli limonádu a hráli šachy, nekonečné partie, které vždy končily vítězstvím hraběte a zapíjely se vínem, k velké radosti Foustky i Čapka, neboť starý comte si neobyčejně cenil své převahy nad oběma mladíky. Netušil, že jde o vítězství darovaná; oba mládence unavovalo vysedávání nad šachovnicí, a navíc každá prohra rozčílila hraběte tak velice, že nakonec smetl figurky na zem a zlostí až brunátněl.

– Nač ty problémy, utrousil jednou Čapek a Foustka přikývl. Od toho dne se hrabě přestal čertit nad svou prohrou a vítězstvím partnerů a od té doby se láhev vína stala zlatým hřebem ukončené partie; jen ve chvílích, kdy se hraběti zdálo, že se jeho zásoba vína pod náparem stálých vítězství příliš tenčí, dal přinést ze zámeckého pivovaru bednu černého piva, aby si ti dva nemysleli, že dočista vydrancují jeho vinný sklep.

Občas přišla mezi ně posedět i Tante Huyn. Usadila se vedle Čapka, vytáhla z košíčku bílou přízi a začala háčkovat. Díval se, jak pomalu odvíjí jemné vlákno, jak jí háček kmitá v baculatých rukou, a chtě nechtě se mu vždy vybavil sestřin nešťastný obličej a vzteklé mlčení nad geometricky řazenými vzorky nekonečných vložek. – Já se z toho zblázním, Karle! Podívej, co zas musím dělat! Takhle mi maminka otravuje život! A vzpomněl, že byla ta holka opravdu nešťastná, zatímco Tante Huyn do svých krajek vkládala všechnu svou radost i duši.

Často uvažoval nad tím, jak je vlastně všechno tragicky směšné; právě tady, pod honosnou klenbou zámku, poznal bídu a samotu každého, kdož seděli s hrabětem kolem kulatého proutěného stolu, spojeni pouze neviditelným poutem nezbytnosti a služby. On a Foustka, uprchlíci před hladem velkoměsta, Prokop, vyhoštěnec

kolektivu lidských mládat, neboť provokoval sytostí i rodem, Lucie a Gräfin, dvě ženy, odloučené válkou od velkého světa, který marně vyhlížely průzory zámeckých vrat. Gräfin – odložená dvorní dáma císařského dvora, navždy odsouzená k staropanenské řeholi, krátila svůj čas malováním asketických světců a světic, k nimž měla blízko, a čas od času rozdávala vlastnoručně vyrobené krajky se složitými a nevídanými vzory své komorné Róze a dcerkám deputátníků v předvečer jejich svateb, zatímco Lucie, ukrytá před slídivostí céká policie, zde zvolna a staropanensky uvadala.

Utíkal z té podivné společnosti, jak jen mohl, a často se mu to bez nesnází podařilo. Hraběte unavily šachy nebo monotónní předčítání zpráv Národních listů a Venkova, brada mu klesla na vestu a ozvalo se chrčivé pochrupávání. Bylo nakažlivé; za chvíli klesly ruce Tante Huyn do širokého klína, hádek bílé příze zklidnil se mezi prsty a sípavá fistulka se přidala k Vladiho brumendu. Na tu chvíli čekali Foustka, Prokop i Čapek. Vytratil se někam do parku nebo na koupaliště a zanechal v křesle Lucii, která, jakmile zmizeli, sklapla rozečtenou knihu a sukně jí zašustily na schodech z mramoru.

Čapek zabočil obvykle do luk. Táhlly se podél Střely od Žlutic až k Rabštejnu, šťavnaté a barevné, a když je viděl poprvé, zůstal okouzleně stát na kamenných schodech úzké uličky městských hradeb; nesmírná záplava květů pestře prosvítala hustou bílou mlhou, studenou a přilnavou, z níž vyhlédaly hřebeny zalesněných strání i táhlý vrcholek hory Vladaře. Sešel do luk, ale musel se vrátit – stačilo pár kroků na úzké luční pěšině a nohavice kalhot měl tak mokré, jako by se brodil potokem. Než došel do zámku, stará bolest se mu znovu zakousla do šíje a bodala desítkami ostrých jehliček. Zmínil se o své procházce Mařence. Zasmála se. – To jste tomu dal, pane doktore! Kdepak ráno do luk! Tam můžete nejdříve k desáté. Tady je takový kraj, že se tu do devíti válí na lukách mlha, pak teprve se zvedne a je celý den krásně.

Usoudil, že je to zvláštní kraj, modrošedý hlubokými lesy i útesy břidlice; leskla se na slunci a na jejích příkrých stěnách rostly prastaré borovice, modříny a břízy, nakloněné vichřicemi a věkem, pod nimi Střela v načechraném límci olší a jív. Ani trochu se nepodobal tento kraj podhůří na severu Čech. Byl drsný a těžký mazlavou žlutou hlínou, která tu a tam v celých pruzích přetékala do červena. Byl to starý husitský kraj. Nedávno byl s Prokopem ve Žluticích, poslal je tam hrabě, aby se podívali na graduál, dílo Jana Táborského z Hory Klokotské. – Jeďte, abyste ho viděla, doktore. Ony tam říkat, že je to ein deutsches Meisterstück, ale ony jsou blázen, ten kniha je česky, řekl rozhorleně; ale to, že ten Meisterstück nechtěli Žlutičtí půjčit před dvaceti lety na Národopisnou výstavu do Prahy, ale chlubili se jím v Liberci na německé výstavě, to jim starý vlastenec nemohl odpustit.

Čapek se vracel z procházek loukami osvěžen a napolo usmířen se svým prozatímním osudem preceptora a obvykle zamířil za Foustkou. Medik byl ve svém sídle velice spokojen, třebaže se mu podařilo po příkrých schodech věže protáhnout do pokojíku místo masívní pohodlné postele jen starou pohovku, pár křesel a kulatý stolek. Obleky pověsil na kus tyče, odněkud přitáhl napolo vypelichanou medvědí kůži s vypreparovanou hlavou, vyceněnými zuby a skleněnýma očima a cítil se svobodně a blaze.

– Jdu se podívat, jestli po nich nezůstaly kostičky, vašnosto, jestli jich ta nesmrtelná panna ještě neroztrhala, zalomozil Čapek ve dveřích pokojíku. Vědí oni, že ty ukradnuté svíčky u mne ve fotelu jsou všechny na cimprcampr? Pan hrabě, když se onehdá u mne ráčil posadit, je zpřerážel jako špejle! Maj tedy po světle, pane! Teď si můžou svítit leda loučí.

Foustka se zašklebil. – Safra, to je malér, podrbl se ve světlé kšti-ci. Já chtěl taky cosi psát, Mistře, přinejmenším dopis mé milé, moc mne to tady inšpiruje. A co se týče té dlouhověké madam, nejspíš se mne bojí – zatím slyším prskat staré parkety a za zdí klimpr tety Huyn.

– Hm, hezky by se tu psalo, přisvědčil Foustkovi a vyhlédl úzkým gotickým oknem do parku. Něco takového mít, pomyslel si. Nějaký pokojíček uprostřed zahrady nebo u lesa, daleko od lidí, daleko od světa, a moci tam přijít, kdykoliv se člověku zachce, a pak psát v té plodné samotě nerušen nikým a ničím.

– Prokop otravuje, postěžoval si Foustka Čapkovi. Nepostrádal jsi ho dnes v noci?

– V noci spím, řekl Čapek. Musel by přes můj pokoj.

– A přece byl u mne. Škemral, abych ho tu nechal vyspat, že si lehne na medvědí kůži a že se mnou počká na strašící madam.

– Doufám, žes ho vyprovodil k papá, zdvihl Čapek obočí v neblahé předtuše věcí příštích, neboť jak se zdá, odstěhováním Foustky do věže bude nucen plnit ještě svědomitější funkci hlídacího psa.

– Šel k papá sám. A bez debaty. Ale Karle, on u schodiště zmizel jako stín – díval jsem se za ním, až zajde. Ten kluk někudy utíká, ani papá hrabě neví kudy.

– Tak ti děkuju. Dám ho tedy na řetěz a přivážu ho ke své vlastní noze, zahuhlal. Jinak se domnívám, až si přečte Věznici parmskou, že k svým cestám přes zed' použije nejen lan, ale i prostěradel, která zanedlouho... saprlot, ta Milka se mu tuhle v altánu bránila, co ty na to jako doktor?

– Nic, suše poznamenal Foustka. Jen to pravím, že je živen až předobře, a to je nedobře.

Čapek hleděl z okna do mírného údolí pod zámek. Zatracený život, vzdychl. A v podvědomí v něm bobtnal odpor ke všemu, co souviselo s každodenním ceremoniałem nad bohatě prostřenými zámeckými stoly, ale vzrůstal v něm i soucit s těmi, kteří byli nuceni toho šalebného divadla se zúčastňovat.

* * *

Pohlavek, který Prokop jednoho rána nečekaně sklídl od medika Foustky za asistence papá hraběte, se stal Jiřímu osudným. Do té doby byly jeho pedagogické schopnosti přijímány s uznáním a respektem, zvláště když se týkaly hry na klavír a boxu. Ne snad že by se z Prokopa vyklubal klavírní virtuos nebo budil naděje na šampionát v rohování, ale medik si vysloužil chválu, neboť Prokop se aspoň pokoušel preludovat, a pokud se týká boxu, vymetli ti dva spolu častokrát celé nádvoří, což hrabě přijímal s nadšením, domnívaje se, že potlučená kolena a odřený Prokopův nos jsou prvním stupněm k možnosti vychovat ze zhýčkaného syna muže.

Jenže pohlavek, uštědřený hraběcí ratolesti u snídaně právě v den, kdy byla s napětím a nevolí očekávána arcibiskupská excellence, stal se v očích starého comte neslýchaným činem. Ne snad že by si Prokopíček pohlavek nezasloužil. Kdoví, zda by mu ho za méně napjatých okolností nevlepil sám hraběcí papá, neboť smát se klopytnutí starého člověka, jakým byl Adolf, byl velice nedůstojný čin hraběcího synka. Stalo se totiž, že Adolf, když obcházel s kávovou konvicí stůl, zakopl o Fritze, který se mu se psí vytrvalostí pletl pod nohama, a způsobil, že mohutný gejzír černé kávy vyšpláchl rovnou na světlé medikovo sako. Salón zmrtvěl zděšením. Hrabě vykulil na Adolfa bledě modré oči, Lucie se chytila za hlavu a s pootevřenými ústy hleděla na Foustku, Čapek poposedl; rázem si vzpomněl na scénu se zabláceným míčem a bílou Luciinou sukní a rozpačitě zakašlal.

Jen Prokop se rozesmál na celé kolo; smál se bláznivě, snad si také vzpomněl na onu scénu a viděl nyní v politém Foustkově saku spravedlivou odplatu. Smál se hlasitě, jak nejvíce mohl, plácaje se do stehen, zatímco Adolf roztřeseně, se zoufalou naléhavostí drmolil omluvy a v překotné snaze pomoci rozmázl ubrouskem krůpěje kávy ještě víc po Foustkových zádech.

A tehdy se to stalo: řízný pohlavek se s hlasitým plesknutím rozplácl na chlapcově tváři tak důkladně, že rázem zčervenala.

Salón zmrtvěl ještě víc; udílet hrabátku podobné exekuce bylo neslýchané. Reakce byla úměrná činu. Hrabě zesinal, a než byl schopen promluvit, chvíli lapal po dechu. Pak strhl z krku ubrousek a přerývaně sípal:

– Pane!?! Hned se omluvíte! Vaše metody jsou... jsou ganz unerhört, a já litovat, že o vašich způsobech nevědět dřív!

Ale situace se vzápětí ukázala zcela neřešitelnou; Foustka, utíraje si kapesníkem pocákaný kabát, na který se zcela nedávno pracně zmohl, vstal a odsunul šálek s kávou tak prudce, až vyšpláchla na bělostný damaškový ubrus.

– Nikoliv, hrabě, řekl rozhorleně. Nikoliv! Nebudu se omlouvat ani vám, ani vašemu synovi. Ostatně už dávno jsem vám chtěl říci, že vychovávat právě jeho není žádné potěšení. Ještě dnes odjedu do Prahy.

Prkenně, jak to vídal u komorníka, se hraběti uklonil a vznešeně jak uražený lord odešel z jídelny.

Ráno tedy začalo špatně a prabídná nálada hraběte vyprovokovala další neshody. Když Foustka odešel, osopil se hrabě na Čapka otázkou, jak teď věci zařídí, když Prokopíček zůstane bez učitele boxu a štolby, a zahrnul výčitkami i Lucii, že Fritze nevyhnala na chodbu, aby nepřekážel. Svůj díl dostal také Adolf. Stál v rohu jídelny jako hromádka neštěstí, usouzený, pobledlý leknutím, neschopný odporu, s těkavým pohledem týraného psa.

Čapek, aniž hraběti odpověděl, vyšel za Foustkou. V duchu příteli záviděl. Ještě dnes a třeba hned může odejít, zatímco on zůstane ochuzen o přítele, s kterým bylo možno porozprávět o všem možném.

Foustku už ani nenapadlo, aby se ještě staral o hraběcí záležitosti. Odešel do svého pětistěnu ve věži, vytáhl zpod pohovky cestovní proutěný koš a, pískaje jak hulán nápěv písně o koních kolem Třeboně, házel do jeho útrob všechny své svršky.

– Tys tomu dal, člověče!, zahuhlal, když k němu vylezl. Ted' abych tu byl sám.

Medik vstal a beze slova přistoupil k jednomu ze tří vysokých lomených oken budoárku; náhle ho zamrzelo, že se dal vyprovokovat. Tak krátce tu bydlel, sotva dva týdny, a teprve zde se cítil naprosto svobodný a volný, a dokonce šťastný při vši své preceptorské dřině. Výhled do parku byl kouzelný; i v noci vstával a díval se z oken do měsícem prozářeného údolí, na hvězdné nebe, na dlouhé stíny modřínů a bříz a stříbrný lesk křovin a trav. V nekonečném tichu vláhých nocí vzpomínal na svou lásku pln neklidu a touhy; Zdenko, Zdenko, vzdychl nejednou, v zorném úhlu duševního zraku líbeznou dívčí tvář, zatímco východ zvolna růžověl svítáním a údolí pod zámkem se halilo do mléčné mlhy.

– Nu co! Přijedeš za mnou, pokrčil rameny. Stejně bych musel dřív odejít, mám ještě na krku zkoušky. A potom – po mé dívce se mi stýská, nač to zapírat. Jen ty dopisy, a jinak ji nevidět... Můžeš se sem nastěhovat, jestli chceš. Já už v životě tak bydlet nebudu. Tak romanticky. Jen toho je škoda.

Čapek opravdu zatoužil se sem přestěhovat ze svého temného kumbálu nad zámeckou kaplí, ale vzápětí si uvědomil bláhovost přání; hrabě nikdy nedovolí, aby odešel z těsného sousedství Prokopových pokojů a ponechal chlapci naprostou volnost výběhu do klukovských dobrodružství. Bez jediného slova pomohl Foustkovi zaklapnout víko kufru; medik ještě jednou pohlédl z oken věže do údolí parku a pomalu, jako by na okamžik zaváhal, položil klíče na kulatý stolec.

Čapek znovu osaměl. Odpoledne vyprovodil přítele k vlaku, a když dýchavičná lokálka odjela k Rakovníku, vrátil se prašnou silnicí uprostřed obrovských lánů zrajícího obilí zpět do zámku. Zapomněl na arcibiskupa a jeho návštěvu, odmítl hraběcí projížďku k Protivci, a sotva po večere odložil příbor, omluvil se hraběti a spěchal do svého pokoje, aby při petrolejce napsal dr. Čeňku Zíbrtovi, řediteli Zemského muzea v Praze.

V Chyši 26. července 1917

Slovutný pane řediteli!

Prosím o laskavé sdělení, kdy bych měl nastoupit službu v knihovně zemského muzea. V posledním hovoru ráčil jste mi říci, abych přišel 1. září; ale jelikož úřad vychovatele u pana hraběte Lažanského mne váže až do patnáctého nebo posledního září, prosím, aby mi, je-li možno, byl povolen odklad čtrnácti dnů, nebo jednoho měsíce, i prosím o laskavý pokyn v té věci.

Těším se již upřímně na práci v muzeu pod Vaším velením a děkuji Vám poznovu za veškerou Vaši blahovůli.

V nejhlubší úctě

Dr. Karel Čapek
v Chyši u Žlutic, zámek

Když dopsal, nechal list ležet na stole, aby inkoust zaschl, a procházel se pokojem. Snad nejsilněji od svého příchodu do Chyší zatoužil, aby jeho služba na zámku skončila, aby se mohl vrátit do Prahy jako Foustka, aby zde co nejdříve mohl ukončit svou vynucenou pouť. Cítil se více než kdy jindy opuštěn. Cokoliv dělat, cokoliv, jen dosti ponižování a panské služby, říkal si, ale vzápětí se mu z podvědomí, z onoho neznámého lidského já, vynořovalo a vstupovalo do vědomí nové poznání: člověk nemůže dělat jen to, co by chtěl, ale především musí dělat to, co by jej také živilo.

* * *

Byl překvapen, jak velice se pražský primas, hrabě Pavel Huyn, podobal své stárnoucí sestře. Byl malý jako ona, kulatý a trochu nemotorný v černé, purpurem lemované klerice a klobouku se střapci. Když mu na zámeckém nádvoří pomáhal komorník z ko-

čáru, vypadalo to, jako by ze stupátka lezla sama Tante, a Čapek, když ho z okna předsíňky zahlédl, pomyslel si, že k úplnosti schází jen vyčesaný drdůlek vlasů, pelerínka z kuních tlamiček a černý korálkový pompadúrek.

Z přediva zasutých vzpomínek na gymnaziální studia v Brně se mu náhle vynořila úsměvná příhoda: V polovině ledna roku 1907 Huyn, z milosti Jeho císařského Veličenstva brněnský biskup, navštívil ústav a v doprovodu preláta Vojtěcha a sekretáře Švestky prolezl celou budovu. Vešel do všech tříd, do knihovny, do tělocvičny, kreslárny, sborovny, do všech kabinetů, neopomněl si prohlédnout sbírku minerálů, plazů, savců a učebních pomůcek, ba i do záchodků nahlédl, jsa úzkostně sledován zraky profesorů, zda v nějakém zákoutí neobjeví nějakou nepatřičnost. Vzácná návštěva trvala celé dopoledne, při níž Jeho Milost nakonec pronesla velice lámanou češtinou vroucí řeč k zástupu studentů v přízemní dvoraně. Smáli se. Ti z nižších tříd skrývali smích za zády spolužáků, starší se tu a tam šklebili do kapesníků a dlaní. Ostatně, i biskupský doprovod a profesorský sbor v císařských kabátech se tvářil sice uctivě, ale pobaveně, takže, když biskup sedl do kočáru a odjel, největší kvítko třídy, Kaprál Václav, vlezl na stupínek, ruce na břicho sepnuté a pohnutě biskupa imitoval: Sédrbejte ósadcnci ážto smrdy ámen!

Chechtali se jako posedlí, také se smál, neboť ho tehdy ani ve snu nenapadlo, kolik odhodlání a úsilí asi stálo malého kulatého biskupa, rodem z uherské zchudlé šlechty, prodrat se nesnadností jazyka k českému projevu.

– Ále, byl dobrý! Jiný by se ani neobtěžoval, řekl tehdy Pelegrin Fiša, primus třídy, a bylo po smíchu.

Na to vše si Karel Čapek vzpomněl, když arcibiskup opatrně slezl z vypoštěřovaných sedadel kočáru a spočinul v náruči maličké sestry. Kromě hraběnky ho nikdo z rodiny Lažanských nevítal; hrabě byl zalezlý v knihovně, Prokop byl s porybným na rybách, jen zástup zámeckých služtiček v dlouhých škrobených sukních stál pod lípou,

a když je arcibiskup přežehnal křížem, pokorně se sklonily a jedna po druhé mu šla políbit velký biskupský prsten.

Čapek byl poněkud v rozpacích. Čekal, že starý comte přece jen kavalírsky potlačí dávnou nechuť k tomuto člověku a odněkud vykulhá, ale hrabě trucoval a trucoval tak velice, že kromě kočáru a povinné úcty nebyl ochoten poskytnout pražské návštěvě nic, co by je oba sblížilo. Dokonce ani o výběr kočího se nezajímal. Vrátný Březina přivedl ze dvora hraběcího velkostatku starého udřeného člověka, protože vhodnější náhrada za odvedeného Kheila dosud nebyla, a navlékli ho do černé livreje s blýskavými revéry; byla mu velká a on, celý nesvůj z té hraběcí nádhery, kterou dosud nikdy na sobě neměl, i z toho, že má z nádraží přivést arcibiskupa, hlavu římské církve v Čechách, rudl rozpaky a strachem a špičaté lopatky mu na ohnutých zádech vysedaly jako nalomená čapí křídla.

Před večerí se Čapek vydal k Šimlovi, aby jej informoval o návštěvě na zámku a sdělil mu pozoruhodnou událost, které byl mimoděk svědkem. – Tak tady máme pražskou eminenc, pane důchodní, řekl a usadil se v koženém křesle s velkými mosaznými cvočky. Člověk by myslel, že město bude vzhůru nohama, a ono nic. Vladi ani nevylezl, byl zalezlý jak sysel, jen zámecká děvčata stála stafáž, aby se neřeklo... Holky vypadaly jak novicky, ještě partesy a zpívat haleluja.

Šiml povytáhl huňaté obočí a suše se zachechtal. – Tak to byste musel vědět, milý pane doktore Čapku, že Huyn sem jezdí inkognito a jen se svým komorníkem. A jak jsem slyšel, zrovna se moc dobře nesnáší s duchovenstvem. Leda s tím nižším a chudým. Bohaté faráře nemá rád a dost už jich přeložil na chudou farku – jen to hvízdlo! Když je tady, na faru ani nepáchne a jen dřepí v zámku, a to ještě jen u sestry.

Přikývl, že ví, že už slyšel. Právě když se chystal za Šimlem, byl svědkem trapné scény: zaslechl zuřivý psí štěkot, přibouchl proto dveře svého pokoje a vyhlédl z okna do nádvoří. Pod lípu, jako k své poslední záchraně, utíkal hrabě Huyn. Utíkal při své korpulentní

postavě velmi statečně, jen co mu nohy stačily, zatímco malá kněžská čepička, solideo, se dokutálela až pod okap konírny. Za Huynem letěla smečka zámeckých psů: anglický chrt Susi, Prokopův Fritz, jen mu ohánka vlála, Hektor s jazykem až k zemi, Jerry, uňafaná hromádka bílých chlupů, řvala vysokou psí fistulkou nejděsivější nadávky psího slovníku a maličký mopslík Bob ječel jako parní píšťala, protože nestačil ostatním v honičce a každou chvíli se svalil do žlutého písku... Huyn v zoufalství skočil na lavičku pod lípou, kleriku v hrsti, takže mu zpod sutany vykukovaly úzké trubky obstarožních černých kalhot a doširoka rozšlápnuté střevíce.

Čapek seběhl do nádvoří, jak nejrychleji mohl, a vyřítit se na zdivočelou smečku. Rázem bylo po rámusu. Psi, jako když utne, sklaplí huby a provinile, jeden po druhém, se vytráceli do parku.

Pozdravil arcibiskupa a podal mu ruku, aby mu pomohl z lavičky. Huyn roztreseně pustil kleriku a vděčně se na něho usmál. – Gott sei Dank, dass Sie gekommen sind, lieber Herr, řekl zchváceně a očima zabloudil k oknům východního křídla zámku, neboť v nich zaslechl poděšené zakviknutí komorné Rózy a vzápětí zahlédl prošedivělý drdůlek vlasů své rodné sestry.

Byla to vše náhoda, nebo inscenace? Zpovzdáli sledoval počínání hraběte. Z ničeho nic vykulhal na nádvoří, sekal holí na všechny strany a přátelsky na Huyna zavrčel: – Na, na, so ein malér! Dyť ten pes sind so braf, ony pšivodit žebrák až do kuchyň. – A tvářil se spokojeně a zároveň výsměšně, podáváje Huynovi kostnatou pravici, zubatý úsměv v pohublé tváři.

Vylíčil příhodu Šimlovi a ten nakrčil čelo. – Jo, tak tohle se starému podobá – moc dobře ví, že psů se arcibiskup bojí víc než čerta, stačí ta uňafaná potvora Jerryrna a eminence už peláší. Vsadím se, že tohle narafičil Vladi; nějak ta psiska poštvál, aby ho prohnali, pak se odněkud díval, jak uhání a leze po lavičkách, a smál se do hrsti. Pane, ten má za ušima, náš starý.

Tak velká byla nechuť hraběte k Huynovi, a pouze zděděná rodová náklonnost k poslední člence uherského rodu, Natalii, mírnila útočnost starce a bránila mu ve výpadech ještě škodolibějších.

Hned druhý den arcibiskup odjel; aniž se rozloučil s hrabětem, nasedl do černého kočáru s hraběcí korunkou a přežehnav křížem slzící sestru, zmizel v zatáčce zámeckých vrat.

Toho večera Čapek dokončil příteli S. K. Neumannovi rozepsaný dopis do Bragoždy. Obšírněji mu vylíčil, proč mu nebyl poslán k podpisu květnový projev českých spisovatelů, že by to jako literát-voják mohl odpykat; že žije v Chyších odříznut od světa stejně jako on na vojně a nemá než Národní listy, nejšerednější český orgán vedle Práva lidu. Celkem je můj život takový, že bych si tu odvykl lásce k životu, postěžoval si nakonec a dodal: Poznal jsem vůbec ten vyšší svět a těším se z něho ven, zbláznil bych se, kdybych měl zůstat v tom. Chválabohu, do dvou měsíců mi to skončí a zase se budu cítit člověkem.

Složil dopis, vložil ho do obálky a chvíli s rukama za zády pocho-
doval kolem stolu, aby se uklidnil a nepoddal se smutku a beznaději.

* * *

Když medik Foustka odjel do Prahy a Prokop nemohl na koně, zdvihl hned následujícího dne comte Vladimír hlavu od rozehrané partie šachů a zarachotil: – Co ty dělat, Prokopíček, když teď neměla žádný žokej? Co kdyby on s doktorem jezdila nach Luditz englisch lernen? Mně řeknout tajemník Kremlička, že nejaký Frau von Kättych přijela aus Wien a učít englisch. Ne každýho selbstverständlich. V českým království ty móc englicky potřebovat.

Prokop poposedl a nakrčil nos. Vůbec se mu nechtělo do učení angličtiny, ještě se pamatoval na svoji anglickou vychovatelku Nancy Harley; pronásledovala ho svou mateřštinou na každém kroku, jako by z něho chtěla vycepovat anglického lorda. Co je mu

po nějakém království a angličtině? Stejně pojede do světa, ať papá chce, nebo nechce. Nakrčil tedy nos a upřel na otce modré oči. – Ale papá, já si ještě pamatuju, co mne slečna Nancy učila. Já do Žlutic k žádný bábě jezdit nebudu!

– Nein, nein, zlobil se hrabě a plácl dlaní do stolku, až šachové figurky poskočily. Ty musela englisch lernen! Řekla ony něco doktore, obrátil se na Čapka, který seděl v křesle naproti hraběti a zdánlivě netečně sledoval slovní potyčku otce se synem.

Opřel se o čalounění a přešel dlaní čelo. – Nu, když nechcete, Prokope, tak nechcete. Je to vaše věc. Ale já na vašem místě bych si to moc rozmyslel. Říkáte, že budete hodně cestovat. Pak ale musíte znát jazyky. Jinak se nikdy s nikým nedomluvíte a nikdo se s vámi nebude ani bavit. Já být vámi, tak bych se náramně učil. Víte, že lvi a tygři jsou hlavně ve francouzských a britských koloniích?

Prokop mlčel, chvíli se mračil na papá a cinkal lžičkou o hranu stolu. Pak se protáhl a řekl, že tu angličtinu tedy zkusí, ale jen pod podmínkou, že ho ta ženská nebude týrat slovíčky. Hrabě zajásal a Čapek, aby zakryl smích, který jej už už lechtal v hrdle, vstal a vyhlédl do parku, neboť odhadl nápad hrabátka: chlapce lákají společné vyjížd'ky a ani ho nenapadne, aby s ním důstojně dřepěl v kočáře, ale jen co hraběcí ekvipáž opustí zámeckou bránu, vyhoupne se ke kočímu na kozlík a donutí koně k takovému cvalu, že poděšení měšťané budou uskakovat do tmavých podsíní svých bytelných domů. A to byl rub jeho úvah, které změnil smích ve starostlivé pokrčení ramen. – Nu dobrá, Prokope. Budeme spolu jezdit do Žlutic, ale pod podmínkou, že si někde nesrazíme vaz. Já bych tuze nerad tak nedůstojně zašel.

Ale jízdy do Žlutic se staly spanilejší, než Čapek očekával. Ani Prokop netoužil lézt z převráceného kočáru. Když projížděli Chyšemi, zašklebil se z kozlíku na partu kluků před bachratou radnicí a blahosklonně jim zamával. Čapek postřehl, že Prokop chtěl ukázat, jak umí kočírovat koně. Nestačil jejich hrám, cítil, že je pou-

ze vítanou přítěží ve chvílích tísně, kdy bylo třeba opřít klukovská alotria o hraběcí predikát. Neuměl kováři Trepeschovi v panské kovárně podržet koně, neuměl rozdmýchat oheň v kovářské výhni, nevypil faráři Finkemu v sakristii lahve mešního vína, natož aby uměl vzít do ruky kosu a jít za udřenou matku posekat kus jetele pro hubenou krávu. Smáli se jeho čistému obleku i tenkým přízovým punčochám i naleštěným botkám, takže se stávalo, než se občas probjoval do jejich klukovské společnosti, že se vyválel a zaneřádl někde za zámeckou zdí, aby se příliš nelišil od jejich umouněných tváří a odřených kalhot.

Krajina, kterou jeli, byla i v parném létě svěží. Zelené louky, panská pole, kola kočáru hrčela vyprahlou silnicí, hřbety koní se leskly potem. Minuli vesničku Protivec s půlstovkou nízkých stavení, sjeli ostrou zatáčkou k malému nádražíčku s lobelkami, okna plná fuchsí a modrobílých zvonků, a brzy se vnořili do stínu mohutných borovic a smrků v podhůří Vladaře. Prokop zpozorněl. – Co myslíte, doktore, kudy utíkal Žižka, když ho křižáci honili?

Pobaveně se usmál: – Oni ho nehonili, Prokope, oni Žižku na Vladaři obklíčili, a přece se jim z obklíčení probjoval.

– Hm. A ujel jim touhle silnicí?

Ruka prohrábla hustou křtici, bojovně vztyčená chocholka vlasů se prohnula. – Nu, že by zrovna jel silnicí, to sotva. Tehdy byly jen cesty a stezky. Ale možná že zrovna támhletím úbočím s bratříky ujel a vzal to přes támhlety kopečky rovnou do Žatce. Žižka znal zeměpis, Prokope. Víte, jak se řekne anglicky les?

Prokop se zamračil, nakrčil nos a znovu se vyhoupl ke kočímu na kozlík.

Frau von Kättych, elegantní dáma středních let, se objevila ve Žluticích několik dnů poté, kdy obdržela ve Vídni zprávu, že úředníci velvyslanectví Spojených států amerických začali kvapně balit zavazadla, aby opustili rakousko-uherské mocnářství, neboť Amerika prý vstoupí 6. dubna do války, což pro mnohé americké

občany, dlící v Rakousku, bude mít neblahý následek: okamžitě je ceka policie zařadí mezi osoby podezřelé a všem hrozí společný trest – nucený pobyt v internačních táborech. Frau von Kättych, rodem Američanka, proto nečekala, až se jí dostane takové cti. Začátkem dubna se objevila ve Žluticích, kde chtěla u vzdálených příbuzných svého rakouského manžela strávit snad již poslední válečný rok. Bydlela v patrovém domku pod náměstím a nevzbuzovala mnoho pozornosti mezi žlutickými měšťany; kdoví zda vůbec věděli, že její domov býval jinde než v Evropě. Tato dáma, na rozdíl od bývalé hraběcí vychovatelky Nancy Harley, se nesnažila z Prokopa vyceповat malého lorda. Spokojila se, když jí přeslabikoval anglickou pohádku, jejíž obsah ho nudil, a po půlhodinovém zápasu s Prokopovou angličtinou usoudila, že další učení přenechají příští hodině a že nyní zve oba pány na čaj. Žádná škoda, pomyslel si Čapek, neboť její americká angličtina se notně lišila od jazyka hrdého Albionu; pochopil, že jejich návštěvy ve Žluticích budou spíše formální, aby Prokopovi nebyla dlouhá chvíle.

Horké vanutí letních dnů neustávalo ani v podvečer, kdy se slunce klonilo k západu a Čapek s Prokopem se vraceli do Chyší. Na polích pracovali lidé. Pracovali na velkých panských lánech i na úzkých políčkách, lopotili se tady po celý den, neboť země vydala úrodu a čekala na sklizeň. Pokoseny byly již ječmeny, překotně zrála pšenice a žito i ovsy začínaly žloutnout. Všiml si polí i lidí. Ihned odhadl, kde chybí hospodář, který bojuje anebo již dobojoval za habsburský trůn. Úrodu na malých políčkách sklízely ženy, stařeny a děti, zatímco na širokých panských polích stála celá řada zkušených ženců. Širokými rozmachy osmahlých paží pěkně v odstupe za sebou žali obilí od slunka do slunka, slaměný klobouk hluboko do týla, fajfku v zubech, ale nekouřili, poklasný nedovolil, aby snad jiskra do obilí nezalétla a úroda nevzplála, každý z nich vzadu za pasem na řemeni toulec s vlhkým brouskem. Dobré kosy měli panští ženci, nemusely se často ostřit, a když bylo třeba, hned

jiná kosa byla v zásobě a tupou naklepávaly další ruce. Za ženci v řadách postupovaly podruhně, odebíraly posečené klasy, kladly je na povřísla a vázaly snopy. Za 36 krejcarů denního platu, řekl Šiml. Co si tajně neodnesou, to nemají.

Ani trochu se nepodobal tento kraj podhůří Krkonoš. Jen tu úrodu sklízají všude stejně, pomyslel si, když viděl dlouhé řady panáků na polích. Také továrny zde chyběly, vysoký komín, který zahlédl, patřil cihelně, zatím jedině v celém kraji.

Vzpomínka na úpické továrny v něm vyvolala asociaci myšlenek: Bolevec! Jak je v Bolevci? Uzdravují se ranění? Květnový výbuch muničky u Plzně dosud nedozněl, ale bouřil poklidnou hladinu celého Plzeňska vždy znovu a znovu k novému hněvu, neboť neviditelné tamtamy kraje pracovaly spolehlivě. V Bolevci explodovalo čtyřicet osm tisíc ostrých dělostřeleckých nábojů, přes šedesát tisíc kilogramů dynamonu, dva vagóny min, skladiště smoly a přeplněná skladiště nábojů. Bolevec vůbec neví, kolik má mrtvých, protože dva dny před výbuchem dodala Halič muničce transport Poláků a ti v osudný den poprvé nastoupili bez řádné evidence do muničnických dílen... Na Bolevci se nepřižívovali jen páni ze Škodovky, na Bolevci se vydatně přižívoval všemocný ředitel Thiel. Vypočítavý, chladnokrevný, náročný. Nejen že mu plynuly bohaté zisky z každého vagónu odeslané munice, ale vlastnil v lese i kantýnu, kde se bídně stravovalo na pět set zaměstnanců muničky. Na Bolevci měla své zájmy i madame Thielová. Dobročinně vyvážela ze záchodků továrny a kantýny fekálie. Nikoliv ona, ale povozník z Třemošné. Denně pět šest voznic po stovce, 25 korun šlo do její bezedné kapsy. To vše kromě příjmu za bolevecké vepře, krmené ze zbytků jídel z kantýnské kuchyně. Thielův závodní kočí prý denně rozvážel po Plzni balíky masa z čerstvé porážky a nad udírnou se stále vznášel obláček líbezná vůně, zatímco jídlo v kantýně bylo prabídné jakosti... Váleční spekulanti měli žně!

Jednoho dne koncem června vrátný Březina Čapkovi řekl: – Račte dnes večer ke mně do vrátnice, pane doktore. Z Bolevce přijel bratranec pana Kremličky, tajemníka Jeho Milosti. Přijďte za mnou, ale až bude tma, ano? Tak před desátou hodinou.

Bojí se, napadlo ho tehdy. Bojí se, aby někdo neřekl, bůhvíjaké spolu nekujeme pikle. A šel za Březinou za úplné tmy. Když vešel do vrátnice u zámeckých vrat, vstal z prosezené pohovky štíhlý mladík v rakouské uniformě a rozpačitě ho pozdravil.

– Jen sed'te, usmál se na něho. Pak vylovil z kapsy listového sáčka dvě čerstvě ukroucené cigarety. Kouříte? Nu, samozřejmě že kouříte!

– Já mám, zazubil se mladík. Fasovali jsme.

– To si myslím. Bolevec! A nedat vám ani čouda. Vy jste při tom neštěstí byl, pane... pane...?

– Alois. Lojza Pospíchal, pane doktore. Ale prosím vás, nikomu ani slovo. Já jen, že jste náš člověk, říkal mi to pan Březina.

Natáhl k němu pravici: – Má ruka, příteli. Nic nevím, nic jsem neslyšel!

– Totiž, ono je to tak, začal pomalu vyprávět Pospíchal. Já byl na italské frontě. Na Piavě. A najednou, koncem dubna, náš prapor odkomandovali do plzeňské Škodovky, do školy dělostřeleckých mistrů s kurzem pro pyrotechniky. Ale jen jsme se stačili trochu rozhlédnout – a už se to stalo. Ten výbuch v muničce. Strašné, pane doktore, strašné. Den hrůzy pro celou Plzeň a okolí. Kanonáda, řev houfnic jako na frontě, slunce nebylo vidět a země se chvěla. Do Bolevce přijeli ženisti, nás tam odveleli až třetí den.

Březina přešlápl u dveří, Čapek si přitáhl židli a zvolna se posadil.

– A proč až třetí den, Lojzíčku? zašeptal vrátný.

– Pane Březina, my jsme pyrotechnici. Ti jdou buď první, nebo až nakonec. A potom – my jsme samí Češi a z Moravy. Nás si nechali na odklizení trosek, hledání mrtvých a zneškodňování ostré munice. Tam se toho válelo...! Byl jste na frontě, pane doktore?

Omluvně se usmál a rozpačitě přejel dlaní čelo.

– Tak to děkujte osudu, pane. Víte, to, co jsme tahali zpod zřícených zdí a zpod ponků, to už nebyla lidská těla. To bylo... to bylo... musel zhluboka nadechnout, aby mohl pokračovat. Hlavy, nohy, trupy – eh, řezničina, to je málo! Já našel u jedné zkroucené mašiny ruku, měla na prsteníčku prstýnek s modrým kamínkem, jen si to představte – malá dívčí ručička s prstýnkem, a jinak nic, nic, jen ten prstýnek s modrým očičkem, asi byl od milého... Museli nás vystřídat, kamarádi zvraceli. Lili do nás rum, nebo co to bylo za sajrajt, já byl taky málem na zbláznění, ještě dnes tu ručičku s tím prstýnkem vidím a vidím. V noci se probudím – a ona ručička, dám hadr na oči – a zas ručička...!

Mlčeli. Chlapec vstal z pohovky a nervózně přecházel vrátnicí sem a tam, ruce za zády, až plamének olejové lampičky na stole blikal a vrhal na tmavé zdi mihotavé stíny.

– Dali vám dovolenou? řekl chlapci a těžce se zvedl.

– Dali. Museli. Doktor to nařídil. Ale vystřídali nás, až když bylo po pohřbech. Že na první hromadný přijel arcivévoda Karel Albrecht a místodržitel hrabě Coudenhove, to snad víte. Těch kordonů četnictva a policajtů, aby se jim nic nestalo! Těch rakouských fízlů až z Vídně! Albrecht pak rozdával hasičům zlaté záslužné kříže za statečnost. Ano, ti jediní si je zasloužili, ti ano! Prý se vrhali do plamenů, nehleděli na sebe a vynášeli raněné. A vůbec – vždyť plzeňský generální štáb a direktori z fabriky byli s odpuštěním natento, víme? Všechno jen hasiči a dělníci z továrny. Nebýt jich...!

– A co děláte nyní? zeptal se tiše.

– Ted' ? Zneškodňujeme municí. Je toho prevítu všude plno. Pole, lesy... ach, ty lesy! Pane doktore, to byste musel vidět! Kmeny skosené jako žito, spálené na uhel. Ani na frontě jsem něco takového neviděl. Ted' chodíme v hustých rojnicích, kde je nevybuchlá mina nebo náboj, tam dáme žlutý praporek pro sběrače. Já chodím v ovinovačkách, v botách stačí nešikovně šlápnout a fr – už se letí k nebi! A zas to

kolem dokola práská; municí totiž dáváme do malých pyramid a odpalujeme ji elektrickou jiskrou, sami jsme zdekovaní.

– A co říkají škodováci, nedalo mu, aby se Pospíchala nezeptal.

– Ani se neptejte! mávl rukou chlapec. Pak tiše otevřel dveře vrátnice, vyhlédl do tmy a zase se vrátil. V Plzni bude zle. Nadává se, všude nepokoj. Čekají se demonstrace, lidi mají hlad. Ale tohle je jenom pro vás, ano? Za rozšiřování zpráv je pevnost. A my – no, teď se už snad brzy dočkáme...!

Pak odešel tak tiše, jako přišel, přehoupl se u pivovaru přes zámeckou zeď, aby i ve tmě někdo ze sousedů nespatriřil, že odchází od zámeckých vrat, a Čapek, ponořený do bezmocnosti a chmurných myšlenek, odcházel do pokojíku nad zámeckou kaplí. Tak úděsné to tedy bylo, tak strašlivé. A opět se mu před očima zjevila rudá noční záplava nad Vladařem. Chtě nechtě vzpomněl na reakce hraběte Vladimíra, kdykoliv se dozvěděl nějaké podrobnosti o výbuchu. Přijížděl s nimi z Manětína nadlesní nebo i sám hrabě Jan a Vladi vždy rozčileně kulhal salómem. – Na so was, na so was, vrčel. Co Polizei dělat s tím případ, ha?

Manětínský seděl v křesle, usrkoval horkou kávu a chlácholivě jej klidnil: – Ale ano, ředitele Thiela zavřeli, Vladimíre. Už se prý pokoušel o sebevraždu. On toho má víc, kšeftařil také s hedvábím, co munička fasovala na pytlíčky pro nálože. Jeho žena ujela, lidi by ji bývali rozdupali. Ale policie má pohotovost, co kdyby byly stávky...? To by bylo zle...

– Na so was, na so was, opakoval comte a bodal špičkou ebenové hole do květinových vzorů perského koberce. To já mít taky lidi, a móg lidi, ale ony bejt u mne spokojeny. Ony dostat, co jim patřila.

Vždy se usmál, kdykoliv se nachomýtl k rozhovorům, neboť starý neměl ani zdání, jak doopravdy žijí jeho lidé. Panstvím vládne ředitel a vyzná se, nadarmo nebere podíly ze zisku, zatímco starý patriarchální feudál se domnívá, že dobře pečuje o blaho svých poddaných na farmách a statcích.

Alois Pospíchal měl pravdu. Hrůzné zvěsti kolovaly o bolevecké tragédii, nesly se dál celým krajem a vybuchovaly nevolí a hrozbou stávek při každé další explozi v rozvalinách muničky. Výbuchy následovaly v měsících červnu a červenci a vyžádaly si další oběti na životech, zatímco hlad vyjídal poloprázdné talíře chudobných.

Kde vězela příčina neštěstí, které pohřbilo lidské naděje více než tři set obětí? Tsss, tss, syčí ostré kopy ženců uprostřed polí a těžké klasy šustivě padají k zemi. Tsss – zasyčela v květnu jiskra na přeplněném pracovním stole dělníka muničky a oslnivý plamen vzápětí pohltit všechno, všechno... Nadvláda, zlo, chamtivost zažehly ten plamen malé sopky za Plzní a její dým vyrazil k obloze, rozrostl se v dusivou pinii, která zakryla i slunce. Bolevec hořel pochodní dopolou nebes.

Kočár minul Protivec, Prokop na kozlíku lehce pošvihával bičem. V dálce se vynořila nádherná scenérie špicberského kostela. Byl celý zalit sluncem a zářil bělostí; v dolině, v korunách mohutných stromů, se objevila věž chyšského zámku. Líbezný modrošedý kraj pod Vladařem otevřel před Čapkem svou náruč. Nemuset se tak vrátit do hraběcí společnosti, nemuset s Prokopem zbůhdarma utrácet drahocenný čas, jaké by to byly plodné chvíle, zatoužil; překládal by, psal, hlavu plnou podivných dějů a nadějí. Snad už bude brzy po válce; lidé se bouří, vojáci utíkají z kasáren, pod černožlutou pokličkou to syčí a bublá, vídeňský hrnec se otřásá, jen jen se rozpadnout. Až pookřál vidinou návratu do Prahy, kde jistě i Unionka zvedá hlavu – a on v ní není, jen Peča se svými těžkými okuláry na očích do ní občas zabrousí...

Pomalou přejeli železniční koleje a vjížděli do Chyší. Vlevo, ze dvora chyšského velkostatku s řadou nízkých deputátnických stavení, vycházel malý pohřební průvod: ministrant s křížkem ovinutým myrtou, kněz v černém pluviálu, nad hlavami máry s bílou prostou rakví bez ozdob, plačící matka s klubkem bledých dětí, pár mlčících mužů a žen...

– Zastavte, řekl Čapek. Prokope, dolů z kočáru!

Stál vedle kočího a pokynul hlavou. – Co se stalo? Kočí vnořil nos do modrého kapesníku a bez jediného slova zaklepal ukazovákem na hrud'. Čapek pochopil – tuberkulóza. V nízkých domcích velkostatku se zahnízdila malá bílá smrt a kosila oběti, které vykašlaly své plíce do oprýskaných zdí. Znal taková stavení, i v jeho rodném kraji jich bylo plno, vídal je, když jako chlapec jezdíval s otcem za pacienty. Některá byla stavěná z vepřovic, nepálených cihel uplácených z jílu, některá byla dřevěná, ale všechna měla jedno společné: malá okénka a nízký povalový strop. Často se v jediné místnosti jedlo, vařilo, pralo i spalo; když nový život přicházel na svět, ostatní čekali venku, dokud bába nevyjde na práh a nezavolá; když někdo umíral, shlukli se kolem jeho lože... Soucotě byly častým hostem a nebylo pomoci, nebylo léku a nejinak je i zde, v Chyších, kde staří spíše přežívají, ale nemoc hubí mladé... Vzpomněl na malou Maryč se slámovými copánky, v ruce košíček lupení k chudé večeři. Přežije válku? Nezahnízdí se v ní bílá smrt? Marně děvčátko vyhlížel, když kolem nízkého domku spěchával k Šimlovi.

Hleděl k zemi a myslel si: Jen žádné království, za ně naše pluky nebojují, ale republiku chceme a nějaký kloudný sociální pořádek.

Pomalou jeli za pohřebním průvodem bez družiček a bez muziky. Hrob na Špicberku pomohli vykopat přátelé, matka nad ním do světa vykřičí svou bolest, a až se vrátí domů, sousedky ji budou utěšovat slovy: – Neplač, je jí líp a tobě Pán Bůh rozvázal ruce, můžeš zas do práce. A ona půjde napojit a podojit řadu krav do přilehlých chlévů a večer vysype na mísu hrnek brambor a přinese svým dalším kašlajícím dětem plecháč podmáslí.

Kočár se ploužil za pohřbem, Prokop se usadil vedle Čapka a panský kočí ze statku seděl nehnutě na kozlíku, špičaté lopatky pod livřejí jako zlomená čapí křídla.

* * *

Byl srpen, léto pokročilo. Kraj zšedl a zežloutl lány zrajícího obilí, ale zároveň zbujněl a zesršatěl úponky chmelu, který obrostl drátěné konstrukce i s dřevěnými podpěrkami a roztěkal se z nich do všech stran. Ten čas odjel Karel Čapek s comte Vladimírem a Prokopem na Nový Dvůr u Žihle, malý lovecký zámeček v hlubokých lesích. Než odjeli, hrabě řekl:

– Na, Herr Doktor, na Nový Dvůr nebejt žádný učeny, Prokopíček muss ausruhen po tak velký dřina, on neměla eště žádný vagace.

Čapek nevěřil svým uším – to bylo fantastické a neuvěřitelné! Už před časem odhadl počet dosud neprobraných stránek učebnic, násobil je počtem promarněných a ještě nepromarněných hodin výuky, spočítal týdny, které chlapce dělí od zkoušky do kvarty cé ká reálného gymnázia v Křemencové ulici v Praze, a málem dostal třesavku; s úlekem zjistil, že Prokop, má-li před svými examinátory alespoň trochu obstát, musel by studovat nejméně čtyři hodiny denně. Řekl svůj úsudek hraběti. Comte dotčeně povytáhl huňaté obočí, svrástil čelo a třepaje pravicí, zavrčel: – To nyc, to nyc! Můj syn být nadaný, doktore! A esli ho ten profesóren nepustyla do kvarty, on opakovat rok a basta, protože on je zu schwach na takový těžky učeny!

Dobrá, dobrá, zahučel sám pro sebe Čapek; když nepustyla, tak nepustyla! Mne pro to hlava bolet nebude. Anebo bude? Co se stane, přijede-li s Prokopem z Prahy od zkoušek a bude nucen hraběti říci: – Váš syn neprospěl, hrabě, nedovedl zodpovědět ani otázku, kdo byl Jan Ámos Komenský. Nebude to i jeho vina? Nevstane hrabě z křesla, nebudne jej hubeným ukazovákem do prsou a neřekne: A zač jsem vám platyla, pane? Zcela jasně si představil tu scénu, až se celý nahrbil, a nová, netušená starost se mu zakousla do srdce a pronásledovala ho na každém kroku.

Nakonec šel balit kufry, a když byl hotov, zaskočil k Lucii. Obývala krásný slunný salón v levé polovině zámeckého křídla vedle knihovny a přijala Čapka s netajeným údivem. Svěřil jí svou starost, vysypal

ji ze sebe jako z rukávu, ale Lucie, jindy upjatá přehnanou pečlivostí, se tentokrát jen shovívavě usmála: – Ale doktore! Vy si děláte starosti, co s Prokopem? Tak málo jste se poučil? Hled'te, něco vám povím: Než s Prokopem odjedete ke zkouškám, dejte dobrý pozor, kdo pojede do Prahy dřív než vy. Nikoliv s prázdnou...

Zrudl rozpaky až po uši. – Mademoiselle, odvážil se namítnout, mademoiselle, v té škole je ředitelem vládní rada Jan Šafránek a třídním profesorem je Václav Niederle. Zním je z doslechu, ti nikdy, rozumíte... oni by nic nevzali...

Rozesmála se, jako by řekl bůhvíjaký vtip. – Ale doktore, sepjala drobné ruce na prsou. Některé věci člověk nepřekoná. Uvidíte, pan hrabě všechno zařídí a k naprosté spokojenosti všech. Je válka, všem se chce žít. Ostatně ti pánové... já zrovna nemyslím ředitele ani třídního profesora... Stačí, když se ostatní profesori včas dozvědí, že synek jistého velkostatkáře-hraběte skládá zkoušky a že ten hrabě má ve zvyku zvat učitele svého synka na hony. A na odstřel koroptví... Hm? Ještě vám to nic neříká...?

Složil ruce jako paša a hluboce se uklonil; zasvěcená a nevšední informace slečny Lucie mu na hodnou chvíli vyrazila dech z těla a poskytla široký námět k dalšímu přemýšlení. Ne snad že by z časů svých studií v Hradci Králové a v Brně postrádal určité zkušenosti s intrikami určitých žáků. Tu a tam se našli jedinci, o nichž se vědělo, že jsou oblíbeni u některých členů profesorského sboru poněkud víc, než bývá zvykem, což se projevovalo ve vylepšené klasifikaci zejména na konci školního roku, ale tak okatě, s takovou samozřejmostí...!

Šel zpět do svého pokoje a v duchu si říkal: – Bída láme charakter. Bída a strach. A cítil se ještě víc pokořen, protože poznal, že jeho úloha učitele nadobro skončila a zbyla jen funkce hlídače a nohsleda, který má za úkol jedno jediné: dbát, aby si hrabátko příliš neroztrhlo kalhoty. Tím víc jej potěšila odpověď Čeňka Zíbrta, ředitele knihovny Zemského muzea v Praze; nenechal ho v nejistotě

a odpověděl na jeho dopis téměř obratem. Uznal důvody pozdějšího Čapkova nástupu v knihovně a napsal mu, že jej očekává prvního října.

Dopis Karla Čapka uklidnil a povzbudil. Jen jedné věci se ještě bál: aby ho hrabě znovu nepřemlouval k dalšímu pobytu na zámku. Kdyby se Prokop učil, kdyby mohl sám tvořit, snad by to nebylo tak zlé přečkat válku v tichém závětrí Chyší. Ale nemožnost vlastní práce, břemena, které lze nést jen s krajním vypětím sil, jej vyčerpaly; věděl, že musí odejít co nejdříve, nemá-li se zbláznit v té vlhké, temné kobce, kterou mu vykárali jako obydlí důstojné člověka.

Lovecký empírový zámeček Nový Dvůr byl Karlu Čapkovi novým příjemným překvapením. Stál stranou silnice k Žihli na kraji háje prastarých modřínů, tisů a borovic, byl patrový s řadou vysokých přísných oken, sídlo, jaké v minulém století ráda pro svá potěšení stavěla šlechta i jedinci nově tvořící se buržoazní společnosti, kteří chtěli vyniknout, anebo se alespoň vyrovnat všem, kdož vlastnili šlechtický predikát. Jasně bílý dům se sytě červenou střechou samotářsky prosvítal mezi stromy, před ním široká bílá cesta vroubená keři pámelníků, utěšený obraz jiného světa.

Čapek nenásledoval hraběte a Prokopa do zámeckých pokojů, ale zůstal stát na kraji háje. Odpolední slunce se klonilo k západu, kmeny stromů se prodloužily tmavými stíny a z otevřených oken zámecké kuchyně se ozvalo cinkání nádobí, neboť Mary, sotva se usídlila ve svém pokojíku, začala se neméně spolehlivě a důkladně starat o žaludky přicestovavšího panstva. Na zámku v Chyších zůstala jen Lucie Lemoine se zámeckými děvčaty, která v nepřítomnosti hraběcí rodiny vydrhnou a vypulírují celý zámek od půdy až po nejhlubší sklepy a připraví všechny salóny, ložnice a kavalírské pokoje k dalšímu obývání, neboť jak se proslýchá, hrabě již neopustí chyšské panství a nevrátí se do Prahy. Nejen proto, že přísun potravin do hladové metropole Čech je čím dál obtížnější, ale bylo mu dáno na srozuměnou, že jeho pobyt v Praze není vítán, nemíní-li přestat

se svým kavalírstvím vůči příslušnici zneprátené země, která by vlastně měla být v internaci. – Lauter šikanovaný, řekl comte, když mu to bylo důvěrně sděleno. A jeho další komentář byl tak urážlivý a tak jadrný, že host raději ve velké rychlosti opustil hraběcí pokoje.

Nový Dvůr byl proto příjemnou změnou nejen starému hraběti, ale i vychovateli, který, opřen o staletou sosnu, vnímal ticho a klid lesa. Nedělal si již pražádnou naději, že by zde mohl tvořit víc než dosud, ale změna prostředí uklidní napjaté nervy, ztiší je do lhostejnosti, než přijde vytoužený den, kdy i on bude moci sbalit zavazadlo a odcestovat a zvolit si snad již s konečnou platností cíl, který si dal, když vzal poprvé do ruky pero.

Zámeček Nový Dvůr nestál tak docela osamocen, jak se na první pohled zdálo; za ním byl malý park s cestičkami a miniaturním rosariem, za rosariem, až docela v rohu, aby nerušila svým vzhledem rozkošnou scenérii, stála jako kvočna nad kuřaty velká, rozložitá fořtovna, obklopená zahrádkou se záhony zelí, kapusty a mrkve. Kolem oken fořtovny se pnul růžový hrachor a plno modrobílých zvonků a u vchodu na vyhrátých kamenech se vyvalovali psi, velcí hnědobílí strakáči s ušima jako plácačky, které ani nenapadlo všimnout si příjezdu zámeckého panstva.

V přízemí zámečku byla hala celá obložená světlým jasanovým dřevem, ze stropu visel tepaný lustr zdobený parůžky, pod ním kulatý stůl s řadou vyřezávaných židlí a na stěnách lovecké obrazy, nepřiliš staré originály se smečkami psů, šťvaným jelenem a tlupou lovců na koních, mezi nimiž nechyběly ženy s koketními kloboučky a vlajícím závojem, což Čapka nutilo k shovívavému úsměvu.

Za halou byla velká jídelna s těžkým dubovým nábytkem, kožšinami, paroží a loveckými zbraněmi, ukázka zdatnosti dřívějších majitelů, kteří sem zřejmě snesli všechny lovecké trofeje svého panství.

Čapka ubytovali v prvním patře zámečku hned vedle hraběcích pokojů. Byl spokojen; nové prostředí přivítal s tichou radostí a na-

dějí, že i zde objeví kus nového a neznámého světa, který přiřadí ke všem zkušenostem uplynulých dnů do tajemných přihrádek podpamětí. Pokoj byl zařízen lépe než na zámku v Chyších, měl dokonce paraván a pestrý plyšový koberec a jemné záclony na okně, které clonily výhled na mohutnou starou lípu; byla zajisté svědkem mnoha pokolení Lažanského rodu. Čapek stál u okna, hleděl na její silné větve; draly se z prastarého, věky rozpukaného kmene vzhůru ke světlu až nad střechu panského sídla.

Když se dost vynadával na mohutnou korunu lípy, chodil zámečkem, prohlížel paroží jelenů, srnců a daňků, tu a tam klepl prstem na růžici, z níž všechna ta ozdoba vyrůstala, a říkal si, že by ani za nic nedokázal střelit po něčem, co samo neútočí a neohrožuje. S údivem zjistil, že i zde má hrabě plno služebnictva. Klíčnice Ferleschová, suchá, vytáhlá osůbka s ulíznutým drdolem prošedivělých vlasů, bydlela v přízemí hned u vchodu a zastávala funkci domovníka, vrátného a posla, správce polesí Hybš se ženou patřili k fořtovně, odkud se také vynořil mladý adjunkt Vydra, bylo zde několik hajných a jejich ženy, postarší rozložitě matróny, které přinesly nůše jahod, borůvek a hub, vlekouce za sebou hejno bosých dětí. Hrabě je přijímal se zubatým úsměvem v přízemní hale, ochrnutou ruku na pásce, na očích cvikr s černou šňůrkou, přijímal je jako laskavý man své poddané a rozdával každému po zlatce, po dvou, neboť podarovat chudé bylo dobrým zvykem šlechty, zvláště objeví-li se majorátní pán na panství jednou dvakrát do roka! Tu a tam přišla za deputát poděkovat vdova po padlém, mlaskavě políbila hraběti neochrnutou ruku a utírala dojatě usazené oči do široké zástěry, neboť Vladi byl kavalír a hraběcí louky i pole dost rodily, aby živily i opuštěné krky. Občas se přihnala skupina žen z blízkého statku a žádaly hraběte, aby jim vyreklamoval ze zákopů jejich muže. Vladi seděl v koženém, mosaznými cvočky zdobeném křesle jako na trůně, vyslechl jejich plačtivé nářky a přehlédli stupínky vyjevených dětí, které matky, když dostatečně vykřičely do světa svou bolest,

postrčily, aby šly políbit hraběti ruku. Pak rachotivě poručil přinést kovovou příruční pokladničku a na místě vyplatil příslušnou aparáž, což bylo podstatně lehčí než reklamovat bojovníky.

Život na lesním záměčku se podobal klidné hladině jezera, kterou může rozčeřit jen krupobití. Noviny přicházely až odpoledne, nebylo vzrušení ani náhlých zvrátů, nebylo cest na ředitelství panství za Šimlem ani trmácivých hodin nad texty Prokopových gymnaziálních učebnic, kdy spolehlivě vítězily nezájem a roztěkanost hrabátka.

Stačilo několik dnů na Novém Dvoře a Čapka se zmocnila nuda. Bojoval s ní statečně. Připadal si jako v uzavřené kajutě, do které nepronikne nic z rozbouřeného světa. Znovu polední i večerní ceremoniál nad bíle prostřeným stolem v zeleně tapetované jídelně, jen jiní lidé tvořili stafáž, nebyli mladí a hbití jako zámecká děvčata, byli unavení a nemotorní v nové funkci pážat, kterou jim určila hraběcí přítomnost. Stará Ferleschová na svých hubených, trochu vybočených nohou se vznášela mezi jídelnou a kuchyní jako postřelená labuť, jež ve zmatku neví, kam dosednout, za ní se jako koráb pouště kolébala boubelatá hajná, která si víc než s míšeňským porcelánem rozuměla s náručí jetele a hejnem housat. Jen Adolf důstojně a klidně stál za židlí hraběte, jsa připraven zasáhnout, kdyby snad souhra neškolených rukou někde zadrhla a hrozila fiaskem.

Čapek ráno vstával velmi brzy, mnohem dřív než klíčnice otevřela hlavní vchod záměčku; pustil se vysokým lesem na přilehlý holý kopec a posadil se na balvan modrošedé břidlice. Pod ním se vlnil v mlžném oparu kopcovitý kraj plný lesů, prosluněných luk a zelených stráží, kraj podobný, a přece nepodobný jeho kraji tam daleko na severovýchodě Čech, kde loukami místo Střely utíká řeka Úpa a země místo břidlice vydává araukarity, podivné zkřemenělé útvary permokarbonských Jehličnatých stromů.

Na táhlém protějším vršku se bělala velká rozložitá stavba zámku a věž přilehlého kostela – jediné místo, kam s Prokopem a hrabě-

tem před několika dny vyjeli. Městečko pod zámek se jmenovalo Rabštejn a zámek patřil manětínské větvi hrabat Lažanských.

– Jestlipak víte, pane doktore, že je to nejmenší město Evropy? řekl mu nadlesní Hybš, a Čapek proto ochotně jel na hraběcí projížd'ku. Kočár s koňmi vyšplhal příkrý kopec, objel velké zámecké nádvoří osázené kaštany a zastavil před kamenným schodištěm. Přivítala je hraběnka Ida. Čapek ji znal ze zádušní mše na Špicberku, ale málem ji nepoznal; bledý obličej téměř splýval s šedou barvou šatů v jeden nevýrazný celek a byl chorobně odulý. Nezdrželi se na zámku dlouho. Zatímco comte strašil hraběnku úděsnými historkami o nezadržitelném pádu habsburského trůnu a vyhlídkách na české království, šli s Prokopem příkrou ulicí města dolů ke Sřele.

Malé zděné domečky s břidlicovými střechami se tiskly ke kamenitým ostrohům a hromadám pečlivě naskládaných polen jako vlaštovčí hnízda a Čapkovi připomněly kus domova. Jako u nás v podhůří, myslel si. Takové ježky z polen dělají naši Němci. A zavzpomínal na tiché pantatíky v otcově úpické ordinaci, strakatý uzal na krku, přes rameno hůl a vyhaslou fajfku v zubech, protože v čekárně se kouřit nesmělo, a oni ji tiskli v zubech z napětí, z bolesti anebo ze zvyku, skryti za hradbou pomyslného dýmu.

Když se Čapek dost vynadíval po kraji, pomalu a jako by něco hledal, vracel se k zámečku. Před bílou fořtovnou netrpělivě poštěkávali psi a ze zahrádky vyrazilo srnčí mládě. – To je náš Ivan, řekl Hybš, když je první den po příjezdu pozoroval jen zpovzdálí, aby je nepolekal. Na jaře ho přinesl Vydra, pytláci mu odpravili mámu, trásl se zimou a hladem. Jen počkejte, za chvíli za vámi poběží.

Nadlesní se nemýlil; stačilo několik pamlsků a Ivan, sotva spatřil Čapka, uháněl mu naproti a očichával mu ruce.

– Ty něco chceš, vid', sklonil se ke zvířeti. Ale já teď nic nemám. Počkej až po snídani, ukradnu ti rohlík. Srneček mu zajel nosem pod šos kabátku, a když ani tam nic nenašel, uražen lidskou netečností odloudal se k poštěkávajícím psům.

Dny se líně vlekly jeden po druhém, horké vyprahlé dny pokročilého léta. Snídaně, oběd, svačina, večeře. Prokop na projíždce, Prokop na malinách, Prokop na veverkách; nemusel s ním, bylo dost hajných, kteří se předháněli v úslužnosti a nesli hrabátku i pušku, zato hrabě seděl celý den v širokém proutěném křesle v kulatém březovém altánu, netrpělivý, hádavý a mrzutý z nedostatku zpráv o okolním světě, neboť noviny na Nový Dvůr přicházely se zpožděním.

V posledních dnech se nejvíce psalo o hrůzné bitvě ve Flandrech a anglo-francouzské ofenzívě na obou březích řeky Maasy, kde dělostřelecké divize srovnaly německé zákopy úplně se zemí, psalo se o blokadě Dohody, která čím dál nepříznivěji ovlivňovala zásobování obyvatelstva ve velkých městech. V Plzni vypukly hladové bouře. Už v červenci stávkovali škodováci, Bolevec tím žije, ale začátkem srpna došlo k dalším nepokojům před budovou plzeňského okresního hejtmána. Na Nový Dvůr s tou zprávou přijel z Chyší sám ředitel panství a přiměl comte Vladimíra vylézt z altánu, což Vladi přijal se spokojeným mručením, neboť tušil změnu, ale vzápětí vycenil na ředitele zuby, jako by ho chtěl kousnout, a podrážděně sykal: – So was! Na so was! To ony mít asi móc hlad ty lidi! A dal si zavolat správce jednotlivých statků svého panství, aby pověděli, jak jsou lidé na farmách a dvorech spokojeni. Mají ony co na jídlo? Nenadávat ony taky?

Byly zbytečné ty obavy; v podhorském kraji bylo co jíst, široká panská pole byla jako prostřený stůl. Správcové se ošili a kápli božskou: – Lidi kradou, Milosti. Odnášejí snopy pšenice i žita, ale uhlídat je není možná, chlapi jsou na vojně a těch pár dědků ze dvora...

Vladi se podrbal v zátylku: dobrá rada byla příliš drahá a hrozila naprostým fiaskem. Mávl rukou a milostivě všechny propustil.

Další zprávy o hladových bouřích pak přicházely ze všech stran; přicházely z Rokycan, z Mýta i ze Sušice a vyvrcholily v polovině

srpna. Čapek seděl na lavičce pod lípou, když přiběhl udýchaný fořt. – Je zle, volal. V Plzni se střílí. Lidi vydrancovali na padesát obchodů, a tak na ně poslali regiment vojáků. Šedesát osob je v kriminále, v ulicích jsou dragouni a je vyhlášeno stanné právo. Tohle zle dopadne, pane doktore, moc zle! Vychrlil tu novinu ze sebe jedním dechem a už utíkal k hraběti, jen pod ním v zámečku dubové schody duněly.

– Tak vida, řekl Čapek. S olovem jdou na lidi, že mají hlad! A netrpklivě očekával dopisy pražských přátel, zda mezi řádky nevyčte náznak nespokojenosti pražských ulic, ale kromě bratra Josefa a Foustky se nikdo neozval. Medik psal nadšeně o významu Manifestu spisovatelů, který ještě nedozněl v mysli Pražanů, i o tom, že konec války je na spadnutí, protože je všude hlad, potravinové lístky nemají krytí a peníze ztratily hodnotu docela. Všeobecnou nespokojenost už nelze dlouho potlačovat. Psal také o Unionce, že tam viděl Dyka, kterého již pustili,¹³ dr. Rutteho a také Herbena a Machara že zahlédl před nádražím Františka Josefa, nejspíše spěchal do Národních listů, prý se šušká, že budou v redakci změny.

Četl dopis několikrát, byl v něm optimismus i lehká ironie, když se Foustka ptal na Prokopa, jaké dělá pokroky – a tu Čapek jen vzdychl, ty se máš, myslel si, ale co já tady, ani číst nemohu, knihovna tu není, na překlady se nesoustředím, hrabě mrzoutí, musím s ním hrát šachy, ale jaká to je hra, když všechno rafičím, aby vyhrával. Být tak v Praze jako ty, to by byla pro mne výhra! – A mučil se myšlenkou, že možná právě teď by se i pro něj v redakci Národních listů nějaká práce našla, třeba sebemenší rubrička a třeba jen za čtyřicet padesát korun měsíčně; jen co by se uchytil a víc nemařil čas neplodnými diskusemi s hrabětem, které moří ducha i tělo, a neutloukal by hodiny vymyšlením kratochvílí k pobavení hrabátka. V Chyších měl alespoň trochu petroleje na svícení, Mařenka potají

13 V roce 1917 vězněn ve Vídni.

šidila tepané lampy v salónech, mohl aspoň číst nebo překládat. Ale zde nemůže nic; hrabě se nudí, nudí se i Prokop a on, sotva usedne k nějaké práci, už kdosi volá, že jeho Milost poroučí. Jen klid lesa jej konejší a hladí bolavé nervy... Ne! Jen pryč! Kamkoliv, jen nezůstat zde, v tom bludném kruhu času! Kdyby zůstal, odnaučil by se mít rád lidi a nikdy víc by k nim už nepřilnul, nemohl by o nich psát, žít jejich životy, probolet jejich osudy až na samé dno lidství.

Nakonec jej ze všeho rozbolela páteř. Tisíc kuních tlamiček mu znovu drtilo šíji, chodil, hlavu jako v kleštích, a snažil se ani svalem nepohnout, aby se bolest nezakousla až do samého mozku. Bude pršet, říkal si. Jsem jako barometr. Ale nebe bylo jako o posvícení, nikde ani mráček, jen bílé mlhy byly hustší a studenější, stoupaly z lesů již v podvečer, zahalily kraj do bílého šera a rozlézaly a rozlézaly se jako mořský příboj. To není pro mne, říkal si s úzkostí, když vyhlédl z okna a nespatriil nic než obrysy staré lípy a neproniknutelné šero, z něhož do zámečku zaléhal od fořtovny štěkot loveckých psů a hlasy lidí, zahalené do anonymity, třštily se a ztrácely, chvílemi se zdálo, že přicházejí z veliké dálky, takže sotva rozeznal, který hlas komu patří. V těch chvílích cítil jemné chvění útrobu jako v napjatém očekávání neznámých věcí; chvění přicházelo a mizelo a tisklo jej, zahaleného do vlněného plédu, do hlubokého křesla.

Jednoho dne se na zámečku objevil Šiml. Přijel bryčkou, v korbě aprovizaci, v tlumoku úřední lejstra. Nejdřív šel do altánu za hra-
bětem, potom vyhledal Čapka.

– Jak se máme, pane doktore? zahalasil ve dveřích. Scházíte mi, nemám s kým válčit. Teď abych si maloval republiku sám, a jde mi to bez vás špatně. Víte, co mne napadlo? Jestli nám dají také Lužici anebo Kladsko. Tam je velká slovanská menšina.

Musel se Šimlovi usmát, jeho optimismus byl příliš veliký. – To nevíme, jak dopadne, řekl. I když Němci válku prohrají, Kladsko jim sotva vydrápnem; už se zabydleli.

Šiml ho ale potěšil důvěrným sdělením: – Starý chce domů. Posílá slečně Lucii dopis a direktorovi vzkazuje, že už sem nemá jezdit, všechny hospodářské záležitosti prý spolu vyřídí v Chyších. Ty nepokoje v Plzni mu nedají spát, víte? A mlhy. Kdepak, Nový Dvůr je dobrý tak na červen a červenec – srpen tu bývá chladnější, znám to tu jako své boty, je to moje polesí. A starý má podágru, nepřejte si vidět, jak by s ním zatočila, kdyby začalo pršet.

Šimlova slova mu zněla jako hudba nebes, nejraději by byl přisedl k němu na bryčku a uháněl s ním do Chyší.

Když mladý lesák odjel, vytáhl Čapek zpod postele cestovní koš a pomalu začal shledávat své svršky. Náhle, aniž chtěl, aniž ji přivolal, mu z podvědomí vyplula píseň. Zazvučela v něm jako poutní zvon, slyšel ji zpívat jasným čistým hlasem a ten hlas v něm sílil a rozrůstal se a podobal se hlasu jeho matky a on se k tomu hlasu přidal v tichém a nesmělém brumendu, aby jej nerušil.

*Zelený hájové, bejvaly jste vy moje,
bejvaly jste mýho srdce potěšení.
Ale teď dlouhý čas neslyším ptáčka hlas,
na obloze se ukázal smutný čas...*

Tu píseň si prozpěvoval až do pozdního šera.

* * *

Šiml měl pravdu! Hrabě za dva dny poručil sbalit zavazadla a dal připravit kočár k odjezdu do Chyší, což rozladilo Prokopa, protože nikde se mu tak krásně nedařilo střílet veverky jako na novodvorském polesí, ale potěšilo Čapka, který měl až po krk vysedávání v altánu a únavných hovorů hraběte o tom, jakého krále by si měli Češi vyvolit. S chutí hodil proutěný kufr na bryčku a posadil se do kočáru vedle hrabátka. A zatímco Prokop vztekle kopal do čalounění a ne-

přátelsky si měřil papá hraběte, s uspokojením poslouchal ujištění comte Vladimíra, že teď se Prokopíček bude muset učit trochu víc než dosud, protože čas kvapí a musí těm profesorům v Praze ukázat, že není jako Franz, syn hraběte Thuna, který opakoval třídu hned v primě, ale že je jako Lobkovic se samými jedničkami.

Usmál se přání hraběte a Prokop se tvářil navýsost lhostejně. Znal otce. Věděl, že všechno dopadne stejně tak, jak on bude chtít; stačí si postěžovat na nevolnost a papá se vyděsí a vypeskuje Čapka: – Seien Sie nicht so böse, bitte! Vy to dítě moc přetěžovat.

A Čapek zvedne hlavu od učebnice a přiškrčeně řekne: – In private, Count. What do you mean? což papá rozčilí ještě víc a bodne holí do vzduchu: – Can't you see it? You do the child wrong! That is the whole trouble!¹⁴ A on se rozesměje, protože trochu anglicky už zná, a rozumí, o čem se ti dva, papá s Čapkem, dohadují. Nicméně sám uznal, že největší potíže jsou se zeměpisem a latinou. Zeměpis ovšem považoval za úplnou zbytečnost, protože si stejně jednou pojede, kam bude potřebovat, protože biskupem jako Oncle Huyn nebude a doktorem také ne, to ať si papá vůbec nemyslí, však už teď má všeho dost. Nejvíce ho zajímají dějiny starého Řecka a Říma, jak se tehdy válčilo, jenže Čapek otravuje a chce vědět, kdo to byl Aristides nebo kdo napsal Zápisky o válce galské a kdy žil Caesar. Jednou mu řekl: – Na dějepis nás měl profesor Kazimour a na zeměpis taky a latinu nás učil Kropáček. Těch se nebojím, doktore, oni znají papá, u nich zkoušku udělám. A papá se smál a plácal se do kolen a Čapek zrudl jako vařený rak a přestal mluvit a jen se díval kolem, ústa pootevřená, jako by lapal po dechu, ale už se na nic neptal a dal pokoj.

Další Prokopova potíž byla jízda na koni. Foustka zmizel do Prahy, Kheil musel na vojnu a starý kočí, který přišel ze dvora, s ním jezdit

14 Důvěrně, hrabě. Co tím míníte? Cožpak to nevidíte? Vždyť tomu dítěti ubližujete. V tom spočívají všechny nesnáze.

nechtěl, protože byl neohrabaný. Zaútočil na Čapka: – Vy na koni neumíte, doktore? A on řekl: – Neumím, Prokope, jakživ jsem na koni nesesedl, leda na dřevěném, když přijeli komedianti s kolotočem. Šel proto za Šimlem, ale ten se jen smál: – Pane Prokope, už jste někdy viděl hajného na koni? Nemohl tedy jezdit, zatímco Emil s Vlastou stáli smutně v konírně, vymetali černými pysky žlab se zbytkem ovsu a cenili velké žluté zuby na každého, kdo se ve stáji objevil.

Karel Čapek přesto, že se rád vrátil na chyšský zámek, byl v hloubi duše neklidný; nejen proto, že se blížil den, kdy měl s Prokopem jet do Prahy ke zkouškám, ale zejména že čekal významnou, snad nejvýznamnější událost v posledních letech života, neboť měla rozhodnout o celém jeho dalším osudu. Na zámku ho čekal dopis. Bratr Peča mu sdělil, a zcela nezávisle na Foustkovi, že v redakci Národních listů se prý cosi děje, že tam budou změny a že se vši pravděpodobností, jak se doslechl v Unionce, přijdou do redakce Dyk, Toman, redaktor Dušek a dr. Rutte s Herbenem a snad i Machar, a proto by stálo za to, kdyby se znovu pokusil o místo v redakci, neboť, jak se zdá, konstelace hvězd bude možná příznivá. Nebude-li příznivá a nebude-li přijat, půjde do knihovny k Zíbrtovi, přijmou-li ho v Národních listech, nechá knihovnu knihovnou a přejde k novinám.

To bylo lákavé a povzbuzující; Unionka, Mekka pražských literátů a kumštýřů, věděla o všem, co se kde šustlo, Unionku bylo třeba brát vážně! Ještě toho dne, kdy se vrátil ze zámečku Nový Dvůr, napsal redakci dopis a čekal, co mu odpoví, zda se tam pro něj přece jen objeví místečko, které by jej mohlo jakž takž uživit. Byl celý nespokojen nejistotou a vnitřním napětím a tato trýzeň znovu narušila jeho duševní rovnováhu. Myšlenka na redakci mu nedala pokoj ani ve snách, byl jí naplněn až po okraj; často se mu zdálo, že sedí u stolu a píše a píše a zas škrtá a zalamuje stránky, ale sen zmizel a on se budil do nočního šera neklidný a s bolavým tělem. Nejméně dvakrát za den měl chuť rozběhnout se za hrabětem a říci: – Musím

do Prahy, hrabě, okamžitě musím odjet, prosím o den volna. Ale vzápětí se zklidnil. Jdi, blázne, stojí-li o tebe, sami ti napíší, tak neznámý už nejsi, aby sáhli do prázdna, znají tě z Unionky, z tvých článků a povídek, za měsíc, za dva ti vyjdou Boží muka, počkej ještě, neproděláš, zbrkllost je špatný rádce a ty už nejsi chlapec. Čekal tedy a kolem deváté zrána vyhlížel listonoše, který ještě dřív, než se pustil s velkou koženou brašnou do úzkých uliček města, zamířil na zámek. Ale redakce mlčela a mlčeli i přátelé: Nevěděl, co je se Štechem a kde je Langer, neozýval se Neumann, dostal jen naříkavý dopis od matky z Trenčianských Teplic. Byla nešťastná jako vždy: tati se nachladil, tati je samá práce a nic z toho, tati by měl udělat to a ono, všechno je hrozně drahé a lidé na vesnici už nevědí, co chtějí za butelku mléka; není maso a sádlo už vůbec ne, buď šťastný, že je alespoň o tebe dobře postaráno, buď rád.

Složil dopis a zahučel: – Postaráno! Je o mne dobře postaráno! A měl zlost, ale za chvíli si řekl: Má o mne strach, vždy se o mne bála víc než o druhé a myslí si, že ten žvanec je všechno. A uvažoval, jakými klikatými cestami vede válka myšlení lidí, a dospěl k obludnému slovu: Přežít! Přežít trýzeň těla i duše, přežít vše, co hrozí předzvěstí úplného konce, povznést se nad vlastní nepokoj a vyhlížet s nadějí další měsíce a roky.

* * *

Podzim byl neobyčejně krásný. Vřesnaté stráně plály fialově a rudě, louky rozkvetly křehkými kalíšky ocúnů. Ocúny rozkvetly i pod zámekem v měkkém zeleném pažitě, zahalené bílým oparem mlhy, napojené rosou a bledými paprsky podzimního slunce.

V té době cosi nedobrého vibrovalo vzduchem zámeckých komnat; neviditelné napětí mělo nejmenší intenzitu ráno, kdy hrabě vkulhal do jídelny v hedvábném županu s tureckým vzorem, vymydlený, napomádovaný, s pečlivě zkadeřenými licousy; pak rostlo

úměrně s počtem odpřednášených hodin v učebně Prokopa, kdy Čapek hrabátko zkoušel, a hrozilo vybuchnout ve chvílích, kdy zámecký ceremoniál nad sněhobílým stolem uzavíral uplynulý den a Prokop se znovu a s neodbytnou vytrvalostí dožadoval opuštěného Foustkova pokojíčku ve východní věži zámku, což hraběte provokovalo k hrozivému mručení.

Nakonec neviditelné napětí explodovalo. Ale jeho účinek nebyl excentrický; zasáhl jen hraběcího vychovatele z temného pokojíku nad zámeckou kaplí, jemuž úzkostné čekání na věci příští provokovalo nespavost. Chtě nechtě musel myslet na dopis, který napsal redakci Národních listů. Zvolna uplývající dny, kdy vyhlížel oknem učebny na cestě od brány přihrblého listonoše a potom komorníka s obálkou redakce, to vše nahloďovalo jeho rovnováhu a nedalo mu v klidu přemýšlet a spát.

Toho dne, kdy věci jeho osudu dozrály, probudil se ráno před pátou a nemohl již usnout. Rozhlédl se pokojem; noc se již dávno rozlomila na dvě poloviny a rychle ustupovala jitřnímu svítání. Vstal a vyhlédl do parku, mačkaje v prstech cigárko, ubohé válečné cigárko, ukroucené na koleně v koutě zámeckého skleníku, kde Fiehmann tabák vlastnoručně pěstoval, všelijak ho máčel a sušil, než ho rozemnul na jemnou drť, kterou cpal do fajfky a Čapkovi do cigaretových papírků, jež bůhvíkde vylovil. Cigárko chutnalo pálivě a trpce, už měl chuť je vyhodit oknem do záhonu aster, které vystřídaly tulipány a narcisy a rozkvétaly bíle, modravě i rudě.

Náhle zpozorněl. Pod zámkem v bílém mlžném oparu zahlédl drobnou postavu. V prvním okamžiku pomyslel na Fiehmannu, proč se tak brzy ráno brouzdá v ranní rose, ale náhle se mu rozbřesko: Prokop!

V rychlosti se oblékl a utíkal ze schodů, v hlavě kovadliny. Kam jde, kudy se dostal ze zámku? Že by Březinová zapomněla zamknout hlavní vchod? Vzpomněl na záhadné mizení Prokopa, jak mu je líčil Foustka, a na zádech pocítil jemné mrazení: parta chyšských kluků

a farská zahrada byly rozhodně přitažlivější objekty výpadů než učesanost zámeckého zahradnictví. Ale mylil se; dostihl chlapce na břehu jezírka. Ležel za kmenem vrby, pušku připravenou k výstřelu. Když zahlédl Čapka, znechuceně zvedl hlavu a zlostně se zeptal: – Proč mne špehujete, doktore? Prosí se vás někdo?

Nedal na jeho řeči. – Proč jste mi nic neřekl, Prokope? Jen náhodou jsem vás zahlédl. A co tady chcete střílet, proboha? Snad ne labutě?

Zlý úsměv mihl chlapcovou tváří; vstal, hodil pušku do trávy a procedil: – Zkazil jste mi všechno! Je tady vydra, abyste věděl, a teď už nevyleze!

Táhl jej nasupeného do zámku, oba urousaní, provlhlí mlžným oparem, jako tvrdohlavého osla jej táhl, a když jej dotáhl na nádvoří, Prokop se mu vysmekl jako úhoř a zasypal jej sprškou nadávek. Snad by býval znovu utekl, kdyby se pod arkádou neobjevil Adolf.

– Oh, pan Prokop, poděsil se starý komorník. Proboha, pane, vždyť jste celý umáčený, raďte ihned do koupelny, pane...

– Blbče! procedil Prokop mezi zuby. Blbče! Papá vám řekl, že máte se mnou všude chodit. Aspoň byste se naučil střílet, když to neumíte!

To bylo zákeřné; Čapek se nadechl a udiveně, jako by ani nemohl uvěřit, že ho Prokop napadne, pohlédl na Adolfa. Ale komorník se snažil nevidět a neslyšet trapnou scénu a spěchal za Prokopem, aby mu připravil teplou koupel, rozhodnut, že se nebude pamatovat vůbec na nic, kdyby snad pana doktora napadlo hraběti na chlapce žalovat...

Se zmáčenými nohavicemi kalhot a ohromen výpadem, jaký ještě nezažil, vrátil se Čapek do svého pokoje. Pomalu se rozpomínal na nedávnou příhodu:

Po odchodu medika Foustky nebylo v celém zámku nikoho, kdo by chtěl Prokopa doprovázet polesím na loveckých toulkách. Psi smutně pošťkávali na zámeckém nádvoří a tloustli samou ne-

činností a nudou, zatímco Prokop vztekle leštil ručnici a mračivě hleděl na Čapka. – Jděte s mým synem na veverka, řekl hrabě. On se tak těšila na hon.

Odmítl. Zdvořile a s důrazem; neuměl si dost dobře představit, že by se měl dívat, jak chlapec chladnokrevně vraždí bezbranné tvory. Jednou střelil po veverce přímo z oken jídelny; rezaté tělíčko se vymrštilo do vzduchu a padlo do zeleného pažitů pod zámek. Když je přinesli, v černých očkách dohasínal život, na čumáčku se rděla jediná kapka krve. – Dóbrý střelec, Prokopíček, nicht wahr, doktore? rachotil hrabě, v prožloutlé tváři zubatý úsměv.

S odporem se odvrátil. – Ano, hrabě. Prokop je dobrý střelec. Ale já nemám rád smrt. V té chvíli znovu cítil, že by nedokázal zabít nic, co samo neútočí a neublíží, mlčel ale, aby se nesmáli, sami tvrdí a necitelní k živoucímu světu, aby jej nepokládali za slabocha, který se bojí každé rány.

Dopolední opakování latiny a zeměpisu, předmětů, ve kterých Prokop nejvíce pokulhával, bylo ve znamení obvyklého napětí; hrabě se uvelebil s plachtou novin za pootevřené dveře učebny, aby sledoval, zda Čapek Prokopa příliš netýrá, a on, poučen marností posledních měsíců, dával sice hrabátku otázky z učiva, ale většinou za chlapce odpovídal a domníval se, že snad Prokop něco z toho přece jen pochytí a bude pražským examinátorům odpovídat alespoň obstojně. – Přejete si něco vysvětlit, Prokope?

– Ne, zněla lakonická odpověď.

– Rozumíte všemu, co jsem vám říkal?

– Ano.

Čas plynul v neměnném sledu, zámecké hodiny odbily jednu a z kuchyně sladce zavonělo pečivo. V přízemí zámku komorník Adolf čekal u kovového disku, zatímco služtičky jako hejno bělásků se rozletěly k posledním přípravám jídelního stolu. Když úder gongu rozčísil polední ticho, hrabě s Lucií vkulhali do jídelny. Šel za nimi trochu nakloněn, jak jej k tomu bolest šíje nutila, a teprve když

usedli, zjistil, že schází Prokop, že kamsi zmizel, aniž řekl, kam jde, a aniž se omluvil papá hraběti.

Adolf již vázal starci pod žilnatý krk sněhobílý ubrousek, když comte přelétl očima prázdnou Prokopovu židli jako generál pobité vojsko a ostře zarachotil; – Kde je můj syn, doktore? Kde on být tak dlouho?

– Hned přijde, hrabě. Odskočil si, odpověděl starci.

Neviditelné napětí rostlo; hrabě seděl strnule jako sfinga, Lucie cupovala v dlani bílý krajkový kapesník, zatímco komorná už dvakrát vstrčila hlavu do dveří jídelny, zda může veplout s mísou studnoucí polévky. Po chvíli hrabě znovu a ještě hrozivěji zavrčel: – Tak kde být Prokop, pane? Jak to, že vy nyc nevěděla, kde on být?

– Prokop je na záchodě, hrabě, odpověděl starci.

Napětí třesklo výbuchem; comte zrudl nad prázdným talířem jako vařený rak a celý se povytáhl do výšky, jako by chtěl přeskočit stůl a vrhnout se na Čapka. – Tak proč tam nejste s ním, člověče!?

Cosi obludného mu rázem vyrostlo v hrudi, musel několikrát nadechnout, aby se nezalkl; prudké zahanbení mu stoupalo až k hrdlu a cítil, jak celý hoří studem. Vstal a řekl: – Není mi dobře, omluvte mne, prosím. A pak, aniž čekal odpověď, přešel celou jídelnou a vysokým klenutým schodištěm vyšel na nádvoří zámku a zastavil se až na břehu jezírka, kde voda potokem proudila z luk a vytrácela se zas v korytu hradního příkopu. Musel se vydýchat z té atmosféry. Blížkost lidí ho dusila, toužil po klidu.

Sedl na břeh a sledoval proud vody a listy leknínů a shluky vodních řas a rej drobných rybek pod stavidlem, rozhodnut odejít, odejít co nejdříve z té divné společnosti lidí, kterým se zastavil čas a oni vlekou s sebou vše, co spolu s nimi dávno přežívá.

Nevrátil se do zámku, nejel ani na obvyklou projížďku po kraji. Šel do skleníků, a když nezastihl Fiehmannu, sňal ze skoby u vchodu jeho širokou zahradnickou zástěru a opásal se jí a klekl k pařeništi, kde rostly podzimní sazenice kvěťáku a kedluben, a opatrně, aby

nepoškodil jemné kořínky, kypřil ulehrou půdu a pak vzal konev a dal vodu zelenině i květinám, i skalky u cesty zalil, aby měly dost vláhy. A když to všechno udělal, věděl, že z něho padá tíha i pokoření uplynulých hodin a že se opět a snadněji zvedá nad všední klopotu života. A zahrada voněla nahořklou vůní země, voněla vláhou, humusem a květinami, a on cítil, že kdesi hluboko se v něm ozývá pradávňá touha předka-rozsévače i poklid hronovského mlýna a že ho země přitahuje mocí velikou...

Večer dal hraběti výpověď. Comte seděl v lenošce a dávno zapomněl na výstup v jídelně. Překvapeně zamžoural očima:

– Já myslet, že vy přece jen u mne zůstat, doktore. Warum?

– Jdu k novinám, zalhal.

Stařec zvedl pohoršeně obočí: – Was!?! K novinám?

– Ke Kramářovi, hrabě.

Uznale pokýval hlavou a pohladil si licousy. – Ach so! Das ist was anderes.

Uklonil se hraběti. Byl osvobozen z nejistot; a třebaže jeho budoucnost byla právě tak neznámá jako před rokem, kdy marně hledal místo, aby se uživil, byl obohacen o mnohé, co pouze zde mohl vidět a vstřebat do svého podvědomí; mohl se kdykoliv vrátit a poznané vložit do svého budoucího díla.

* * *

Na zkoušku do kvarty reálného gymnázia v Křemencové ulici v Praze přijel Čapek s Prokopem o den dříve, aby nebyl chlapec dlouhou cestou unaven. Když vyšli z nádraží Františka Josefa, Čapkovi se zdálo, jako by za pár měsíců jeho nepřítomnosti Praha zmohutněla a zkrásněla, že je docela jiná než v květnu, kdy ji opouštěl; stáli na nároží, hledali očima vhodný fiakr a v něm poskočila nedefinovatelná radost, hřejivý neklid, že je zase doma mezi svými, a ten neklid se umocnil do blažené jistoty, že jen málo dnů jej dělí

od trvalého návratu. Z nejspodnějšího podvědomí ho provokovala vzpomínka na Paříž; jak jí byl uchvácen, moderním velkoměstem, galeriemi, divadly, nekonečným davem lidí, širokými tepnami bulvárů, vše ho ohromovalo a naplnilo nadšením, takže se mu Praha, když se vrátil domů, zdála staromódní, úzkoprsá a malá, dívali se na ni s bratrem trochu svrchu a pohoršeně a vůbec se tvářili, jako by spolkli moudrost celé Francie. Jaká bláhovost nezkušených hlav!

A nyní se vrací z Chyší, z malého městečka na západě Čech, a vidí ji okouzlenýma očima, svou Stověžatou. Nejraděj i by se byl rozběhl uličkami Starého Města, ale nejdříve ze všeho se mu chtělo běžet do Mariánské ulice, kde byla redakce Národních listů, pozeptat se, zda může doufat v příznivou odpověď na žádost, kterou již před několika týdny odeslal.

Cesta k Lažanského paláci se mu zdála věčností. Když míjeli kavárnu Union na rohu Perštýna a Ferdinandovy třídy, celý se k ní natočil, zda nezahledne někoho ze známých, ale okna kavárny byla zavřena a kočár ji příliš rychle míjel.

Předal Prokopa do péče správce paláce a rozběhl se přes most do Říční ulice za bratrem. Peča ho přijal s hlučnou radostí a halasem, padli si do náruče jako otec se ztraceným synem, a hospodyně Pepička honem běžela do spíže, zda mají dost chleba a nějaké vajíčko, aby uctila tak vzácnou návštěvu, která se nechá vidět jednou za půl roku a kdoví zda nepřivykla hraběcím móresům.

Karel Čapek se svezl do „zátoky odpočinku“, staré širokánské pohovky, dal nohy na opěradlo a díval se na bratra; zdál se mu pohublý a ustaraný, široký malířský kaftan na něm visel ošuntěle a zplihle a tmavé oči za tlustými skly brýlí na něj teskně hleděly. Karel vylovil z kapsy Fiehmannelm ukroucenou cigaretu, rozlomil ji na dvě poloviny a zahučel: – Tak povídej, co je tu nového, člověče. Víš, že se mi ti lidé z Národních listů ještě neozvali?

Bezděky tím projevil svou netrpělivost a obavy, ale Peča mávl rukou: – I nech je. Ono se to nějak vykouzlí. A přinesl z kuchyně cosi

nahnědlého v mohutném hrnku, vypadalo to jako káva, ale vonělo to po bukvicích.

Čapek slezl z pohovky a vzpomněl na kopce šlehačky, máslové věnečky, pečené štiky a kuřata na chyšském zámku. Naklonil se nad kafák, sevřel ho dlaněmi, a vdechuje ze všech sil vůni černého lógru, říkal nad hrnkem: – Jdi, bratře a pověz unionským, že blahá doba mých lukulských hodů minula a já se vracím zpět, abych opět holdoval válečné stravě svých bližních. Ustrkl bukvicové kávy, aby se zacvičil, a když ji vypil, trochu se uškříbl, neboť se nestačil jedním hrnkem přeškolit; vlezl zas do „zátoky“ a poslouchal Peču, že koncem měsíce čeká vydání Lélia, což je jediná radost, kterou právě na tom světě má, a jinak že má strach z dalších odvodů. – Co myslíš, vezmou mne? Snad ne, až uvidí moje dalekohledy. To víš, na kanón bych snad viděl a teď berou i hrbaté.

Byla to vlastně jen letmá návštěva domova, musel brzy odejít, Prokop čekal; kdoví zda by neutekl, kdyby se zdržel, a on ho chtěl ještě připravit na zítřejší zkoušku a probrat s ním největší slabiny v jeho vědomostech.

Nicméně zkouška nedopadla dobře. Neuplynulo ani patnáct minut od chvíle, kdy Prokop zmizel za dveřmi učebny, a již se objevil na chodbě sám profesor Kazimour.

– Pan doktor Čapek? Pan Prokop Lažanský je váš svěřenec, pane?

Mlčky se uklonil; tušil, jak věci dopadnou, a nemýlil se. Pan profesor, aniž hovořil o nepřipravenosti žáka, doporučil chlapce neklasifikovat, jako by se ke zkoušce nedostavil, a řekl, že by chlapci zajisté prospělo, kdyby pan Lažanský opakoval tercii, neboť je nezbytně nutné prohloubit studium, a nejenom v jeho, Kazimourových předmětech...

Čapek posmutněl; Prokopův neúspěch byl příliš velký a opravná zkouška vůbec nepřicházela v úvahu. S jistotou čekal, že zloba zklamaného hraběte se sveze na jeho hlavu jako původce všeho zla, jehož se hrabátku v Praze dostalo. Byl připraven bránit se a hájit a nepřipustit podíl viny, kterou mu jistě comte vmete do tváře, aby upokojil sebe.

Ale velice se mýlil; hrabě Lažanský jim přijel na chyšské nádražíčko naproti v kočáře, vyslechl krátkou Čapkovu zprávu, že Prokopovi bylo doporučeno opakovat třetí třídu gymnázia, a aniž hnul brvou, suše zarachotil: – Na, to nyc neděla. Solche Indisposition kann jedermann treffen. – A slíbil synovi nový moderní bicykl, aby zapomněl na všechno trápení s učením a mohl se trochu povyrazit, protože s Vlastou a Emilem už nic nebude; leze jim na koňský mozek stařecký věk a začínají chňapat po každém, kdo se k nim ve stáji přiblíží.

Čapek byl přešťastný, že se nepříjemné věci odbyly bez výstupu, obviňování a křiku. Hrozil se hněvu, cítil, že každý útok z něho odčerpává síly, že jej ničí fyzicky i duševně a že by snad byl s to jej i zabít, kdyby trval dlouho a nebylo z něho úniku. Chtěl poslední dny v Chyších prožít v tichosti a klidu, chtěl ještě jednou projít všechna místa, která ho vábila a kudy celých pět měsíců chodíval buď s Prokopem, anebo sám, v ruce hůl, mírně nakloněn, v tmavém listrovém sáčku, na hlavě měkký plstěný klobouk se širokou stuhou, poslední výkřik módy pražských ulic, který si přivezl, neboť chodit s hrabětem v prosté čepici se Pečovi nezdálo příliš vhodné a on staršího bratra poslechl. Již nic, žádný nepokoj nebyl mezi ním a hrabětem. Odchází – naplněn nadějí, že opouští bludný kruh, který jej uzavíral, a vydává se na novou pout' životem a dílem. Jaká bude ta pout', jaké budou nové děje? Sám nevěděl. Zatím odchází z prastarého městečka nad Střelou, kde středověk zanechal nad hlubokým korytem hradního příkopu své hradby, kde židovské ghetto připomíná nelítostná nařízení a císařské patenty¹⁵

15 Josef Emler: Vypovězení Židů z Prahy. Roku 1746 vyšlo nařízení císařovny Marie Terezie, aby se Židé ze země do šesti let vystěhovali, a to po částech, aby po uplynutí této lhůty v Čechách již Židů nebylo. Nakonec k stěhování nedošlo, ale Židé z Prahy prchli na venkov, tedy i do Chyší, kde se několik rodin usadilo. (Když si Židé za Josefa II. museli dávat příjmení, často je odvozovali ze jmen místa, odkud pocházeli; Abraham Kisch, slavný lékař v Praze, je praotcem rodu Kischů, ze kterého pocházel novinář Egon Ervín Kisch. Rod pocházel z Chyší – Chyš, Chiesch, Kisch – M. Š.)

minulých dob a výstavné chrámy moc vítězů¹⁶ i germanizaci kraje, který byl po staletí český. Nezapomene na ten kraj. Je snivý a smutný dávnou ozvěnou zlých časů, které daly jazyku málem zahynout. Chtěl, než odjede, znovu obejít široké louky podél řeky a lesnatých kopců s útesy modrošedé břidlice, chtěl se ještě podívat na malý vechtrovský domek při trati za Lubencem se zahrádkou plnou velkokvětých jiřin, chtěl znovu zajít do polí s rudou a žlutou hlínou, podivnou žlutkou, která se lepila na boty jako smola; viděl z ní před časem vyrůstat a točit se kolem vysokých tyčí zelené hádky chmele. Dozrál už; těžké zelené šištičky visely jako girlandy pod baldachýnem listí a čekaly na houfy podruhů, žebráků a dětí, kteří ho za pár krejcarů denní mzdy sklídí do hraběcích stodol a skladišť.

Když se vrátil do svého pokojíku nad kaplí, měl na stole dopis. Redakce Národních listů mu oznamovala, aby byl pan doktor tak laskav a posečkal, neboť nové vedení redakce teprve rozhodne, které z rubrik by se měly obsadit novými redaktory.

Zpráva ho uklidnila. Nespěchal. Podivný klid a mír jej naplnil a zdálo se mu, že už není tak důležité, co bude do konce války dělat. Důležité je, že se bude moci rozletět, že najde chvíle, kdy nikým nerušen usedne ke svým papírům. Tragická žeň ještě neskončila, její kruh nekončí. Ale věděl, že není jiné cesty než té jediné, kterou si zvolil, a že po ní půjde dál, děj se co děj, že není moci, která by ho mohla od ní odtrhnout. Ať si mrzne v knihovně! Ať tam trčí, jak chce dlouho; jeho cesta je jasná; je ponornou řekou vždy znovu a znovu vyplouvající na samý povrch země.

16 Do Bílé hory byl majitelem chyšského zboží Bohuchval Berka z Dubé, příslušník odbojné šlechty; po bitvě dne 8. 11. 1620 ujel ze země a byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti, dán do klatby a jeho jméno bylo potupně přibito na šibenici. Chyše jako konfiskát koupil za 35 tisíc zlatých – $\frac{1}{30}$ skutečné ceny – císařský rada u apelačního soudu v Praze Jiří Vilém Michna z Vacínova. Na Staroměstském náměstí r. 1621 byl také popraven Václav Vokáč z Chýš a ze Špicberka, pražský měšťan.

Přistihl se, že v poslední době čím dál víc hledí do daleké budoucnosti a sprádá plány. Napadlo ho, že teď by měl psát povídky. A že by se měl pokusit o nějakou hru. A že by měl také napsat román. Už dlouho o něm přemýšlel. Dokonce věděl, jak ho napsat. Zápas dobra a zla, užitečnosti a totálního zmaru, lidského génia a ďábelské moci.

Zamyšleně se procházel parkem, nakopával drobné kaménky v písku a přemýšlel, že by to mělo být něco, co tu ještě nebylo, co by zacloumalo lidským svědomím až do samého nitra. Pozor, lidé, Krakatoa! Úděsná sopka, která jediným výbuchem stačila pohřbit padesát tisíc duší mezi Sumatrou a Jávou! Ale není svět také sopkou? Zatím se žene západním bojištěm Evropy dvanáct obludných tanků a letadla sypou do zákopů smrtelný yperit. Co na sebe vymyslí lidský mozek za dalších třicet nebo padesát let?

Prozatím, než bude moci usednout ke svým papírům, věděl jedině: že nic, co prožil a viděl i zde, na venkovském sídle šlechty, nic z toho není ztraceno a nic není zbytečné, ale je mu dáno k užítku.

* * *

Pomalou balil zavazadla. Z těžkých dubových zásuvek skříní vylovil prádlo a knihy; papíry s poznámkami svázal do úhledných hraniček. Nebylo toho mnoho, co zde ve chvílích vzácného klidu stačil napsat kromě překladů francouzské poezie. Až se vrátí do Prahy, bude pokračovat v překladech na počest padlých hrdinů na Sommě a u Verdunu, kteří uhájili bránu Francie.

Znovu jej rozbolela páteř. Nejprve bolesti nevěnoval pozornost; již přivykl té věrné družce života, ale když vstával a pomalu, nemotorně se oblékal, aby nešetným pohybem nevyprovokoval tisíce kuních tlamiček, které se mu ostrou bolestí zakously až do samého mozku, jen sykal: – Pryč odtud, pryč! Být tu déle, zchromnu docela! A staral se, aby neprochladl v té temné kobce, neboť každá nemoc, která by ho na zámku postihla, by oddálila jeho odjezd do Prahy.

Koncem posledního týdne měsíce září se šel rozloučit se Šimlem. Lesák ho již čekal; přecházel kanceláří od okna k pokladně a od pokladny ke dveřím, ruce za zády, a nahlas meditoval: – Tak vy mi odejdete! Tak tady budu zase sám. To jste mne zarmoutil, pane doktore, s kým já teď budu válčit nad mapou, kdopak mi řekne – pane Šiml, to je jinak, ten špendlíček patří semhle a hranice státu budou asi tuhle!

Usmál se těm hovorům a namítal, že tu má českou menšinu, i ředitel panství je Čech a všichni správcové dvorů a fořti. Ale Šiml jen zamítavě třepal rukou. – Ano, ano, máte pravdu, doktore, ale jsou věci, o kterých je možno hovořit jen s vámi, s jinými bych se tak neshodl, každý vidí situaci jinak.

Byl potěšen, když mu řekl: – Nevidíme se naposledy, až přijedete do Prahy, stavte se u mne. Snad už si popovídáme v lepších časech, dlouho ta sibérie nepotrvá.

Vracel se do zámku velkým širokým náměstím Chyší s bachratou radnicí, která mu bůhvíproč připomínala kvočnu a jejíž hodiny na věži přestaly bít hned druhý den, kdy oblékli do vojenských šatů místního hodináře.

Další loučení patřilo Tante Huyn. Stará dáma si oblíbila tichého a zdvořilého Čapka. Když přišel, seděla v hlubokém plyšovém křesle, lesklé volánky kolem povadlého krku, velký vlněný pléd nonšalantně hozený přes ramena; bílá baculatá ručka v rukavici bez prstů se k němu zvedla a graciózním gestem dvorní dámy císařského dvora pokynula, aby usedl. Když ji spatřil, tak dojemně čekající na jeho návštěvu, napadlo jej: Jako naše babička! Také tak sedávala a čekala, až přijedeme, a pak jsme jí museli vyprávět, kde jsme všude byli a co jsme viděli, jen menší drdůlek vlasů měla, místo krajek důkladný šátek venkovské mlynářky a na nohou místo střevíčků pořádné ševcovské boty.

Stará paní ho nenechala ihned odejít. Musel s ní posvačit čaj a natvrdlé zákusky a pak ho vláčela od jednoho malířského stojanu

k druhému. – Musíš to vydržet, říkal si, když na něho z pláten vykoukli vyjevení Ježíškové a všelijak barevně vyvedení svatí, z nichž každého autorka malovala podle svých dispozic a nálad. Znovu mu to přivolalo dětství, pouťové obrázky, jaké vídal ve stáncích pod zázračnými prameny Matky Boží Sedmiradostné v Malých Svatoňovicích, stříbrný dvacetník v dlani, vůni kadidla a tlustého pana faráře pod baldachýnem, kníraté nosiče a hejno bílých družiček v klikatém božíhodovém průvodu. – Krásné, nichtwahr, Herr Doktor? Já už jich namalovala móc, už móc...

Zhrozil se. Madonna mia! A v duchu viděl defilé udivených Ježíšků se stády ovcí s lidskýma očima, zeleně podmalované Magdalény a nádherně vykrojená srdce, která jako kluci malovali na ploty a zdi domů s patřičným označením mladistvých tajných milenců. Ale nebylo možno ranit starou dobrou duši; v malém budoárku se uzavírala smutná kapitola lidského života a on nemá právo soudit ji a budit v ní nepokoj. Viděls už, člověče, někoho, kdo by nemohl být tvým bratrem nebo sestrou? Každý jím je, každý, a raníš-li někoho, sám sebe zasáhneš. Obešel tedy všechny stojany s rozmalovanými obrazy a vysloužilé dvorní dáme oči zářily dávným leskem: – Bůh vám žehnej, pane. Všechny dny vašeho života požehnej, lieber Herr Doktor!

Podivně dojat spěchal k Fiehmannovi. Docela jinak si představoval to své loučení – nic mu tu k srdci nepřirostlo. A zatím mu přirostli k srdci lidé, ti malí, ušlápnutí; vstoupili do jeho života, aniž si to uvědomil, stali se částí jeho vlastního já, cítil, že na ně bude myslet vždy a všude, že jejich osudy budou provázet i jeho osud a že se stanou opěrným bodem jeho práce, ať jsou kdokoliv a kdekoliv. Že malý dělný člověk, právě takový, jaký žije i v zapadlém modravém kraji, bude středem jeho světa a tvorby. Loučení, které se mu zdálo docela jednoduchou záležitostí, přerostlo do netušených rozměrů. Dokonce i Chyšané, uzavření do krunýře nedůvěry, jej zdravili, když se vracel podvečerním šerem z luk; od kašny, z hloučku rokujících

žen, se ozval hlas: – Sie fahren schon weg, Herr Doktor? Na, kehrem Sie wieder zu uns zurück!

Starému zahradníkovi, sotva vešel do skleníku, zvlhly oči. Usadili se spolu na rozvrzané židle, pod nohama slámu, kterou Fiehmann vázal v dlouhé rohože, neboť velké množství trnek, jeřabin, bobulí a šípků věštilo tuhou zimu a bylo třeba zakrýt před mrazem vše, co by mohlo pomrznout. Fiehmann se díval po očku na Čapka a říkal: – To je škoda, es ist ein grösser Schade, že odejdete, pane, když máte tak rád květiny. Už brzy pokvetou chryzantémy, oh, nikde takové nekvetou, jen tady, u mne, jen se podívejte, jaká mají poupata.

Sklonil se nad nimi. Byla velká, těžká, zvolna pukala ve vlhkém teple skleníku a modrofialový zázrak, dosud ukrytý do tuhých orosených listů, dal tušit nádheru budoucích květů.

Prošel znovu celý skleník, všechna oddělení, kam celých pět měsíců téměř denně chodíval, často unaven a vyčerpan a mrzutý neúspěchy svého preceptorství. V oddělení azalek rozhrnul Fiehmann zelené keřičky. – Vidíte, jak pokvetou, pane doktore? Tyhle bíle, ty růžově a ty vzadu jsou jako krev. Věčný koloběh života, věčné zázraky. Přijďte zas, pane, potěšíte se a potěšíte i nás, však se již známe.

Hleděl rychle odejít; neměl rád loučení a všechny řeči kolem; byl si jist, že je to určitě Fiehmann, drobný dřič chyšského zámku, kdo jej vídal nejraději. Když odcházel, vtiskl mu stařík do ruky kornout. Notocactus. Ten, který se mu líbil pro nádherné květenství. Stál před Fiehmannem v rozpacích a trochu zahanbeně mu děkoval, neboť notocactus byl zahradnický zázrak, který dovede ocenit jen zkušený pěstitel. Vzal pichláče z Fiehmannových rukou a mlčky mu je stiskl.

Naposled si nechal hraběte s Prokopem a zámecký personál. Hrabě Vladimír seděl v křesle vedle planoucího krbu, huňatý pléd přes špičatá kolena, a zasmušile hleděl do plamene. Když se objevil v salóň, zarachotil: – Na, vy už odjet, doktore? Na gut, gut! Ale esli ony nebudou spokojeny, tak pšijít zurück, ja? On sice za vás pšijít

student Hroch, taky medik jako Herr Foustka, ale já vás taky vzít. V jeho slovech byla naděje, že Čapek neunesse bídu a hlad pražských ulic a ještě rád se vrátí do tichého zákoutí chyšského zámku, kde není nedostatek a starosti o pozemské živobyčí.

Uklonil se hraběti. – Děkuji, pane hrabě. Doufám, že budu spokojen. Chtěl jsem k novinám už od studií, a když mám nyní příležitost...

– Ale psát mi snad budete, oder nicht? Wie geht es Ihnen? A taky koho Praha myslí za krále.

Nechtěl znovu a bůhví už pokolikáté rozebírat historickou a politickou nutnost nového státoprávního uspořádání zemí Koruny české. Rychle se rozloučil; věděl, že by zbytečně dráždil starého vlastence, zahleděného do prastarých řádů svého rodu, který je neústupně a tvrdohlavě hájí a chrání jako dítě milovanou hračku. Stiskl starci neduživou ruku: – Ano, hrabě. Napíšu vám a možná, kdoví, snad se sem někdy podívám.

Myslel ta slova upřímně. Kraj kolem Žlutic, Chyší a Rabštejna si zamiloval. Často si pomyslel: Tady by se to psalo. Mít tak malou světničku, jen docela malý koutek s výhledem na les, jaká by to jen byla práce a líheň myšlenek! A leckdy ho napadlo, že by nebylo špatné se do toho kraje vracet, alespoň občas, alespoň nakrátko, jen co by myšlenky uspořádal a dílo dostalo svou tvář.

Prokop mu na rozloučenou podal ruku: – Děkuji, doktore, že jste mne učil, řekl a zamžoural očima.

Usmál se na chlapce. Jen on sám ví nejlépe, kolik úsilí vynaložil, aby uspořádal jeho rozptýlené zájmy k moudré ekonomii sil, k harmonické rovnováze těla i ducha. Teď, kdy odchází, odpustil chlapci všechna alotria, kterými jej Prokop častoval; zajisté ulehla i jeho nechuť k němu, k učiteli, jenž si usmyslel, že z něho vycepuje vzorného žáka, a bude vzpomínat s úsměvem na vzájemná klání. Nervové napětí povolilo – zůstal jen smír.

Když přišel za Lucií Lemoine, byla v rozpacích a nervózně si mnula ruce. Bylo mu jí líto. Já odcházím, pomyslel si, a ona zůstá-

vá. A zůstane tak dlouho, dokud šťastná hodina míru neukončí válku a nad Evropou nezazní vítězná polnice. Přátelsky se na ni usmál: – Po válce spolu projdeme bulváry Paříže, slečno. A všechny galerie. Nestačil jsem je všechny prolézt, když jsem tam byl. Tak si to vynahradím a vy půjdete se mnou.

Podala mu ruku, trochu se jí zachvěla. – Ano, pane. Doufejme, že se toho brzy dočkáme. A vy – překládejte dál naše básníky, pěkně prosím.

Za děvčaty musel do čeledníku a za Adolfem do pokoje za hraběcí ložnicí. Starý komorník seděl na posteli, v ruce rozečtenou knihu. Když Čapek vešel, polekaně ji odložil a vyskočil jako voják, jež generál přistihl, že na stráži usnul. – Chudáku člověče, povzdechl, když viděl, jak chvatně obléká kabát livreje. Kdo tak ponížil tvou lidskou důstojnost, že skáčeš před každým, kdo má na sobě jen trochu lepší oděv? Ty sám se z toho sotva dostaneš, na to už jsi starý. Ale mladí budou žít jinak, vystaví si republiku bez králů a šlechty, dá to práci všechno, ale musíme se o to všichni přičinit.

Zámecké služtičky mu daly po růži. Stály za sebou jako schůdky, vysoká Mařenka Štenglová, Milka, Anička i Růžena; byl trochu zmaten tou pozorností a cítil, že ve tváři rudne. Smály se jeho rozpakům, ale v podtextu škádlení byl smutek, tichá lítost, že odchází, že už nebudou hlídat jeho kroky v parku a na zámeckých chodbách, ani nebudou již klopat oči pod jeho pohledem z okna předsínky, když zpívaly večer pod lípou... Stiskl jim upracované ruce a ony, ruměně celé, schovávaly rozpukané dlaně pod široké bílé zástěry; netušily, že právě na jejich tichý zpěv za večerního šera bude ze všeho nejvíce vzpomínat, že jejich smích a tklivé melodie písní mu kouzlili obraz vzdáleného domova; že se vrátí do těchto míst v některé své povídce a ony, nejposlednější z posledních na hraběcím sídle, vejdou do jeho díla. Určitě se tak stane, jen co se v novém místě trochu usadí, jen co se trochu porozhlédne...

Stál u okna vagónu a díval se. Obzor byl čistý a jasný, na západě Doupovské vrchy a před nimi Vladař. V modravém věnci lesů se zvolna ztrácelo městečko. Už zmizela věž zámku, i výstavný kostel Panny Marie na Špicberku mizel, zůstala jen holá pole a stráně v kající barvě vřesu.

– Tak sbohem, řekl a opřel se bokem o hůl. Kruh mého času mezi vámi se uzavřel a já odcházím poznamenan vším, co mi zde bylo dáno. I kdybychom se snad už nikdy neviděli, vy všichni milí, malí, obyčejní lidé z podzámčí a ze zámku, já nezapomenu. Neboť zapomenout znamená nepoznat, nevtisknout si do duše ani do srdce. Ale já, jeden z vás, nezapomenu nikdy, protože jsem vás poznal. Co na tom, že to bylo tak krátké poznávání. Já si vás zamiloval a já se k vám vrátím, neboť spisovatel, cokoli a kohokoliv pozná, ať miluje, anebo nenávidí, vše ukládá na dno své duše a tvoří své dílo vším, čím žije, každým krokem, kterým přejde svět.

Literatura – prameny

- Bařha, Frantiřek: Karel řapek v knihovně Národního muzea, in: Sborník, řada C, sv. VIII, 3, 1963.
- řapek, Karel: Ratolest a vavřín, Fr. Borový, Praha 1947.
- řapek, Karel: Devatero pohádek (Pohádka tulácká) Albatros, Praha 1972.
- řapek, Karel: Trapné povídky, řs. spisovatel, Praha 1973.
- řapek, Karel: Krakatit, SNKLU, Praha 1958.
- řapek, Karel: Francouzská poezie nové doby, SNKLU, Praha 1957.
- řapek, Karel: Spisy III., řs. spisovatel, Praha 1986.
- řapková, Helena: Moji milí bratři, řs. spisovatel, Praha 1966.
- Halík, Miroslav: Poznámky vydavatelovy, in: Karel řapek: Francouzská poezie a jiné překlady, SNKLU, Praha 1957.
- Konrád, Edmond: Nač vzpomenu, řs. spisovatel, Praha 1967.
- Langer, Frantiřek: Byli a bylo, řs. spisovatel, Praha 1971.
- Scheinflugová, Olga: řeský román, Fr. Borový, Praha 1948.
- Urban, Otto: řeská společnost 1848–1918, Svoboda, Praha 1982.
- Zemek, Oldřich: Hlas krve, in: Dokumenty naší národní revoluce, ročník I., Praha 1928.
- Žipek, Alois: Dokumenty naší národní revoluce, ročník I., Praha 1928.
- V. Dyk – S. K. Neumann – bratři řapkové: Korespondence z let 1905–1918, řSAV, Praha 1962.
- Archív PhDr. Miroslava Halíka: Neznámé chlapecké verše Karla řapka: Podzimní melodie, Verše melancholické.
- Archív hlavního města Prahy, katalog ř. 8224.
- Archív Památníku národního písemnictví v Praze.

Archív města Brna, H 1327.

Archív pro okres Rakovník, Petrovice zámek.

Městská lidová knihovna v Praze, hudební oddělení.

Agrární Venkov (1917).

Literární noviny (1967) – Manifest spisovatelů.

Národní listy (1917).

Pravda, orgán KV KSČ, Plzeň 1967.

Světozor ve válce č. 30, 15. října 1914, nakl. J. Otty, Praha.

Třicátý čtvrtý Program prvního českého gymnázia státního v Brně
(1900–1910).

Doslov

Chyše jsou nevelkou spádovou obcí Západočeského kraje. Leží pod temnou skvrnkou hory Vladaře v mušli mohutných lesů, břidlicových skal a prosluněných luk, jimiž od Žlutic až k Rabštejnu utíká řeka Střela.

První zmínky o Chyších jsou z roku 1158 – byly zemanským sídlem rodu Odolenů z Pětipes, povýšeným za vlády českého krále Vladislava II. do stavu rytířského. Tento rod zde v raném středověku založil hrad s hlubokým sklepením a hradním příkopem, ale roku 1578 byl hrad držitelem panství Mikulášem z Lobkovic stržen a přestavěn v renesanční zámek; později, začátkem 18. věku, byl Annou Ludmilou Kolovrat-Krakovskou přebudován do slohu baroka. Nynější podoba celého zámeckého areálu pochází z let 1856–1858; zámek byl za hraběte Prokopa II. Lažanského přestavěn významným pražským architektem Ignácem Ullmannem do tudorské gotiky.

Chyše zejména ve středověku vystřídalo mnoho majitelů. Z nich nejvýznačnější byli Gutštejnové, Lobkovicové a od roku 1622 rod Jiřího Viléma Michny z Vacínova. Snad nejdéle podrželi chyšské panství hrabata Lažanští z Bukové. Prokop I. Lažanský, nejvyšší kancléř a potomek starobylého českého zemanského rodu, vlastnil manětínské zboží a Chyše získal v dražbě 14. března 1766 za 110 400 zlatých rýnských a rozšířil je o další statky. Celé panství bylo později rozděleno mezi dva syny, Prokopa II. a Jana, čímž vznikla větev manětínská a chyšská.

Tento kraj v líbezném povodí řeky Střely byl za první světové války zastavením Karla Čapka. Po obdržení doktorátu na české Karlo-Ferdinandově univerzitě v listopadu 1915 byl již známým publicistou; překládal francouzské básníky nové doby, chystal k vy-

dání povídky Boží muka, a přece marně hledal místo, které by ho také živilo. „Mé předběžné vzdělání je jenom doktorát v oboru dějin umění a estetiky,“ psal 12. 7. 1916 knihovníkovi Zemského muzea v Praze Františku Kholovi. A jako by se styděl, dodává: „Nevím sám, k čemu bych se s tím hodil...“ Nakonec v březnu roku 1917 přijal v rodině hraběte JUDr. Vladimíra Lažanského místo preceptora – stal se domácím učitelem třináctiletého hrabátka Prokopa IV.

V květnu toho roku přijel s hraběcí rodinou do Chyší a snivý, tichý kout pod Vladařem ho okouzлил. Zámek byl obklopen nádherným hájem prastarých stromů (park byl založen koncem 18. století) s altány, průzory, tišinami a jezírky, do nichž proudila voda úzkým potokem z nedalekých luk, protékala celým parkem a končila v hlubokém korytu bývalého hradního příkopu. Dnes jsou z něho a z městského hrazení pouhé zbytky, ale tehdy, v roce 1917, byly skvělou ukázkou dávného opevnění hradu i obce. Karel Čapek zvědavě sledoval život na zámku i v podzámčí a odloučen od bratra Josefa a pražských přátel poznával rozporný řád lidského světa; byla válka, hlad pronásledoval města i venkov, pouze zámecká tabule nebyla zasažena nedostatkem a bídou. I jeho svět byl rozdělen na dvě poloviny: křehký, nemocný a vyřazený z vlastní práce spisovatele a žurnalisty, si uvědomoval své odloučení, na druhé straně byl svědkem událostí a věcí, které bylo možné pouze zde vidět, poznat, slyšet a prožít. Jen pět měsíců zde pobyl. Mezi časem jeho příchodu do Chyší a chvílí odjezdu, události na frontách i v zázemí zrály k porážce vilémovského Německa a habsburské monarchie a na obzoru se rýsovaly určité naděje na vytvoření samostatného československého státu. Byl to čas různých myšlenkových proudů, které se po známém Manifestu spisovatelů draly do vědomí širokých mas; zatímco jedni nedočkavě vyhlíželi republiku, jedinci a šlechta toužili po obnově Českého království nebo po federaci pod vídeňskou kuratelou. V té době velikého zrání se Karel Čapek snad poprvé začal bát o osud lidstva: na frontách se objevily kulometry,

plamenomety, tanky, z Kruppových závodů v Essenu vyjela dalekonosná pustošivá děla a proti člověku byl použit jedovatý yperit, který vyhlazoval. Staletá díla lidských rukou a ducha byla obracena v trosky a na oblohu vzlétla letadla s bombami. Zažil hrůzný den západních Čech, výbuch muniční továrny v Bolevci u Plzně, jehož ozvěna dolehla až k Chyším. Všiml si lidí: zemědělských dělníků, hajných, vrátného, služtiček i žebráků u zámeckých vrat, udřených matek a báb, bledých dětí z podzámčí a všech, kteří za průzory zámeckých zdí hledali svou vlastní lidskou důstojnost a svobodu.

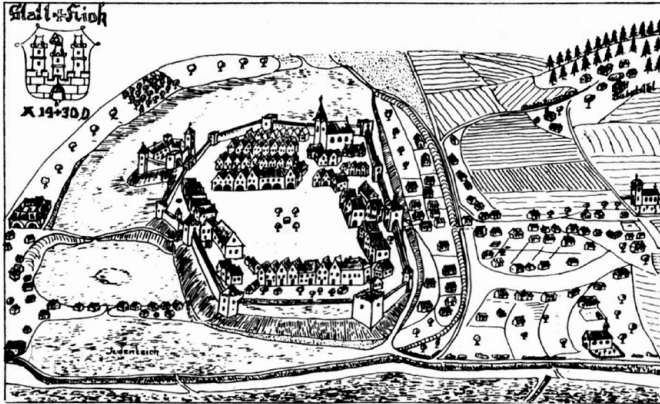
Snad ani netušil, jakou mu pobyt v Chyších bude školou, co všechno jednou vloží do svého díla. Již na jaře 1919 psal povídku Na zámku a dal v ní zaznít postavám, které poznal: jsou to zámecská děvčata pod lípou, vychovatelka Olga (Lucie Lemoine), Mister Kennedy (vychovatel Jiří Foustka), hrabátko Osvald (Prokop Lažanský), starý hrabě (Vladimír Lažanský), zámecké prostředí i vžitý řád rodiny. I vzácné chryzantémě dal v povídce Modrá chryzantéma vykvést v malé vechtrovské zahrádce u Lubence nedaleko Chyší, starý hrabě se objevuje i v povídce Zločin na poště a ve Věci Makropulos doznívá stará pověst hrabat Lažanských. V roce 1923 píše slavný protiválečný román Krakatit, dílo, v němž se již ozývá protest proti nadvládě, násilí a obludné válečné technice. Opět zde ožívá starý hrabě, kníže Hagen-Balttin, boxer Egon, komorník Paul (komorník Adolf), zámek obrostlý břechťanem, ale především ožívá tragédie kraje z 25. května roku 1917 – rozmetaný Bolevec. Z dochovaných archívních materiálů lze bezpečně usoudit, že Bolevec byl předznamenáním města Grottupu v Krakatitu. Výbuch v Grottupu v Čapkově Krakatitu je totožný s písemným svědectvím velitele závodního hasičského sboru v bolevecké muničce, Františka Dlaska, z jehož zápisu ovšem Karel Čapek nemohl čerpat, neboť František Dlask psal své paměti až po II. světové válce, zatímco Krakatit vznikl od října 1922 do konce září 1923.

Karel Čapek se po odchodu z Chyší s hrabětem Lažanským osobně nestýkal, hrabě se již do pražského paláce nevrátil, ale podle svědectví archiváře dr. Cikánka hraběti psal; při stěhování hraběcího archívu z chyšského zámku po II. světové válce dr. Cikánek Čapkovy dopisy viděl úhledně složené a pečlivě svázané stužkou; bohužel se nezachovaly. Starý korunní Čech comte Vladimír Lažanský ožívá před očima čtenářů i ve dvou člancích Karla Čapka: Starý hrabě (LN 30. 7. 1925) a Starý vlastenec (LN 25. 3. 1934).

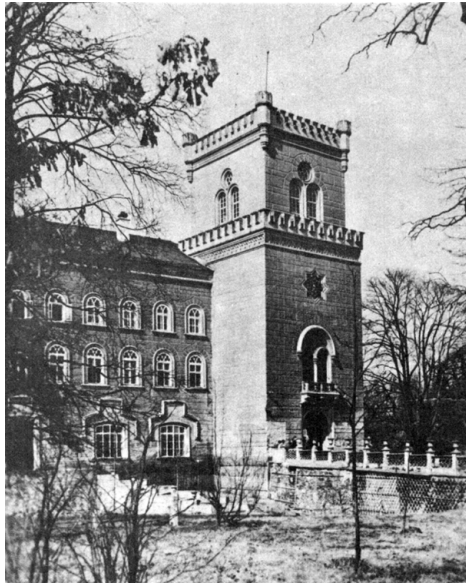
Spisovatel se do kraje pod Vladařem vracel nejen ve svých dílech. Ale největší své vyznání lásky k člověku, Obyčejný život, psal na statku sestry Heleny provdané Palivcové v probořském Hrádku a v Brložci u Žlutic. V tomto kraji byla nádražíčka s lobelkami a lichořeřišnicí, samý měsíček a pomněnka, zde byli čeští přednostové stanic a jejich trpělivé a čistotné německé manželky, modrá oka rybníků a říčka v ohybu těsného údolí, lovcí zámečky ukryté v lesích, jež duněly ve větru jako dómské varhany, kde hraběcí adjunkti cítili pušky panstvu v lodenových pláštích a fořti měli frňousy jako liščí ocasy. To všechno vešlo do jeho díla jako oslava života a práce drobných lidí.

Marie Šulcová

Obrazová příloha

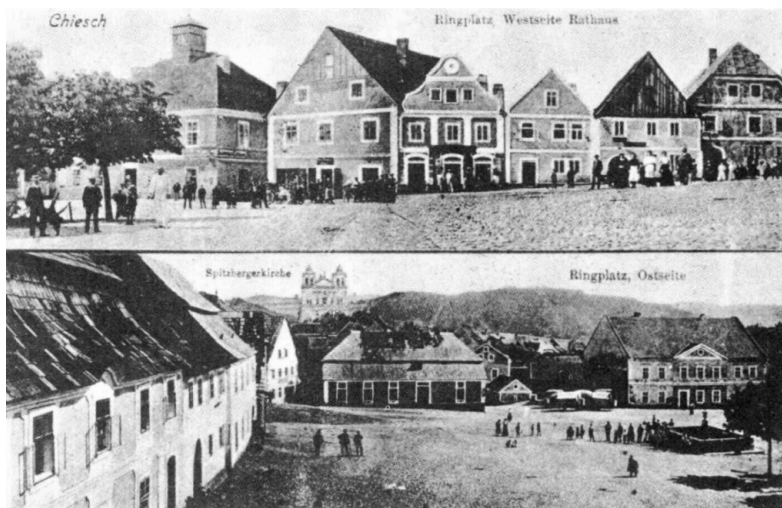
Plán středověkých Chyší

Zámek v Chyších u Žlutic

Karel Čapek asi dvacetiletý

Chyše – náměstí, na dolním snímku v pozadí kostel na Špicberku

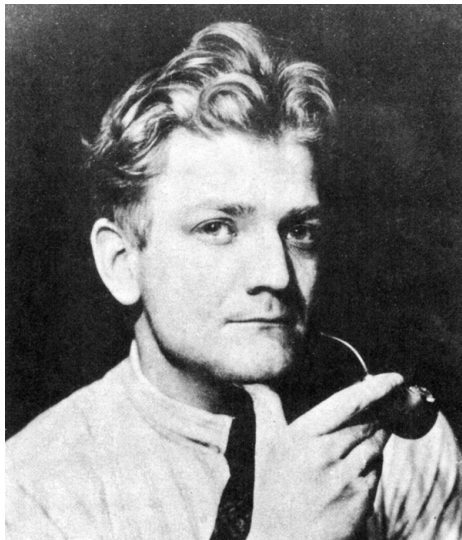
Chyšské podhradí s rybníčkem

Cesta k Čichořicům

Zámecká děvčata z Čapkovy povídky Na zámku.
Druhá zleva Marie Štenglová-Havránková (Mařenka)

MUDr. Jiří Foustka, druhý vychovatel Prokopa Lažanského (postava vychovatele Kennedyho z Čapkovy povídky Na zámku)

Hrabě JUDr. Vladimír Lažanský, Čapkův první zaměstnavatel

Následky výbuchu muničky v Bolevci u Plzně dne 25. května 1917, předobraz Hirošimy, viz Čapkův Krakatit

Hora Vladař vešla do Čapkova díla v povídce Hora

Marie Šulcová
Kruh mého času

Fotografie z archivu autorky
Ilustrace na obálce Pixxsa/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 14. 5. 2021

ISBN 978-80-274-1554-0 (epub)
ISBN 978-80-274-1555-7 (pdf)
ISBN 978-80-274-1556-4 (prc)